

**KENNIS
CENTRUM**

Groene en
Vitale Stad

Natuur en groen in het gemeentelijk beleid

Een onderzoek van de collegedocumenten 2015-2018

B. Pruijssers
E.D. Ekkel

Samenvatting

Dit rapport doet verslag van een onderzoek waarbij is gekeken naar het gemeentelijk natuur- en groenbeleid in Nederland en de eventuele invloed van de Nationale Groencompetitie van Entente Florale hierop. Het onderzoek is uitgevoerd door CAH Vilentum Almere, in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en in samenwerking met Entente Florale en de VNG. Naar aanleiding van de in 2014 verschenen Rijksnatuurvisie, waarin duidelijk wordt ingezet op burgerparticipatie, ontstond de vraag hoe het lokale beleid op het gebied van natuur en groen er uit ziet. In een eerder stadium heeft Wageningen UR- Alterra onderzoek gedaan naar de verkiezingsprogramma's in en de collegeprogramma's van grote steden, maar de omvang van deze studies was beperkt. Om een compleet overzicht te verkrijgen van het lokale beleid is ervoor gekozen om onderzoek te doen naar het natuur- en groenbeleid van alle Nederlandse gemeenten.

Om het gestelde doel te bereiken is op twee niveaus onderzoek gedaan, te weten een Quicksan en een Verdieping. Ter voorbereiding op de Quicksan en de Verdieping is achtergrondinformatie opgezocht en verwerkt in het rapport. In de Quicksan zijn 382 gemeenten onderzocht, dit zijn gemeenten waar in maart 2014 verkiezingen voor de gemeenteraad plaatsvonden. Hierbij is aandacht besteed aan een twaalftal onderwerpen waaronder groen, natuur, stadslandbouw, burgerparticipatie en biodiversiteit. Vervolgens zijn de gemeenten in twee groepen verdeeld: deelnemers en niet-deelnemers van de Nationale Groencompetitie. De resultaten van de Quicksan zijn zowel voor alle 382 gemeenten als voor deze twee groepen uitgewerkt en deze zijn onderling vergeleken. In de Verdieping is er daarna voor gekozen om dieper in te gaan op het gemeentelijk groenbeleid, hierbij zijn veertig gemeenten random gekozen. Er is een verdeling aangebracht van 20/20; deelnemers en niet-deelnemers aan Nationale Groencompetitie van Entente Florale. Van deze veertig gemeenten zijn de groene beleidsdocumenten opgevraagd, scannend doorgelezen en samengevat. Aan de hand van deze samenvattingen zijn de twee groepen met elkaar vergeleken en zijn resultaten gevonden.

In de Quicksan is gekeken in hoeverre het natuur- en groenbeleid is opgenomen in de collegedocumenten en wat de invloed van de Nationale Groencompetitie hierop is. Hieruit kwam naar voren dat in 11 van de 12 onderzochte onderwerpen, de deelnemers aan de Nationale Groencompetitie beter scoorden dan de niet-deelnemers. Gemiddeld liggen de percentages van de deelnemers aan de Nationale Groencompetitie enkele procenten hoger per onderwerp. Naast deze algehele score is er gekeken naar de scores per onderwerp, de belangrijkste resultaten zijn gevonden voor de onderwerpen natuur, stedelijk groen, biodiversiteit, burgerparticipatie en stadslandbouw. De onderwerpen natuur (63%) en stedelijk groen (76%) worden het vaakst vermeld in de documenten, maar deze positieve percentages betekenen ook dat voor natuur 37% en voor stedelijk groen 24% van de gemeenten deze onderwerpen totaal niet vermelden in de collegedocumenten. De percentages gemeenten die een onderwerp niet vermelden liggen nog een stuk hoger bij de onderwerpen biodiversiteit (84%), burgerparticipatie (53%) en stadslandbouw (93%). Het niet-vermelden van deze onderwerpen is opvallend te noemen omdat het hierbij gaat om belangrijke thema's (natuur en stedelijk groen) of opkomende trends (biodiversiteit, burgerparticipatie en stadslandbouw).

In de Verdieping is gekeken naar de opgevraagde groene beleidsplannen. Door middel van deze beleidsplannen kon er gekeken worden naar de volgende onderwerpen: het aantal beleidsplannen, vermeldingen biodiversiteit en burgerparticipatie, recentheid beleidsplannen en de verschillende beleidsplannen. De gevonden resultaten van de deelnemers en de niet-deelnemers konden ook weer onderling vergeleken worden. Deze vergelijking leverde minder verschillen in resultaten op dan de Quicksan, de gevonden waarden (vermeldingen van groene thema's) lagen veelal dicht bij elkaar voor beide onderzoeksgroepen. Dit onderlinge verschil is te klein om daar in relatie tot de groencompetitie iets over te zeggen. Bij het bekijken van de vermeldingen van biodiversiteit en burgerparticipatie werden de eerder gevonden verschillen in de Quicksan bevestigd, ook in de verdieping scoren de deelnemers net iets beter.

In de Rijksnatuurvisie wordt veel aandacht besteed aan biodiversiteit en burgerparticipatie in het groen, daarom werd er in de Verdieping naar deze 2 thema's gekeken. Deze mate van aandacht is alleen nog niet altijd terug te zien in het aantal vermeldingen van deze termen in de collegedocumenten en het gemeentelijk natuur- en groenbeleid. Bij 47% van de gemeenten wordt de term burgerparticipatie in het groenbeheer vermeld en in 16% van de gevallen wordt biodiversiteit vermeld. Dit betekent dat een groot gedeelte van de Nederlandse gemeenten nog geen aandacht besteedt aan, voor de Rijksnatuurvisie belangrijke onderwerpen als biodiversiteit en burgerparticipatie in het groen. Het is de verwachting dat deze percentages in de toekomst toenemen omdat het hierbij gaat om maatschappelijk trends die veelvuldig benoemd zijn in de Rijksnatuurvisie.

Op basis van de resultaten kan worden geconcludeerd dat gemeenten sterk verschillen in de mate waarin ze groene thema's benoemen in de collegedocumenten 2015-2018. Meedoen met de Nationale Groencompetitie heeft wat deze documenten betreft een duidelijke positief effect, want groene onderwerpen komen veel vaker voor bij gemeenten die in de afgelopen 10 jaren hebben deelgenomen aan die competitie dan bij gemeenten die hieraan niet hebben deelgenomen. In de verdieping, waarbij 40 gemeenten nader onder de loep zijn genomen, komen die resultaten niet terug; er zijn minder verschillen tussen de gemeenten en er blijkt ook geen duidelijk effect van het meedoen aan de groencompetitie. Daar waar de landelijke overheid in de Rijksnatuurvisie in de toekomst een belangrijke rol weggelegd ziet voor de gemeenten waar het gaat om het betrekken van burgers bij het groen in het algemeen en bij een actueel thema als biodiversiteit in het bijzonder, ligt hier nog een grote opgave; veel gemeenten vermelden hierover niets tot weinig in hun collegedocumenten voor de collegeperiode 2015-2018 of hun, in het verleden vastgestelde beleidsdocumenten.

Inhoudsopgave

Voorwoord	
Samenvatting	5
Inhoudsopgave	7
1. Inleiding	9
2. Achtergrondinformatie	11
2.1. Huidige trends	11
2.2. Entente Florale	12
2.3. Rijksnatuurvisie 2014 “Natuurlijk verder”	13
2.3.1. Groeiende betrokkenheid	14
2.3.2. Omslag in het natuurbeleid.....	14
2.3.3. Natuurcombinaties	15
2.3.4. Internationaal	15
2.4. Bestuurlijk Netwerk Natuur	15
3. De Quicksan	17
3.1. Inleiding	17
3.2. Materiaal en methoden	17
3.3. Opvallende waarnemingen	19
3.4. Resultaten Quicksan	20
3.4.1. Natuur	20
3.4.2. Stedelijk groen	21
3.4.3. Burgerparticipatie in het groenbeheer	21
3.4.4. Sociale werkvoorziening binnen het groenbeheer	22
3.4.5. Verkoop van snippergroen	23
3.4.6. Biodiversiteit	24
3.4.7. Koppeling groen en gezondheid	25
3.4.8. Gezond voedsel	26
3.4.9. Stadslandbouw	27
3.4.10. Streekproducten	27
3.4.11. Natuur/ milieueducatie	28
3.4.12. Stimuleren van duurzaamheidsinitiatieven	29
3.5. Samenvatting resultaten Quicksan vs. Nationale Groencompetitie	30
4. Het verdiepende onderzoek	31
4.1. Inleiding	31
4.2. Materiaal en methode	32
4.3. Deelnemers aan de groencompetitie	34
4.3.1. Categorie kleine steden/dorpen	34
4.3.2. Categorie steden	42
4.4. Controlegroep	50
4.4.1. Niet-deelnemers aan de groencompetitie	50
4.5. Resultaten verdieping	65
4.5.1. Aantal groene beleidsplannen per gemeente	65
4.5.2. Vermeldingen Biodiversiteit en Burgerparticipatie	66
4.5.3. Recentheid verkregen beleidsplannen	66
4.5.4. Verschillende beleidsplannen	67

4.6. Resultaten verdiepingsonderzoek vs. Nationale Groencompetitie	68
5. Discussie & Conclusie	69
6. Bibliografie	72

Bijlagen

1. Inleiding

In 2014 is de nieuwe Rijksnatuurvisie gepresenteerd door toenmalig staatssecretaris van Economische Zaken, Sharon Dijksma. Door middel van de Rijksnatuurvisie wil de overheid een omslag creëren in het denken over de Nederlandse natuur. Deze visie gaat uit van een natuur als bron van maatschappelijke en economische ontwikkelingen, waarbij de natuur moet worden vormgegeven en onderhouden in samenwerking met de burgers. Op deze manier moet de natuur een onderdeel worden van de samenleving, i.p.v. een belemmerend obstakel of een op zichzelf staande entiteit. Om dit te kunnen bereiken moeten burgers meer betrokken, gestimuleerd en gefaciliteerd worden in relatie tot de natuur en het groenbeleid in de eigen wijk.

Een belangrijke rol binnen deze verandering is weggelegd voor de regionale overheden, deze krijgen een andere rol binnen het nieuwe natuurbeleid. De landelijke overheid wil de gemeenten stimuleren om, samen met de burgers, de natuur en het groen in de leefomgeving vorm te gaan geven en het aandeel ervan te vergroten. Binnen deze ontwikkeling krijgen de overheden steun van de stichting Entente Florale Nederland. Deze stichting schrijft ieder jaar de Nationale Groencompetitie uit, binnen deze competitie kunnen Nederlandse gemeenten zich profileren als de groenste gemeente van Nederland. De stichting beoordeelt hierbij de gemeente op verschillende punten en brengt adviezen uit op welke manieren de gemeente nog groener kan worden. Een ander initiatief dat gemeenten moet helpen bij het vergroenen van de leefomgeving is het Bestuurlijk Netwerk Natuur. Dit samenwerkingsverband is opgezet vanuit de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG). Vanuit dit netwerk is het de bedoeling dat gemeenten het vergroenen van de openbare ruimte gezamenlijk oppakken.

In navolging van de Rijksnatuurvisie is de vraag ontstaan in welke mate Nederlandse gemeenten het groenbeleid belangrijk achten en hier uiting aan geven. In de afgelopen jaren heeft Wageningen UR- Alterra al onderzoek gedaan naar vermeldingen van groenbeleid in lokale verkiezingsprogramma's en collegeprogramma's van grote steden. De omvang van deze studies was echter beperkt en de resultaten gaven enkel een beeld van het (gewenste) groenbeleid in grote steden. Om deze reden is besloten om, in samenwerking met Entente Florale, de VNG en het ministerie van Economische zaken, te gaan onderzoeken welke positie het groenbeleid na de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart 2014 inneemt binnen het gemeentelijk beleid. Hierbij is onder andere gekeken naar een twaalfstal onderwerpen: natuur, stadsgroen, burgerparticipatie in het groen, gezond voedsel, biodiversiteit, stadslandbouw, streekproducten, verkoop van snippergroen, natuur/ milieueducatie, het stimuleren van duurzame initiatieven, de koppeling groen en gezondheid en de inzet van sociale werkvoorziening bij het groenbeheer. Voor deze onderwerpen is gekozen omdat ze allen een bepaalde trend weerspiegelen binnen het groenbeleid en de samenleving. In het onderzoek is gekeken in hoeverre deze trends zijn opgenomen in de collegedocumenten. Om hier achter te komen is gekeken naar de gemeentelijke documenten die zijn opgesteld bij de collegevorming na de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart 2014. Daarna is verder ingezoomd op veertig random geselecteerde gemeenten, hierbij is in het bijzonder gekeken naar biodiversiteit en burgerparticipatie.

Aan de hand van vooraf opgestelde hoofd- en deelvragen is geprobeerd een volledig beeld te geven van de ontwikkelingen op het gebied van het gemeentelijk natuur- en groenbeleid. Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van de volgende hoofdvraag:

Welke positie neemt het natuur- en groenbeleid in binnen de gemeenten, na de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart 2014?

Deze hoofdvraag is uitgesplitst in meerdere deelvragen, dit om de verschillende achtergronden van het groenbeleid mee te nemen binnen het onderzoek:

1. Welke trends zijn op dit moment gaande binnen het gemeentelijk beleid?
2. Wat houdt de Nationale Groencompetitie van Entente Florale precies in?
3. Wat zegt de Rijksnatuurvisie over het gewenste gemeentelijk groenbeleid?
4. In hoeverre wordt het natuur- en groenbeleid vermeld in de collegedocumenten?
5. Hoe wordt het natuur- en groenbeleid weergegeven in Nederlandse gemeenten?
6. Welke verschillen zijn waar te nemen tussen gemeenten die wel of niet hebben deelgenomen aan de Nationale Groencompetitie?

Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van een Quicksan en een concrete verdiepingsslag op het gemeentelijk natuur- en groenbeleid. In de Quicksan is voor iedere geschikte Nederlandse gemeente gekeken in hoeverre het natuur- en groenbeleid en hiermee samenhangende termen worden vermeld in het collegedocument. Daarna is voor 40 gemeenten een verdiepingsslag gemaakt en is verder gekeken naar het natuur- en groenbeleid binnen deze gemeenten. Voordat deze twee gedeelten worden besproken wordt in het verslag eerst achtergrondinformatie gegeven. Deze achtergrondinformatie moet een beeld geven van de huidige ontwikkelingen op het gebied van gemeentelijk natuur- en groenbeleid. De uitkomsten die zijn voortgekomen uit het onderzoek kunnen als kennisbank dienen om de ontwikkelingen op dit onderwerp in kaart te brengen. Daarnaast kunnen gemeenten de informatie gebruiken en mogelijk verwerken in het toekomstige natuur- en groenbeleid, op deze manier kunnen de gemeenten de openbare ruimte (verder) vergroenen.

Leeswijzer

In navolging van de inleiding wordt in Hoofdstuk 2 eerst achtergrondinformatie gegeven om een beeld te schetsen van de huidige ontwikkelingen. Na deze achtergrondinformatie worden de Quicksan (Hoofdstuk 4) en het verdiepingsonderzoek (Hoofdstuk 5) besproken. In de discussie van Hoofdstuk 6 wordt nader ingegaan op de resultaten, worden conclusies getrokken en worden er aanbevelingen gedaan.

2. Achtergrondinformatie

Voordat wordt ingegaan op de uitgevoerde Quicksan en de verdiepingsslag, wordt er eerst achtergrondinformatie gegeven over de huidige ontwikkelingen op het gebied van gemeentelijk natuur- en groenbeleid. Binnen dit hoofdstuk worden de huidige trends besproken waar gemeenten anno 2015 mee te maken hebben, worden de Nationale Groencompetitie van Entente Florale en het Bestuurlijk Netwerk Natuur toegelicht en wordt een samenvatting gegeven van de Rijksnatuurvisie uit 2014.

2.1. Huidige trends

Demografie

De samenleving en daarmee de samenstelling van de Nederlandse bevolking verandert. Het aantal ouderen neemt sterk toe, het aantal jongeren daalt en door immigratie wordt de samenleving steeds multicultureler. De vergrijzing treedt op in Nederland, waardoor er in 2020 meer ouderen (>65) zullen zijn dan jongeren (<20). Naast de veranderende samenleving krijgen gemeenten ook te maken met een groeiende vraag naar huizen voor kleine huishoudens, het steeds groter wordende verschil tussen gezonde en ongezonde mensen en de trek van het platteland naar de stad.

Economie

De Nederlandse economie is van verschillende zaken afhankelijk. Zo is de arbeidsmarkt de laatste jaren sterk in beweging, is er een trend naar toenemende flexibiliteit, een stijgende werkloosheid en een toestroom van arbeidsimmigranten en vluchtelingen. Daarnaast heeft de economische crisis aangetoond dat de economie sterk afhankelijk is van buitenlandse invloeden.

Sociaal

Voorkomen is beter dan genezen is het nieuwe motto. Er is steeds meer aandacht voor het vroegtijdig signaleren en het uitvoeren van preventiemaatregelen met betrekking tot de zorg. Doordat mensen steeds ouder worden, stijgt de zorgvraag. Om de gehele zorgvraag aan te blijven kunnen is besloten om mensen steeds langer thuis te laten wonen. Door middel van de grote connectiviteit van tegenwoordig, door alle technische hulpmiddelen, is het de bedoeling dat mensen toch met elkaar en zorgverleners in contact blijven.

Politiek

Binnen het politieke landschap vinden veel verschuivingen plaats, zo geeft de overheid de gemeenten extra taken en gaan de gemeenten meer uit van het initiatief van de bewoners. Dit wordt mede ingegeven door de teruglopende inkomsten en hogere uitgaven van de overheid. Om deze veranderingen op te vangen dient er bezuinigd en samengewerkt te worden (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2014).

Decentralisaties

Per 1 januari 2015 vinden er drie decentralisaties plaats binnen het sociale domein. De gemeenten worden verantwoordelijk voor de Participatiewet, de Jeugdwet en de nieuwe Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Deze decentralisaties vinden plaats met de intentie dat gemeenten de taken dichterbij de buurt kunnen oppakken met minder beschikbare middelen. Tot 1 januari 2015 lag de nadruk op het implementeren van de decentralisaties en transities die hiervan het gevolg zijn. In 2015 en de jaren daarna kan de verdere transformatie van het sociaal domein worden vormgegeven.

Herindelingen

Het Rijk is van plan om een groot aantal taken over te hevelen naar de gemeenten, met het idee dat op deze manier meer maatwerk mogelijk is en de betrokkenheid van de burger wordt vergroot (decentralisaties). Echter, binnen de huidige gemeentelijke indeling is het voor kleinere gemeenten niet altijd mogelijk om deze taken zelfstandig op te pakken. Hiervoor wordt de samenwerking gezocht met andere gemeenten, wat uiteindelijk kan leiden tot een gemeentelijke herindeling. In het regeerakkoord van de VVD en PvdA uit 2012 wordt vermeld dat, mede door de vele decentralisaties, de regering bij gemeentelijke herindeling streeft naar 100.000+ gemeenten. Deze inwonersnorm kan mogelijk worden aangepast aan de bevolkingsdichtheid in verschillende delen van het land (VVD en PvdA, 2012).

Financiën

De financiën van de Nederlandse gemeenten staan nog altijd onder druk, ondanks het lichte herstel van de economie. Dit zorgt ervoor dat er nog steeds bezuinigd moet worden bij de meeste gemeenten om inkomstenverliezen, rijkskortingen en verliezen op gemeentelijke grondexploitaties te kunnen opvangen. De financiële buffers zijn nog niet groot genoeg om dit zonder bezuinigingen aan te kunnen. Daarnaast zorgen de decentralisaties voor veel nieuwe taken, waardoor de uitgaven van de gemeenten stijgen. Tegelijkertijd gaan de decentralisaties gepaard met kortingen op de budgetten. Indien de gemeenten hier tijdig op in spelen, blijft de financiële positie gezond (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2014).

2.2. Entente Florale

De onafhankelijke stichting Entente Florale Nederland werd in 1999 opgericht met als doelstelling het uitdragen van de maatschappelijke en economische baten van het groen voor de woon-, werk- en leefomgeving. Om bekendheid te kunnen geven aan deze baten werkt Entente Florale samen met verschillende organisaties vanuit de politiek, overheid, onderzoek, bedrijfsleven en maatschappij. Er wordt gewerkt vanuit de filosofie: groen moet dezelfde gelijkwaardige positie innemen binnen de planvorming van de openbare ruimte als andere onderdelen, zoals rood (ontroerend goed), grijs (infra) en blauw (water).

Om deze filosofie en vooral de bekendheid ervan kracht bij te zetten wordt gecommuniceerd via de campagne: de Vitale Groene Stad (Figuur 1). Hierbij is het de bedoeling dat vanuit de campagne met andere partijen kennis gedeeld wordt, informatie wordt uitgewisseld en deze partijen gestimuleerd worden om op de juiste manier gebruik te maken van het groen als maatschappelijk en economisch product in de openbare ruimte. De Vitale Groene Stad ziet mogelijkheden voor het gebruik van groen als:

- deeloplossing voor de lucht- en waterproblematiek;
- middel om sociale en maatschappelijke verloedering tegen te gaan;
- middel om het stedelijk gebied te verfraaien;
- onderdeel van een nieuwe planologische ontwikkeling, die de economische ontwikkeling van het stedelijk gebied veilig stelt.

Figuur 1: Campagne Entente Florale (Entente Florale, sd).

De baten die mensen uit het openbaar groen halen zijn van economische, sociale en maatschappelijke aard. Gekeken naar deze baten kost het openbaar groen geen geld, maar levert het juist geld op. Om van deze baten te kunnen profiteren moet er voldoende groen in de woonomgeving aanwezig zijn. Naast het openbaar groen kan hierbij gedacht worden aan particuliere tuinen, parken, het groen in en om de werkplek, het groen in en om gezondheidsinstellingen, het groen als windkering, geluiddemper en als middel in de strijd tegen fijnstof.

Om ervoor te zorgen dat er voldoende groen aanwezig is en dat het groen op een juiste manier wordt ingezet in de openbare ruimte, is Entente Florale de Nationale Groencompetitie begonnen. Deze competitie moet gezien worden als een middel voor gemeenten om zichzelf te profileren als groene stad/ dorp. Hierbij wordt het groenbeleid en het beheer in de praktijk getoetst. Deelname aan de Nationale Groencompetitie is vrij toegankelijk voor iedere Nederlandse gemeente. Wel worden de gemeenten bij deelname ingedeeld in twee categorieën: 1) Steden met meer dan 15.000 inwoners en 2) Kleine steden en dorpen met minder dan 15.000 inwoners. Indien een gemeente is samengesteld uit een aantal kernen is het mogelijk om één van deze kernen in te schrijven voor de categorie kleine steden en dorpen, het aantal inwoners moet dan wel onder de 15.000 liggen. Bij de beoordeling wordt dan alleen de gekozen kern en het buitengebied meegenomen. De organisatie heeft voor een maximum van vijf deelnemers per categorie gekozen.

Gemeenten kunnen op twee manieren aangemeld worden voor de competitie. Het is mogelijk dat ze genomineerd worden door stichting Entente Florale Nederland en vereniging Stadswerk Nederland. Daarnaast is het mogelijk dat een gemeente zichzelf aanmeldt, hiervoor is het aanmeldingsformulier te downloaden op de site www.vitalegroenestad.nl. Na onderling overleg tussen de gemeente en het bestuur van Entente Florale wordt besloten in welk jaar de gemeente meedoet. Als de aanmeldprocedure is afgesloten, krijgt elke gemeente

aandachtspunten aangeboden in de vorm van deelnamecriteria: het opstellen van een beleidssamenvatting, het aanleveren van basisinformatie en kaartmateriaal, het uitzetten van een juryroute, het organiseren van een jurydag en het aanleveren van teksten en foto's voor het promotieboekje. Daarnaast krijgt elke gemeente de beschikking over een deskundige begeleider. Deze kan de gemeente helpen met de criteria en weet waarop gelet wordt, hoe er gedacht wordt en hoe profijt gehaald kan worden uit de deelname. In principe bezoekt de begeleider de gemeente drie keer.

Het beoordelen van de aangereikte documenten en het doorlopen van de jurydag gebeurt door een jury waarin diverse relevante disciplines zijn vertegenwoordigd. De jury is samengesteld uit tuin- en landschapsarchitecten, ecologen, cultuurhistorici en deskundigen uit: (groene) onderwijs, hoveniers- en groenvoorzieningssector, boomkwekerijsector en leden van de vakgroep Groen, Natuur en Landschap van Vereniging Stadswerk Nederland. De criteria waarop gelet wordt zijn onderverdeeld in zes groepen:

- visuele en ruimtelijke kwaliteit (15%);
- cultuurhistorisch erfgoed (10%);
- cultuurgroen en buiteninrichting (30%);
- natuur en landschap (20%);
- recreatie en toerisme (10%);
- duurzaamheid en milieu (15%).

Figuur 2: de winnaar van de categorie kleine steden/ dorpen van 2015 (Gemeente Dinkelland, sd).

Tijdens de beoordeling wordt bij elk van de bovenstaande groepen gekeken naar de visie en het beleid, het ontwerp, het beheer/ onderhoud en communicatie en participatie. Hierbij wordt elke groep apart beoordeeld. De jurydag beslaat een gehele dag en bestaat uit een presentatie van de informatie aan de jury van maximaal een uur en een rondgang langs de juryroute van een stad (max 4 uur) en een dorp (max 3 uur). Het bekendmaken van de beoordelingen en de prijsuitreiking vinden later plaats in de stad van de winnaar (categorie grote steden), van het voorafgaande jaar. De deelnemers aan de groencompetitie kunnen verschillende prijzen winnen: goud, zilver of brons (Figuur 2).

Daarnaast zijn certificaten te verkrijgen bij uitstekende prestaties op de hoofdthema's in de beoordeling. Deze certificaten bevatten de volgende categorieën: visuele en ruimtelijke kwaliteit, cultuurhistorisch erfgoed, cultuurgroen en buiteninrichting, natuur en Landschap en recreatie en toerisme. Ook is het mogelijk om nog themacertificaten te verkrijgen voor de volgende onderdelen: groen en gezondheid, groen en economie, groen en biodiversiteit, groen en bewonersparticipatie en groen, duurzaamheid en klimaat (milieu). De uiteindelijke winnaars van goud in beide categorieën mogen deelnemen aan de internationale competitie van Entente Florale Europe (Entente Florale, sd).

2.3. Rijksnatuurvisie 2014 “Natuurlijk verder”

Het ministerie van Economische zaken heeft in naam van toenmalig staatssecretaris Sharon Dijksma in 2014 een Rijksnatuurvisie geschreven (Figuur 3: Omslag Rijksnatuurvisie 2014 “Natuurlijk Verder” . Hierin is het natuurbeleid in hoofdlijnen voor de komende jaren uitgewerkt, dit natuurbeleid moet in samenwerking met provincies en gemeenten vorm gaan krijgen. In dit hoofdstuk is het belangrijkste beleid, zoals dat vermeld staat in de natuurvisie, samengevat. Alhoewel de Rijksnatuurvisie mede aanleiding was voor het onderzoek, moet wel worden vermeld dat de Rijksnatuurvisie geschreven is NA de gemeenteraadsverkiezingen.

2.3.1. Groeiende betrokkenheid

De laatste tientallen jaren is de overheid uitgegroeid tot de beschermer van de Nederlandse natuur. Hierbij lag de nadruk op de waarde van de natuur zelf, dit leverde prachtige gebieden op. Maar het heeft er ook voor gezorgd dat, door de vele beperkingen, er een gat is ontstaan tussen de natuur en de samenleving. Ondanks dit gat was een groei te zien in het aantal initiatieven van burgers en bedrijven om de natuur te behouden en te beschermen. Deze initiatieven hebben laten zien dat natuur niet alleen waarde voor zichzelf bezit, maar ook van waarde is voor andere actoren. De hedendaagse burger ziet de natuur niet enkel om te beleven maar ook om te gebruiken voor sporten, ontspanning en vrijheid. Daarnaast ziet het bedrijfsleven natuur en biodiversiteit steeds meer als een kans en onderdeel van de productie om te kunnen concurreren op de wereldmarkt.

De overheid steunt deze participatie ontwikkeling en hecht groot belang aan het stimuleren van de groeiende betrokkenheid van burgers en het verder ontwikkelen van eventueel groen ondernemerschap. Met deze redenen staan de burger en het bedrijfsleven met hun initiatieven centraal in het toekomstige natuurbeleid.

Figuur 3: Omslag Rijksoverheid 2014 "Natuurlijk Verder" (Rijksoverheid, 2014)

2.3.2. Omslag in het natuurbeleid

De omslag in het natuurbeleid is hierboven kort beschreven. Er werd jaren uitgegaan van de natuur als waarde, maar in het nieuwe beleid moet de combinatie gezocht worden tussen natuur en het gebruik ervan. Een gevolg van deze omslag is dat veel delen van het natuurbeleid worden overgedragen aan provincies en dat agrarisch natuurbeheer wordt overgedragen aan gebiedscollectieven. Naast het overdragen van de verantwoordelijkheden, stimuleert de overheid ook de betrokkenheid van burgers en het bedrijfsleven binnen het natuurbeleid. Deze veranderingen moeten uiteindelijk een robuuste en veelzijdige natuur opleveren, die de invloed van de samenleving aankan en er zelfs van kan profiteren. Hiervoor moet de belemmerende reputatie van natuur omgedraaid worden naar een reputatie als bron voor maatschappelijke en economische ontwikkeling. Hierbij is het de bedoeling dat er meer aandacht wordt geschonken aan natuurlijke systemen en de landelijke schaal. Het gaat dan niet om het redden van de laatste vleermuis, maar om het investeren in een gezonde natuur als geheel.

In maatschappelijke zin betekent dit dat er een bredere en meer doorleefde natuur ontstaat die met de samenleving is verweerd en die wordt gedragen door de inzet van burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties. In het eindbeeld heeft de natuur geen bescherming meer nodig, maar is het een belangrijk onderdeel van de samenleving. Deze betrokkenheid richt zich onder andere op de biodiversiteit van Nederland, het nieuwe beleid moet ervoor zorgen dat de teruggang gestopt wordt en dat de biodiversiteit versterkt en waar mogelijk uitgebreid kan worden. Dit is conform de nationaal en internationaal gestelde doelen.

2.3.3. Natuurcombinaties

Een manier om de natuur, maatschappij en economie met elkaar te verweven is door middel van natuurcombinaties. Op dit moment wordt Natuur Netwerk Nederland (voorheen EHS) zonder oponthoud aangelegd. Dit is een voorbeeld waarbij vooral nog wordt uitgegaan van de natuurfunctie, met als doel om de biodiversiteit te versterken. Maar wil Nederland de doelen voor biodiversiteit halen zullen meerdere bronnen gebruikt moeten worden, niet alleen Natuur Netwerk Nederland. In een land waar de ruimtedruk groot is, kunnen deze bronnen prima benut worden binnen natuurcombinaties. Hierbij kan gedacht worden aan combinaties met landbouw, landgoederen, recreatie, waterwinning, steden, bedrijventerreinen, waterwegen, enzovoorts. Het is niet met zekerheid te zeggen dat de doelen door het gebruik van deze combinaties behaald worden, maar hierbinnen liggen voldoende mogelijkheden. Het is wel van belang dat de combinaties voldoende opleveren voor zowel de natuur als de maatschappelijke functies. Om dit te bereiken is het belangrijk dat mensen de natuur niet meer als obstakel zien, maar als partner.

Figuur 4: Een voorbeeld van stadslandbouw uit Amerika (Czurak, 2013).

Een belangrijke combinatie kan gevonden worden binnen de landbouw. Door de toename van de wereldbevolking is het van belang dat de voedselproductiviteit toeneemt. Daarnaast wordt de kwaliteit van de leefomgeving steeds belangrijker, natuur speelt hier een belangrijke rol in. Deze functies zijn beide noodzakelijk en dus goed te combineren indien wordt toegewerkt naar natuurinclusieve landbouw. Dit houdt in dat de voedselproductie op economische wijze en met wederzijds resultaat is verweven met de natuur. Stadslandbouw (Figuur 4) is hiervan een mooi voorbeeld, hierbij komt er meer groen in de stad, wordt lokaal voedsel geproduceerd en leren mensen de natuur en voedselproductie te (her)beleven.

Om deze redenen worden initiatieven voor stadslandbouw door de overheid gestimuleerd. Naast stadslandbouw, gaat de overheid nog meer inzetten op initiatieven die de stad kunnen vergroenen. Dit heeft onder andere als reden dat de overheid inziet dat de aanwezigheid van groen goed is voor de gezondheid. Deze combinatie wil de overheid de komende jaren steeds verder gaan benutten en de kennis op dit vlak uitbreiden.

2.3.4. Internationaal

Natuur houdt zich niet aan de gestelde grenzen, hierdoor is het belangrijk dat de natuurbescherming wordt afgestemd met de buurlanden. Daarnaast heeft Nederland door de handelseconomie een grote invloed op de natuur in andere landen. Nederland wil dit nationale en internationale beleid met elkaar verbinden en ervoor zorgen dat de negatieve gevolgen zo klein mogelijk zijn. Het is de bedoeling de druk op de internationale natuur te verlagen en hiermee kan tegelijkertijd de Nederlandse positie op de wereldmarkt versterkt worden. Indien Nederland zelf niet aan voldoende natuurbescherming doet, zowel nationaal als internationaal, is het ook niet mogelijk om landen aan te spreken op het kappen van regenwoud of het bejagen van bijvoorbeeld walvissen. Daarom stelt het kabinet zichzelf als doel om zich te richten op het duurzaam beschermen en benutten van natuurlijk kapitaal. Hierbij is bijvoorbeeld verduurzaming van de houtsector en landbouw een mogelijkheid, om zo te komen tot een sterkere natuur en een grotere biodiversiteit. Hierbij geeft de overheid zelf het goede voorbeeld met pilots over de gehele wereld (Rijksoverheid, 2014).

2.4. Bestuurlijk Netwerk Natuur

In een eerder stadium is al vermeld dat samenwerking tussen gemeenten steeds belangrijker wordt door de decentralisaties. Maar deze samenwerking kan breder getrokken worden, gemeenten kunnen namelijk veel van elkaar leren: goede voorbeelden hoeven niet eerst zelf uitgevonden te worden en slechte voorbeelden worden dan niet herhaald. Zo'n samenwerking biedt veel mogelijkheden binnen het natuur- en groenbeleid.

In 2014 is het idee ontstaan om de natuur en het natuurbeleid gezamenlijk op te pakken binnen de Nederlandse gemeenten. Binnen dit idee heeft de Vereniging van Nederlandse gemeenten (VNG) het initiatief genomen en

vanuit het bestaande netwerk gemeenten benaderd om deel te nemen aan dit initiatief. Het was de bedoeling om een netwerk van wethouders te vormen, die binnen de eigen gemeenten verantwoordelijk waren voor het natuur- en groenbeleid.

Voor dit netwerk is op 28 januari 2015 het startschot gegeven met een bijeenkomst in het Atrium van de VNG, hierbij waren ongeveer 300 wethouders aanwezig. Op deze bijeenkomst zijn de plannen besproken en werden al mogelijkheden gegeven hoe de natuur ingezet kan worden. Verder is afgesproken dat het netwerk twee keer per jaar bij elkaar komt, waarbij getracht wordt een uitvoeringsprogramma op te stellen met projecten en deze projecten ook daadwerkelijk in de gemeenten uit te voeren (VNG, sd).

Tijdens de eerste bijeenkomst is niet alleen de samenwerking gezocht met gemeenten, verder is gekeken voor samenwerking met natuurorganisaties, de VNG en verschillende andere partners. Vanuit deze samenstelling gaat gewerkt worden aan het gedachtegoed 'Groen verbindt': hierbij wordt natuur ingezet als middel voor andere beleidsthema's zoals zorg, participatie, klimaatbestendigheid en energie. Dit gedachtegoed is verder uitgewerkt in een pamflet: 'Groen verbindt' (VNG, 2014).

3. De Quicksan

In dit hoofdstuk wordt de uitgevoerde Quicksan besproken. Door middel van de Quicksan is gekeken in hoeverre natuur, groen en hiermee samenhangende thema's zijn opgenomen in de gemeentelijke collegedocumenten 2015-2018 zoals die na de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 zijn geformuleerd. In een later stadium wordt de verdieping behandeld waarbij naar het natuur- en groenbeleid is gekeken van veertig random geselecteerde gemeenten.

3.1. Inleiding

Het belang van de aanwezigheid van groen wordt steeds meer erkend in Nederland. Aan het groen worden gezondheidsvoordelen gegeven, het kan bijdragen aan klimaatadaptie en het kan economische voordelen bieden. Om te bekijken of de Nederlandse gemeenten meegaan in deze trend, is door middel van een Quicksan gekeken naar de collegedocumenten die zijn opgesteld na de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart 2014, dit heeft een database met collegedocumenten van 382 Nederlandse gemeenten opgeleverd. Gemeenten die later verkiezingen hebben gehouden, bijvoorbeeld in verband met een gemeentelijke herindeling, zijn niet meegenomen in het onderzoek. Binnen deze Quicksan is gekeken naar de volgende onderwerpen: natuur, stadsgroen, burgerparticipatie in het groenbeheer, de inzet van de sociale werkvoorziening in het groenbeheer, het verkopen van snippergroen, biodiversiteit, de koppeling tussen groen en gezondheid, gezond voedsel, stadslandbouw, streekproducten, natuur- en milieueducatie en het stimuleren van duurzame initiatieven. Er is bekeken in hoeverre deze onderwerpen door alle gemeenten worden vermeld in de documenten. Daarnaast is onderscheid gemaakt tussen 117 gemeenten die vanaf 1999 ooit mee hebben gedaan aan de groencompetitie van Entente Florale en 265 gemeenten die hier (nog) niet aan mee hebben gedaan. Dit onderscheid is gemaakt zodat op deze manier bekeken kon worden wat de eventuele invloed is van deelname aan de Nationale Groencompetitie.

3.2. Materiaal en methoden

Materiaal

Collegedocumenten: Bij de Quicksan is gebruik gemaakt van documenten die zijn opgesteld bij de collegevorming na de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart 2014. Door een grote verscheidenheid aan documenten en benamingen was het niet mogelijk om voor elke gemeente hetzelfde type document te gebruiken. Om de documenten te vinden is gebruik gemaakt van internetzoekmachines en gemeentesites. In Tabel 1 is een overzicht weergegeven van welke documenten zijn onderzocht.

Tabel 1: Overzicht van de gebruikte documenten.

Gebruikte documenten	Aantallen	Gebruikte documenten	Aantallen
Collegeprogramma	94	Collegeakkoord	5
Coalitieprogramma	54	Raadsprogramma	12
Coalitieakkoord	157	Hoofdlijnenakkoord	5
Uitvoeringsprogramma	5	Raadsvisie	1
Bestuursakkoord	22	Politiek akkoord	2
Bestuur programma	5	Raadsakkoord	3
Beleidsakkoord	3	Bestuursovereenkomst	4
Werkprogramma	4	Procesakkoord	1
Collegeagenda	2	Beleidsplan	1
Beleidsprogramma	1	Partijenakkoord	1

Deelname Entente: In de Quicksan wordt vermeld of een gemeente heeft deelgenomen aan de groencompetitie van Entente Florale. Hiervoor is een lijst gebruikt, die is verkregen via Entente Florale.

Methoden

Verzamelen collegedocumenten: De eerste fase van de Quicksan betrof het verzamelen van de gemeentelijke collegedocumenten. Voor een volledig onderzoek was het noodzakelijk dat van iedere gemeente een collegedocument voorhanden was. Als eerste is geprobeerd deze documenten te verkrijgen via het gebruik van online zoekmachines. Hierbij zijn benamingen van veel gebruikte documenten (collegeprogramma, coalitieakkoord, coalitieprogramma) gebruikt in combinatie met de desbetreffende gemeente. Indien dit niet leidde tot een positief resultaat, is gebruik gemaakt van de gemeentelijke websites. Onder de noemer B&W werden in de meeste gevallen de benodigde documenten vermeld. Als beide methoden niet voor het gewenste resultaat zorgden, is de gemeente via de mail en/of telefoon benaderd voor het verkrijgen van de documenten. Indien twee verschillende documenten werden gevonden, is voor het onderzoek gebruik gemaakt van het meest uitgebreide document.

Scannen collegedocumenten: De tweede fase van de Quicksan betrof het verkrijgen van informatie uit de gemeentelijke collegedocumenten. Binnen het onderzoek is ervoor gekozen om de aandacht te richten een twaalfstal, met groen en natuur samenhangende onderwerpen. Als eerste zijn de documenten scannend doorgelezen op de genoemde onderwerpen, daarna is gebruik gemaakt van de zoekfunctie van het programma Adobe Acrobat Reader. Binnen deze zoekfunctie is door middel van een woordenlijst elk document nagelopen, de woordenlijst is opgenomen in Tabel 2. In de eerste onderzoeksopzet zijn de samenwerkende partijen het er over eens geworden dat de hoofdtermen natuur, groen en stadslandbouw in ieder geval binnen het onderzoek bekeken moesten worden, later zijn hier andere termen aan toegevoegd. Op deze manier is geprobeerd om alle facetten van natuur, groen en stadslandbouw te vinden in de onderzochte collegedocumenten en mee te nemen in het onderzoek. Hierbij is er voor de termen ecologie, bomen en bos gekeken of ze onder natuur of stedelijk groen vielen in de verwerkingsfase. De term landschap is gekoppeld aan natuur.

Tabel 2: overzicht van de zoekwoorden bij de Quicksan

Zoekwoorden	
Natuur	Biodiversiteit
Groen	Ecologie/ Ecologisch
Duurzaamheid	Educatie
Voedsel/Voeding	Bomen
Stadslandbouw	Bos
Streekproducten	Landschap

Verwerken gegevens: De derde fase richt zich op het verwerken van de gevonden informatie uit de gemeentelijke collegedocumenten. De gevonden informatie uit fase twee is verwerkt in een grote tabel op A3 formaat met daarin alle onderwerpen opgenomen. Hierbij gaat het om vermeldingen van de onderwerpen in de collegedocumenten. In Tabel 3. is een fictief voorbeeld verwerkt, de gehele tabel kan geraadpleegd worden in samenspraak met CAH Vilentum. Het was niet mogelijk deze tabel bij te voegen als bijlage. Daarnaast zijn in de tabel ook de politieke partijen die meeschreven aan het document en de eventuele deelname aan de groencompetitie van Entente Florale verwerkt.

Tabel 3: een fictief voorbeeld van de verwerking van de gevonden gegevens uit de collegedocumenten

Gemeente	Gekozen beleidsdocument	Politieke partij	Deelname Entente florale	Jaartal	Vermelding natuur/ landschap	Vermelding stadsgroen	Vermelding stadslandbouw/ voeding/ milieu- en natuureducatie	Duurzaamheid
Epe	Coalitie akkoord	VVD	/	/	- Vergroten van de biodiversiteit	- Verkoop snipper-groen	- Stimuleren van de stadslandbouw	Openstaan voor duurzame initiatieven

Uitwerken gegevens: De vierde fase van de Quicksan heeft uiteindelijk de resultaten opgeleverd. In deze fase is ervoor gekozen om de resultaten van 12 verschillende onderwerpen te gaan verwerken: natuur, stedelijk groen, burgerparticipatie in het groen, gezond voedsel, biodiversiteit, stadslandbouw, streekproducten, verkoop van

snippergroen, natuur/ milieueducatie, het stimuleren van duurzame initiatieven, de koppeling groen en gezondheid en de inzet van sociale werkvoorziening binnen het groenbeheer. Er is bekeken welke gemeenten deze onderwerpen vermelden in de collegeprogramma's. De gemeenten en de cijfers zijn voor drie categorieën verwerkt: alle gemeenten die meededen aan het onderzoek, de gemeenten die deel hebben genomen aan de groencompetitie van Entente Florale en de gemeenten die niet hebben deelgenomen aan de groencompetitie van Entente Florale. Door de cijfers tegenover elkaar te zetten was het mogelijk om vergelijkingen te maken tussen de gemeenten die wel hadden deelgenomen en de gemeenten die hier niet aan deel hebben genomen.

3.3. Opvallende waarnemingen

Voordat de resultaten van de Quicksan worden besproken, worden eerst enkele opvallende waarnemingen vanuit de Quicksan benoemd. De eerste opvallende waarneming is al eerder in het kopje materiaal en methoden besproken, maar door de invloed ervan op het eindresultaat wordt dit nog extra benadrukt. Tijdens de Quicksan is gebruik gemaakt van veel verschillende collegedocumenten. Voor elke onderzochte gemeente is uiteindelijk een document gevonden, deze documenten verschillen echter wel van naam, inhoud en grootte. Wat dit laatste betreft, er werden documenten aangetroffen van 5 pagina's, maar ook van 50 (!). Op deze manier ontstaat verschil in de hoeveelheid aangereikte informatie door de verschillende gemeenten. Toch is voor deze methode gekozen omdat de gemeenten hun toekomstige beleid uitdragen via deze collegedocumenten, ongeacht de naam, inhoud en grootte. De mate van uitgebreidheid van de documenten is de eigen keuze en verantwoordelijkheid van de gemeenten.

Naast de grote verschillen in gevonden documenten, vielen ook de grote verschillen tussen individuele gemeenten op. Sommige gemeenten beschikken over een apart hoofdstuk natuur, groen en/of duurzaamheid, hierin wordt het groenbeleid duidelijk uitgelegd. Dit terwijl andere gemeenten de verschillende onderwerpen geen één keer noemen in de collegedocumenten. Om hier een beeld van te geven zijn in Tabel 4 enkele voorbeelden gegeven van gemeenten die het groenbeleid duidelijk hebben opgenomen in de collegedocumenten. In de tabel zijn enkel een paar voorbeelden te zien van gemeenten die hier uitgebreid aandacht aan besteden. Daarnaast is van elke gemeente één enkel beleidspunt voor iedere categorie weergegeven in de tabel.

De gemeenten die zijn opgenomen in het groene gedeelte van de tabel zijn een voorbeeld voor andere gemeenten en dan vooral voor de gemeenten die zijn opgenomen in het rode gedeelte. Deze gemeenten hebben niet of nauwelijks een woord gezegd over de verschillende onderwerpen in de collegedocumenten. Dit gegeven is opmerkelijk aangezien het beleid voor de komende vier jaar in deze documenten staat beschreven en de gekozen onderwerpen toch van belang zijn voor de gemeente en de samenleving.

Tabel 4: Een kleine indicatie van de groene inhoud van gemeenten die het groenbeleid uitgebreid behandelen in het collegedocumenten en van gemeenten die dit overduidelijk niet doen.

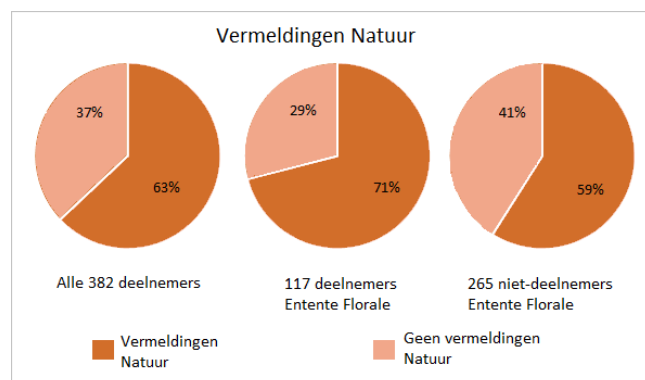
Gemeente	Vermelding natuur/ landschap	Vermelding stadsgroen	Vermelding stadslandbouw/ voeding / milieu- en natuureducatie	Duurzaamheid
Barendrecht	- Voor het buitengebied is een visie ontwikkeld over groene landelijke buitenruimte buiten de bebouwde gebieden.	- Op bepaalde plekken in de gemeente wordt de natuur meer de ruimte gegeven, flora en fauna hebben hier profijt van.	- College staat open voor lokale initiatieven zoals stadslandbouw, promoten streekproducten en natuureducatie.	- Streven naar CO2 neutraal Barendrecht in 2030.
Bergen (L.)	- De gemeente heeft een grote verantwoordelijkheid bij het behouden van de natuurlijke rijkdommen, net als de inwoners.	- De gemeente stimuleert inwoners om betrokken te zijn bij het onderhoud van het groen in hun buurt.	/	- De gemeente wil investeren in energiebesparende maatregelen.
Huizen	- Waardevolle landschaps-elementen zoals stuwwallen en resten van duinen worden in stand gehouden.	- Bij het planten van bomen in de openbare ruimte moet er aandacht zijn voor de biodiversiteit.	- Bij het planten van bomen in de openbare ruimte moet er aandacht zijn voor gezondheidseffecten.	- Stimuleren van bewoners om zelf duurzame energie op te wekken.
Papendrecht	- De gemeente streeft naar de versterking van het groene karakter van de gemeente.	- Bestrijding van onkruid gebeurt vanaf 2015 ecologisch en ondertekening bijenconvenant.	/	- De gemeente geeft het goede voorbeeld en faciliteert duurzame initiatieven.
Veere	- De gemeente wil de kennis en betrokkenheid bij natuur, landschap en milieu versterken.	- Achterstand in het onderhoud van struiken en bomen moet voorkomen worden.	- De vraag naar streek-producten groeit, de gemeente ziet kansen. De verkoop wordt gestimuleerd.	- Nieuwe woningen worden duurzaam gebouwd.

De volgende vijf gemeenten hebben niets tot nauwelijks iets gemeld over de groene onderwerpen in de collegedocumenten: **De Marne, Roerdalen, Rucphen, Urk en Buren**. Het niet benoemen van de bovenstaande onderwerpen in het collegedocument voor de aankomende vier jaar is wat de onderzoekers betreft opvallend.

3.4. Resultaten Quicksan

De resultaten per onderwerp worden in 3 diagrammen weergegeven. Eén diagram voor alle 382 gemeenten, een tweede voor de 117 gemeenten die 1 of meerdere keren hebben deelgenomen aan de Nationale Groencompetitie van Entente Florale en als derde een diagram voor niet-deelnemende gemeenten aan deze competitie.

3.4.1. Natuur

Figuur 5: Percentages van collegedocumenten welke Natuur wel/niet vermelden.

Van alle gemeenten vermeldt 63% de term Natuur in de collegedocumenten. Wat de verschillen betreft tussen deelnemers en niet-deelnemers; van de deelnemers vermeldt 71% van natuur in de collegedocumenten, bij de niet-deelnemers is dit slechts 59%. Dit verschil geeft aan dat gemeenten die hebben deelgenomen aan de groencompetitie de term Natuur vaker opnemen in de collegedocumenten.

3.4.2. Stedelijk groen

De aanwezigheid van groen in de stad is van groot belang, het kan de mens helpen bij veel hedendaagse problemen. Zo nodigt het mensen uit tot bewegen waardoor ze gezonder worden, mensen voelen zich

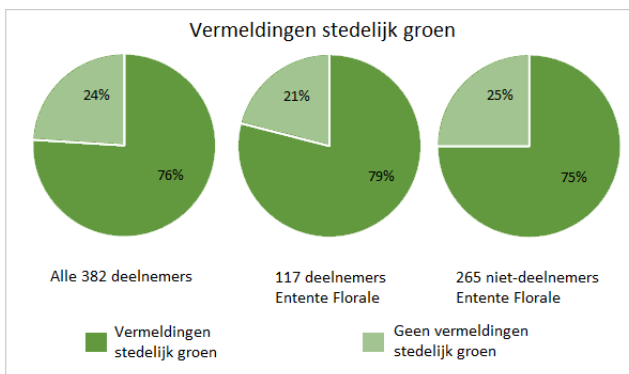
daadwerkelijk beter in de aanwezigheid van groen, het groen neemt regenwater op, groen heeft een verkoelend effect op de temperatuur, enzovoort. De aanwezigheid van groen is dus belangrijk voor een stedelijke omgeving. Maar tegenwoordig is het niet meer vanzelfsprekend dat er voldoende groen aanwezig is in de leefomgeving en dat de kwaliteit van dit openbaar groen goed is, o.a. omdat het beheer van groen relatief vaak als post wordt gezien waarop kan worden bezuinigd.

Uit onderzoek van de Databank Gemeentelijk Groenbeheer blijkt dat de hoeveelheid basisgroen binnen gemeenten de afgelopen 10 jaar is toegenomen met tien procent. In tegenstelling tot wat dit resultaat doet vermoeden, is dit geen goede ontwikkeling. Bij deze toename wordt gesproken over basisgroen, hierbij gaat het niet om kwaliteitsgroen zoals stadsparken. De toename is voornamelijk te danken aan gras en gazons. Gemeenten zetten door de economische crisis meer in op onderhoudsvriendelijke beplantingen. Hierdoor neemt bijvoorbeeld het areaal heesters af en neemt de hoeveelheid gazons steeds meer toe (Spijker, 2014).

Sterk vergroenen openbare ruimte: extra groenstroken, groene lopers en openbare ruimtes die uitdagen tot bewegen (Gemeente Amsterdam).

Een gemeente die inzet op het vergroenen van de openbare ruimte is de gemeente Amsterdam (groene kader). Dit is een positieve vermelding in het collegedocument, maar hierbij moet het kwaliteitsniveau dus wel in de gaten gehouden worden. Als het om het vergroenen door middel van basisgroen gaat, schieten de mensen er niet veel mee op.

Om te kunnen kijken of de gemeenten aandacht geven aan het aanwezige stedelijk groen binnen de eigen grenzen is het onderwerp meegenomen binnen het onderzoek. Er is gekeken hoe vaak en in welke hoedanigheid stedelijk groen *positief* vermeld wordt in de collegedocumenten. Onder een vermelding wordt hierbij verstaan: groenbeheer, behouden of uitbreiden groenareaal, minder bezuinigingen op groenbeheer en stimuleren initiatieven voor stedelijk groen. De resultaten hiervan zijn weergegeven in Figuur 6.

Binnen de vermeldingen over stedelijk groen zijn geen grote verschillen waar te nemen. De deelnemers aan de groencompetitie hebben in 79% van de gemeenten stedelijk groen vermeld, de niet-deelnemers hebben dit in 75% van de gemeenten gedaan. Aan dit kleine verschil kunnen geen harde conclusies gehangen worden, enkel dat de deelnemers stadsgroen relatief iets vaker vermelden in de documenten.

Figuur 6: percentages van collegedocumenten welke stadsgroen wel/ niet positief vermelden.

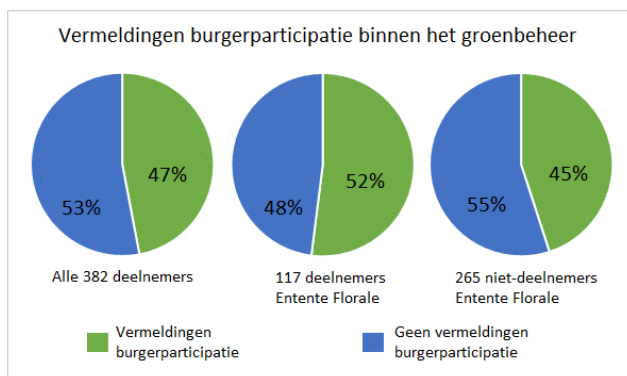
3.4.3. Burgerparticipatie in het groenbeheer

Binnen de samenleving, maar ook zeker binnen de politiek en het beleid, wordt steeds meer waarde gehecht aan (burger)participatie. Een belangrijke reden hiervoor is de verandering van een beschermende verzorgingsstaat naar een actieve participatiesamenleving. Deze ontwikkeling is in de jaren '80 ingezet en loopt nog steeds door. De zorg (mantelzorgers) is hier al langere tijd een groot gebruiker van (Verhagen, 2008). Maar ook het groenbeheer kan (financiële en kwalitatieve) voordelen halen uit de benutting van burgerparticipatie. Indien burgers het groenbeheer (gedeeltelijk) overnemen, kost dit de gemeente minder geld en kunnen de impulsen vanuit de burgers ervoor zorgen dat de kwaliteit wordt verhoogd. De gemeenten moeten wel controleren dat de kwaliteit van het openbaar groen niet vermindert. Een bijkomend voordeel van deze participatievorm is dat het zorgt voor een grotere verbinding met de buurt en het sociale samenhang versterkt.

Bij burgerparticipatie binnen het groenbeheer kan gedacht worden aan het meedenken van burgers bij nieuwe ontwerpen, het organiseren van beheerdagen in samenwerking met burgers, maar ook aan het volledig overdragen van het groenbeheer in een straat of wijk. Een goed voorbeeld van deze burgerparticipatie wordt in het groene kader gegeven door de gemeente Beek. In een eerdere raadsperiode is hier al ingezet op burgerparticipatie in het groenbeheer. Het is belangrijk dat er blijvend aandacht voor is, om zo de participatie verder te ontwikkelen en te verbeteren. Het uitdagen van burgers zorgt ervoor dat het interessant blijft voor mensen, hierdoor vervelen ze zich minder snel en blijven ze participeren. Als hier minder aandacht aan gegeven wordt, is de kans aanwezig dat de activiteit afneemt.

De gemeente wil burgers en ondernemers verder uitdagen om een nog actievere rol te spelen in het onderhoud van de openbare ruimte (Gemeente Beek).

Het is duidelijk geworden dat er verschillende vormen van groenparticipatie bestaan, met verschillende verantwoordelijkheden voor de desbetreffende burgers. Binnen het onderzoek is elke vorm van burgerparticipatie in het groenbeheer meegenomen, dit betreft ook participatie in het onderhouden van natuurgebieden. In Figuur 7 zijn de uitkomsten van de Quicksan weergegeven. Met een vermelding op het gebied van burgerparticipatie in het groenbeheer wordt bedoeld dat de gemeente er positief tegenover staat, initiatieven/deelname stimuleert of dat de huidige participatie wordt voortgezet.

De gemeenten die deel hebben genomen aan de groencompetitie scoren beter dan de gemeenten die hier niet aan mee hebben gedaan. In 52% van de gevallen scoren de deelnemende gemeenten positief op de vermelding van participatie in het groen tegenover 45% bij de niet deelnemende gemeenten. Aan de hand van deze uitkomsten kan gesteld worden dat gemeenten die deel hebben genomen, zich gemiddeld meer bezig houden met burgerparticipatie in het groenbeheer.

burgerparticipatie binnen het groenbeheer wel/niet vermelden.

3.4.4. Sociale werkvoorziening binnen het groenbeheer

De al eerder besproken transities zorgen voor veel veranderingen in het gemeentelijk beleid, hierbij wordt de sociale werkvoorziening niet ontzien. De sociale werkvoorziening is opgezet voor mensen die door lichamelijke, psychische en/of verstandelijke beperkingen afhankelijk zijn van een 'aangepaste' baan. Het werk wordt zo aangepast aan de persoon, dat diegene het zonder problemen uit kan voeren. Maar vanaf 1 januari 2015 vervangt de Participatiewet, de Wet sociale werkvoorziening. Hierbij is afgesproken dat de mensen die voor 2015 met een vast contract in de sociale werkvoorziening werkten, hun werk behouden. Door de verandering is er echter geen nieuwe instroom meer mogelijk. Hierbij is het de bedoeling dat voor de mensen die niet meer kunnen instromen, het bedrijfsleven in samenwerking met gemeenten gaat zorgen voor voldoende banen (Rijksoverheid.nl, sd).

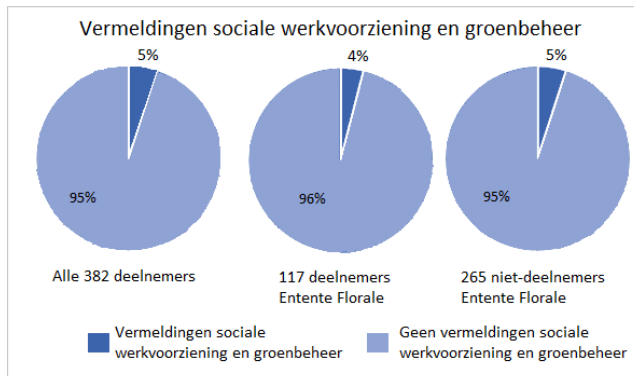
Mogelijkheden bekijken van het inzetten van doelgroepen bij het beheer openbaar groen zoals mensen die onder de participatiewet vallen (Gemeente Coevorden).

De wetswijziging zorgt ervoor dat het bedrijfsleven voor meer banen moet zorgen voor deze doelgroep. Dit is noodzakelijk nu de gemeenten op de budgetten voor de participatiewet gekort worden. Dit betekent niet dat gemeenten helemaal geen banen meer creëren voor deze mensen. In het groene kader is een voorbeeld gegeven van de gemeente Coevorden. Deze gemeente wil de mogelijkheden bekijken of deze doelgroep ingezet kan worden binnen de participatiewet.

Voor de wetswijziging tot stand kwam, maakten gemeenten in ieder geval gebruik van de sociale werkvoorziening o.a. binnen het groenbeheer. Dit gegeven kon door middel van twee ontwikkelingen verklaard worden: 1) Gemeenten kregen minder middelen voor het onderhoud van de openbare ruimte tot hun beschikking 2) De gemeenten zijn verantwoordelijk voor de ondersteuning van mensen met een arbeidsbeperking, het was mogelijk om deze ondersteuning binnen de gemeentelijke organisatie te bieden. De

combinatie van deze twee zorgden er uiteindelijk voor dat de sociale werkvoorziening werd ingezet in het groenonderhoud. De gemeenten boden de mensen werkplaatsen in de groenvoorziening, dat daarmee goedkoper werd (Schouten, 2012).

Tijdens het onderzoek is gekeken naar de relatie tussen het inzetten van de sociale werkvoorziening en het groenbeheer. Elke vermelding waarbij sociale werkvoorziening verwees naar het groenbeheer is genoteerd. Hierbij kan o.a. gedacht worden aan het bijhouden van de openbare groene ruimte, het schoffelen van bloemperken en maaien van gazons. De resultaten worden weergegeven in Figuur 8.

In de figuur is te zien dat het percentage vermeldingen laag is in alle categorieën. Het is mogelijk dat gemeenten met dit beleid al inspelen op de wetsverandering en hierdoor minder gebruik gaan maken van de sociale werkvoorziening in het groenbeheer. Dit ondanks het feit dat sommige gemeenten (Coevorden) nog steeds gebruik maken van de sociale werkvoorziening binnen het groenbeheer. De verschillen tussen deelnemende en niet-deelnemende gemeenten zijn nihil.

Figuur 8: percentages van collegedocumenten welke sociale werkvoorziening binnen het groenbeheer wel/niet vermelden.

3.4.5. Verkoop van snippergroen

Gemeenten proberen tegenwoordig op verschillende manieren de kosten van het onderhoud van de (groene) openbare ruimte terug te dringen. Voorbeelden hiervan zijn de twee eerder genoemde vormen van participatie: burger- en arbeidsparticipatie. Een methode die verder gaat dan alleen participatie, betreft het daadwerkelijk verkopen van snippergroen aan omwonenden.

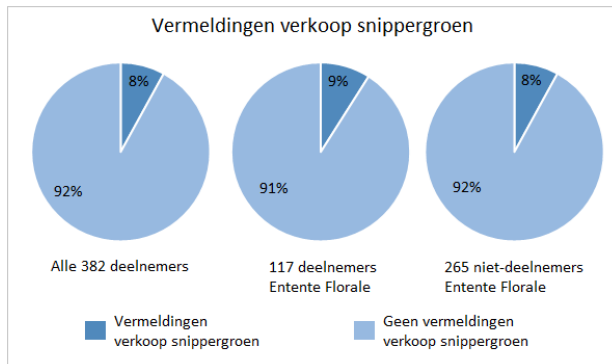
Onder snippergroen wordt volgens de gemeente Epe het volgende verstaan: *“Er is sprake van snippergroen wanneer een groenstrook, grenzend aan een particuliere koopwoning, in eigendom van de gemeente en kleiner dan 25 m², geen openbare functie (meer) heeft en geen noemenswaardige meerwaarde levert aan de beleving van de woon- en leefomgeving* (Gemeente Epe, 2011).

Bij participatie mogen burgers meehelpen bij het onderhoud van groenstroken. Na het kopen van snippergroen zijn de groenstroken en het onderhoud de verantwoordelijkheid van de burgers zelf. Deze verandering binnen de verantwoordelijkheid zorgt ervoor dat de gemeente minder kosten maakt op het groenonderhoud en een financiële meevaller ontvangt voor de verkoop. Daarnaast is het mogelijk dat de burgers een impuls geven aan de kwaliteit van de groenstrook, doordat ze hier tijd en geld in stoppen.

Een mogelijk negatief gevolg van het verkopen van snippergroen is dat de kans op ‘verstening’ toeneemt door bijvoorbeeld het plaatsen van schuttingen, schuren en afvalcontainers. Het is daarom belangrijk dat gemeenten een goede afweging maken tussen welke stukken grond verkocht kunnen worden en met welke bedoelingen deze aankopen door burgers gedaan worden (Gemeente Epe, 2011). Een voorbeeld van hoe een gemeente met deze moeilijke situatie om kan gaan wordt in het groene kader gegeven door de gemeente Etten-Leur. Die stellen dat snippergroen verkocht mag worden, mits de kwaliteit ervan gewaarborgd wordt.

Snippergroen mag verkocht worden aan aangrenzende eigenaren, indien de kwaliteit gewaarborgd wordt (Gemeente Etten-Leur).

Ondanks de mogelijke verstening zijn er meerdere voordelen te noemen waarom het verkopen van snippergroen een onderdeel kan zijn van het gemeentelijk beleid. Binnen het onderzoek is gekeken hoeveel gemeenten zich hiermee bezig houden. In Figuur 9 zijn de resultaten voor alle deelnemende gemeenten, de deelnemers aan de groencompetitie en de niet-deelnemers weergegeven.

In de gevonden resultaten is geen duidelijk verschil te zien tussen de deelnemers en de niet-deelnemers aan de groencompetitie. Bij alle 382 deelnemers benoemt 8 procent de verkoop, bij de deelnemers aan de groencompetitie is dit 9 procent en bij de niet-deelnemers is het weer 8 procent. Uit deze minimale verschillen kan afgeleid worden dat deelname aan de groencompetitie geen invloed heeft op het wel of niet verkopen van overbodig snippergroen.

Figuur 9: percentages van collegedocumenten welke het verkopen van snippergroen wel/ niet vermelden.

3.4.6. Biodiversiteit

De biodiversiteit is al jaren een belangrijk onderwerp van natuurconferenties over de gehele wereld, maar ook op landelijk niveau in Nederland. Dit is niet zonder reden, in de laatste 200 jaar zijn meer soorten uitgestorven dan in de 65 miljoen jaar daarvoor. Dit verlies aan biodiversiteit kan uiteindelijk resulteren in een verminderende kwaliteit van zuurstof, water en grond (TCPA, 2004). In Nederland is nog 15% van de natuurlijke biodiversiteit over. Hiermee is het verlies van soorten in Nederland vele malen groter dan in de rest van de wereld. Wereldwijd is ongeveer 70% van de natuurlijke biodiversiteit behouden gebleven. Dit is een aanzienlijk groter percentage dan in Nederland het geval is (Compendium voor de leefomgeving, 2013).

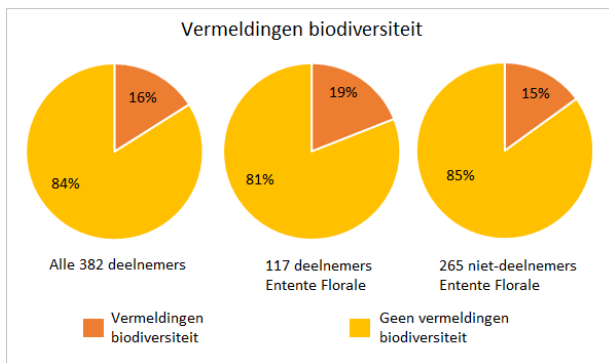
Ondanks de terugloop zijn de laatste jaren wel weer wat positievere geluiden te horen op het gebied van biodiversiteit. In het laatste decennium is het Nederland gelukt om de biodiversiteitsafname af te remmen, dit is mede te danken aan de huidige natuurontwikkeling. Maar met deze voorzichtige tekenen mag Nederland en de wereld zich nog lang niet gelukkig prijzen. Er moet nog veel veranderen wil de biodiversiteit in Nederland weer vergroot worden. Om dit te kunnen bereiken ligt een belangrijke taak bij de gemeenten. Met het plaatselijke beleid kunnen ze van grote invloed zijn op de regionale biodiversiteit.

Hierdoor is het van groot belang dat er onderling gecommuniceerd wordt tussen de gemeenten over de biodiversiteit en dat biodiversiteit een belangrijk onderdeel wordt van het beleid. Een gemeente die hierbij het goede voorbeeld geeft is Leiden. In het groene kader is opgenomen wat er in het collegedocument stond vermeld over de biodiversiteit. Door van biodiversiteit een uitgangspunt te maken bij het beleid over stadsnatuur wordt het in beslissingen, die betrekking hierop hebben, altijd meegenomen.

Het bevorderen van biodiversiteit wordt een uitgangspunt van beleid voor de stadsnatuur (Gemeente Leiden).

Om te kijken of de gemeenten in Nederland de huidige belangstelling voor behoud van de biodiversiteit hebben opgenomen in hun beleid, is het onderwerp meegenomen in het onderzoek. In de programma's is gekeken of het woord biodiversiteit daarin vermeld werd en in welke hoedanigheid dit gebeurde. Onder deze vermelding wordt het volgende verstaan: het stimuleren, behouden of uitbouwen van de biodiversiteit. De resultaten zijn genoteerd en verwerkt in Figuur 10.

Figuur 10: percentages van collegedocumenten welke biodiversiteit wel/niet vermelden.

Bij veel gemeenten is het belang van een gezonde biodiversiteit niet opgenomen in het beleid voor de komende vier jaar. Maar 16 procent van alle onderzochte gemeenten hebben de biodiversiteit vermeld in hun programma. De gemeenten die deel hebben genomen aan de groencompetitie scoren 19%, hiertegen over staan de gemeenten die niet hebben meegedaan met een score van 15%. De onderlinge verschillen zijn dus klein, maar wel in het voordeel van de deelnemende gemeenten.

3.4.7. Koppeling groen en gezondheid

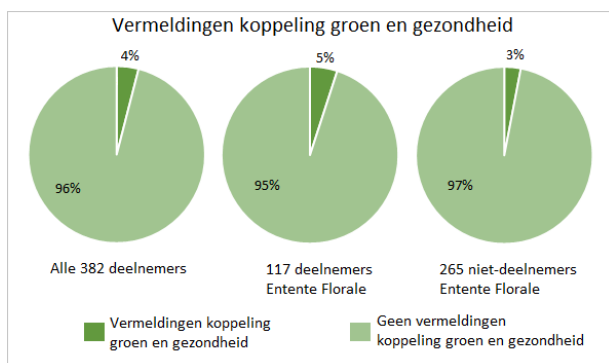
De laatste jaren wordt veel onderzoek gedaan naar de koppeling tussen de aanwezigheid van groen en de gezondheid van mensen. De resultaten uit deze onderzoeken zijn veelbelovend en melden dat groen een positieve invloed heeft op de gezondheid van mensen. De voordelen die mensen halen uit het groen richten zich op vijf onderdelen: 1) Mensen herstellen sneller van stress en aandachtsmoeheid 2) Het stimuleert tot bewegen 3) Het bevordert het hebben van sociale contacten 4) Het is goed voor de ontwikkeling van kinderen 5) Het zorgt voor zingeving in het leven van mensen (Gezondheidsraad & de raad voor ruimtelijk, milieu- en natuuronderzoek, 2004).

De aanwezigheid van groen levert dus voordelen voor de gezondheid op. Deze voordelen zijn het sterkst als er voldoende groen aanwezig is in de directe leefomgeving van mensen. Dit onderzocht Jolanda Maas in 2008 als onderdeel van haar promotieonderzoek. Hierbij heeft ze gekeken naar de ziektegegevens van 345.000 mensen. De resultaten toonden aan dat de mensen met meer groen in de directe leefomgeving daadwerkelijk een lagere ziektelast kenden. Hierbij ging het om aandoeningen die het bewegen vermoelijkte, aandoeningen aan de luchtwegen, depressies, angsten, obesitas en hart- en vaatziekten. De resultaten waren het duidelijkst bij de jeugd, ouderen en mensen met een lagere sociaal- economische status. Men zou kunnen zeggen dat dit mensen zijn die weinig keuze hebben in welke buurt ze wonen en het meest gebruik maken van de buitenruimte (Maas, 2008).

Een groene en schone leefomgeving heeft een positief effect op de gezondheid (Gemeente Heusden).

Een groene omgeving heeft een belangrijke functie voor de gezondheid (Gemeente Alphen a/d Rijn).

Het is dus meermaals bewezen dat groen goed is voor de gezondheid en dat dit het sterkst is als er groen aanwezig is in de directe leefomgeving van mensen. Deze directe leefomgeving bevindt zich voor het grootste gedeelte in de eigen woonwijk en dus in de eigen gemeente. Maar in welke mate zijn de Nederlandse gemeenten zich bewust van het feit dat een groene omgeving goed is voor de gezondheid en wordt dit vermeld in de opgestelde collegedocumenten? Dit is tijdens het onderzoek bekeken en de resultaten hiervoor zijn opgenomen in Figuur 11. Er is hierbij enkel gekeken of de koppeling groen en gezondheid voorkwam in de documenten en in welke hoedanigheid. Twee gemeenten die dit duidelijk benoemen zijn Heusden en Alphen a/d Rijn (zie groene kaders).

Figuur 11: percentages van collegedocumenten welke de koppeling tussen groen en gezondheid wel/niet vermelden.

Het feit dat groen goed is voor de gezondheid is een opkomende trend van de laatste jaren en kennelijk nog niet erg onderdeel van het beleid. Dit is goed te zien in de vermeldingen in de onderzochte collegedocumenten. Maar 4% van alle onderzochte gemeenten maakt de koppeling tussen de aanwezigheid van groen en een verbeterde gezondheid in de collegedocumenten. De verschillen tussen beide categorieën zijn nihil, hierdoor zijn hier geen harde uitspraken te doen in relatie tot de groencompetitie.

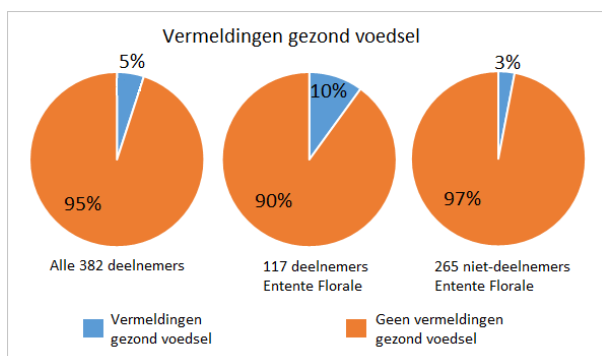
3.4.8. Gezond voedsel

Tijden veranderen en met de tijd is ook het voedselpatroon van de mens veranderd. Zo liep de mens duizenden jaren terug nog door het bos te struinen op zoek naar eten. Tegenwoordig loopt iedereen gehaast door de supermarkt om de wekelijkse boodschappen maar zo snel mogelijk binnen te hebben. Daarnaast wordt bij de supermarkten tegenwoordig een uitgebreid assortiment aangeboden. Een voordeel van dit grote aanbod aan producten is dat er steeds meer gezond en biologisch voedsel op de markt komt. Door het combineren van deze biologische producten met andere producten is het mogelijk om een gevarieerd en gezond leefpatroon erop na te houden. Maar het kan in Nederland nog een stuk beter: we moeten meer groente, fruit en vis eten en de verzadigde vetconsumptie beperken. Een belangrijk gevolg van de nog altijd niet al te gezonde levensstijl van de Nederlanders is de toename van het aantal mensen met overgewicht. In 2012 kampen rond de zes miljoen volwassen Nederlanders met overgewicht (van der Bie, Hermans, Pierik, Stroucken, & Wobma, 2012).

Deze stijging van mensen met overgewicht komt o.a. doordat het steeds gemakkelijker wordt om vet en ongezond voedsel te consumeren. Hierdoor wordt het moeilijker om de balans te bewaren tussen eten en bewegen. Om deze ongezonde trend terug te dringen moeten maatregelen worden genomen. Een goed voorbeeld hiervan (groene kader) is terug te vinden in het collegedocument van de gemeente Steenwijkerland, zij zetten hierbij in op preventie door middel van het stimuleren van gezonde voeding.

Het gezondheidsbeleid richt zich primair op preventie: o.a. het stimuleren van gezonde voeding (Gemeente Steenwijkerland).

Maar wordt het stimuleren van gezond voedsel opgenomen in andere collegedocumenten? De resultaten hiervan zijn opgenomen in Figuur 12. Er is gekeken in welke mate gezond voedsel/gezonde voeding vermeld is en in welke hoedanigheid. Onder vermeldingen van gezond voedsel wordt verstaan: het stimuleren van gezond voedsel, inzetten op gezonde school- en sportkantines en inzetten op voorlichting.

Figuur 12: percentages van collegedocumenten welke gezond voedsel wel/niet vermelden.

Ondanks dat overgewicht een bekend fenomeen is in Nederland, wordt in slechts 5% van alle deelnemende gemeenten gezond voedsel vermeld. Onder de deelnemers aan de groencompetitie is dit percentage verdubbeld naar 10%, de niet-deelnemers aan de groencompetitie komen er slecht vanaf met 3%. Dit verschil geeft aan dat gemeenten die deel hebben genomen, het stimuleren van gezond voedsel vaker hebben opgenomen in de collegedocumenten. Er moet wel gezegd worden dat gemeenten een beperkte rol spelen in het stimuleren van gezond voedsel, het is niet aannemelijk dat gemeenten het overgewicht in Nederland terug kunnen dringen. Hiervoor moeten andere organisaties het voortouw nemen.

3.4.9. Stadslandbouw

Door de groeiende wereldbevolking en tegelijkertijd noodzakelijke verduurzaming ontstaat steeds meer vraag naar voldoende en lokaal geproduceerd voedsel. Het is mogelijk om (gedeeltelijk) aan deze vraag te voldoen en tegelijkertijd mensen meer bewust te laten worden van gezond voedsel, door het toepassen van stadslandbouw. Dit fenomeen is een opkomende trend in veel wereldsteden, maar kan ook goed worden toegepast op kleinere steden en dorpen.

Er zijn veel verschillende vormen van stadslandbouw: moestuintjes, daktuinen als moestuinen maar ook verticale stadslandbouw in leegstaande panden. Naast het voorzien in lokale voedselproductie en bewustwording, kan stadslandbouw ook ingezet worden voor maatschappelijke doeleinden zoals zorg, educatie en ontspanning. De universiteit van Wageningen verstaat onder stadslandbouw het volgende:

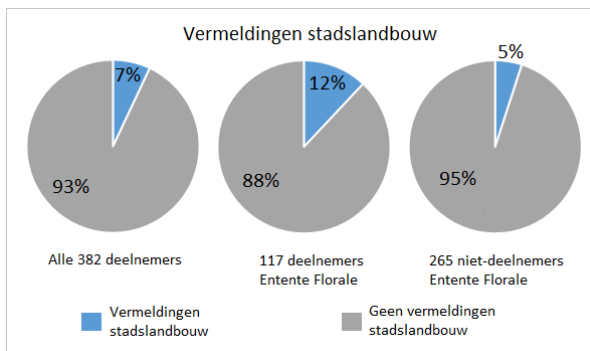
“Stadslandbouw kan worden gedefinieerd als het produceren van voedsel en groen in, om en voor de stad” (Wageningen UR).

Door het toepassen van deze vorm van voedselproductie wordt de afstand tussen het platteland en de stad verkleind. Op deze manier wordt efficiënt gebruik gemaakt van de aanwezige ruimte in de stad. In eerdere hoofdstukken werd kort de relatie tussen groen en gezondheid en het gebruik van gezond voedsel uitgelegd. Het

De gemeente stimuleert stadslandbouw waar mogelijk om mensen weer in contact te laten komen met de natuurlijke producten die ze consumeren (Gemeente Nijmegen).

toepassen van stadslandbouw kan zorgen voor meer groen in de wijk, sociale contacten onderling, lokaal geproduceerd (gezond) voedsel en meer kennis onder burgers over voedselproductie (groene kader).

Doordat stadslandbouw makkelijk te combineren is met andere functies (groen, sociaal, voedsel) is het relatief gemakkelijk in te passen in bestaande stedelijke gebieden. Wereldwijd is het gebruik van stadslandbouw een opkomende trend. In Nederland zijn ook steeds meer initiatieven waar te nemen. In welke mate dit gesteund wordt door de Nederlandse gemeenten is onderzocht in de collegeprogramma's. De resultaten hiervan zijn weergegeven in Figuur 13. Hierbij gaat het om vermeldingen van stadslandbouw in de trend van: stimuleren, faciliteren en voortzetten.

Figuur 13: percentages van collegedocumenten welke stadslandbouw wel/niet vermelden.

Binnen dit onderwerp is een duidelijk verschil waar te nemen tussen de deelnemende en de niet deelnemende gemeenten aan de groencompetitie. De deelnemers scoren met 12% vermeldingen in de programma's beter dan de 5% van de niet-deelnemers. Deze score is niet onverwacht te noemen omdat Entente Florale tijdens de groencompetitie het toepassen van stadslandbouw nadrukkelijk vermeldt. Vanuit de gevonden cijfers kan gezegd worden dat burgers met een stadslandbouwinitiatief een relatief grotere kans van slagen hebben bij de deelnemers aan de groencompetitie dan bij de niet-deelnemers.

3.4.10. Streekproducten

Het nuttigen van lokaal voedsel wordt naast stadslandbouw ook gestimuleerd door de verkoop van streekproducten. Daarnaast zorgt de verkoop van streekproducten voor een extra inkomen bij de agrariërs die het door de teruglopende inkomsten steeds moeilijker krijgen. Onder een streekproduct wordt het volgende verstaan:

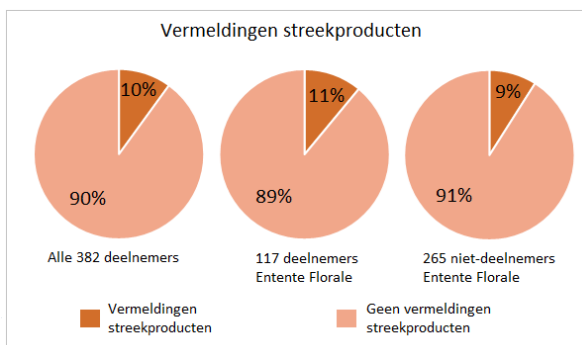
“Een ambachtelijk geproduceerd product van hoge kwaliteit met ingrediënten uit de streek, gemaakt door de boer of een kleinschalig bedrijf in de buurt” (Veen, Vijn, & Elings, 2012).

Dat lokaal voedsel steeds belangrijker wordt is terug te zien in de verkoopcijfers van de boerderijwinkels. De omzet steeg tussen 2007 en 2011 met 58 miljoen naar een totaal van 147 miljoen euro. Een belangrijke oorzaak is de grotere professionaliteit en productie van de boerderijwinkels t.o.v. tien jaar geleden. Daarnaast hebben de boerderijwinkels ook nieuwe afzetmarkten gevonden zoals horeca en catering (Veen, Vijn, & Elings, 2012). Maar een belangrijke afzetmarkt blijft de burger die de producten bij de boer komt halen. Als mensen aan streekproducten denken wordt dit vaak geassocieerd met: regionaal, vers, van Hollandse oorsprong en ambachtelijk. Dit zijn de kenmerken die de burgers naar de boerderijwinkels trekt. Naast de positieve kenmerken, kleven er ook nog nadelige kenmerken aan streekproducten: houdbaarheid, betaalbaarheid en verkrijgbaarheid (Vijn, Schoutsen, & van Haaster-de Winter, 2013).

Om de sector nog verder te laten groeien zullen, naast het verbeteren van de nadelige kenmerken, de nieuwe ontwikkelingen en innovaties doorgezet moeten worden. Dit kan bemoeilijkt worden door de vele regels waaraan vooral agrariërs zich moeten houden. De toekomstige groei van de sector is deels afhankelijk van het standpunt van de gemeenten, de gemeente Schagen is één van de gemeenten die hiervoor open staat (groene kader).

Het toestaan van kleinschalige agrarische nevenfuncties zoals het aanbieden van streekproducten (Gemeente Schagen).

Het is belangrijk dat de gemeenten de verkoop van streekproducten stimuleren om zo het aanbod van lokaal voedsel te vergroten. Voor de deelnemende gemeenten aan het onderzoek is onderzocht in hoeverre zij streekproducten benoemen en in welke hoedanigheid dit gebeurt. De uitkomsten hiervan zijn weergegeven in Figuur 14: percentages van collegeproducten welke streekproducten wel/ niet vermelden. Met de vermeldingen van streekproducten in de collegeprogramma's wordt vooral bedoeld: het stimuleren ervan en het wegnemen van hinderlijke regelgeving.

De onderlinge verschillen binnen dit thema zijn minimaal. Binnen alle deelnemende gemeenten wordt in 10% van de gevallen in de documenten gerefereerd naar de verkoop van streekproducten. Voor deelnemers aan de groencompetitie is dit 11% en voor niet-deelnemers is dit 9%.

3.4.11. Natuur/ milieueducatie

Ondanks de eerder genoemde gezondheidsvoordelen is het over het algemeen bekend dat mensen en dan vooral kinderen steeds minder vaak buiten komen. Vroeger was het normaal om uit school buiten te gaan voetballen of hutten te gaan bouwen. Tegenwoordig wordt meer tijd doorgebracht achter de computer of de tv. Uit verschillende onderzoeken komt daadwerkelijk naar voren dat mensen steeds meer het contact met de natuur verliezen: meer dan de helft van de jongeren komt zelden tot nooit in een beschermd natuurgebied, kinderen spelen steeds minder buiten, enzovoort. Op deze manier groeit een generatie op die steeds minder contact heeft met natuur.

Dit verminderde contact bij de jonge generatie kan uiteindelijk leiden tot problemen in een latere levensfase. De wereld en het milieu vragen om verduurzaming van het menselijk leven. Maar indien de volwassenen van de toekomst daar voor een groot gedeelte voor moeten zorgen, zal de basis hiervoor in de jeugd gelegd moeten worden. Hier speelt natuur- en milieueducatie een grote rol bij. Dit kan plaatsvinden op basisscholen maar ook bij natuur- en milieueducatiecentra (Jansen, 2008).

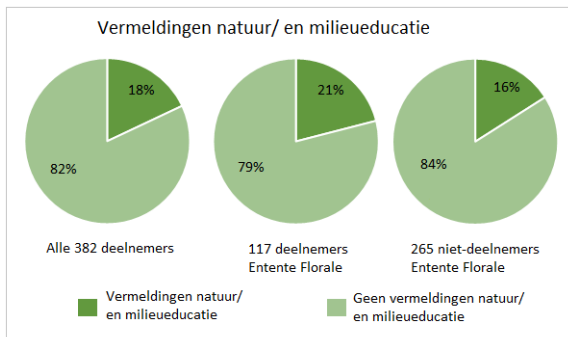
Deze vorm van educatie kan kinderen, maar ook volwassenen laten inzien wat de voordelen van het verblijven in het groen zijn, leren hoe deze gebruikt en beleefd kunnen worden, op welke manieren duurzamer geleefd kan worden, enzovoort. Het contact met de natuur kan op deze manier geleidelijk hersteld worden, alleen moet eerst

aandacht gegeven worden aan natuur- en milieueducatie. Deze aandacht wordt de laatste jaren minder door het verdwijnen van subsidies en bezuinigingen van het Rijk. Hierdoor zijn meerdere organisaties geschrapt en sinds de scholen het bedrag voor natuur- en milieueducatie zelf moeten betalen, doen er steeds minder mee aan natuurwerkweken van bijvoorbeeld veldwerk Nederland (Veldwerk Nederland, 2006).

Er wordt niet bezuinigd op natuur en milieueducatie (Gemeente Haarlem).

De huidige natuur- en milieueducatie blijft behouden in zijn vorm (Gemeente Pekela).

Ondanks de verminderde financiën blijft educatie op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid van groot belang. Dit wordt door een aantal gemeenten ingezien, deze bezuinigen dus niet op natuur- en milieueducatie (groene kader). In het onderzoek is gekeken in hoeverre de Nederlandse gemeenten deze vorm van educatie benoemen in hun collegedocumenten. De resultaten hiervan zijn verwerkt in Figuur 15. Onder de vermeldingen van natuur/ milieueducatie worden alle vormen van educatie op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid verstaan.

Binnen het onderwerp natuur/ milieueducatie komen de gemeenten die deel hebben genomen aan de groencompetitie er positiever uit. In 21% van de gevallen wordt in de documenten natuur/ milieueducatie vermeld. Dit tegenover 16% van de gevallen bij gemeenten die niet hebben meegedaan. Dit geeft aan dat dit onderwerp bij de deelnemende gemeenten relatief vaker wordt vermeld en er dus ook vaker medewerking wordt verleend aan natuur/ en milieueducatie en eventuele initiatieven.

Figuur 15: percentages van collegedocumenten welke natuur/ milieueducatie wel/ niet vermelden.

3.4.12. Stimuleren van duurzaamheidsinitiatieven

Tegenwoordig beschikt elk land over een aantal duurzaamheidsafspraken waar naartoe wordt gewerkt. Nederland streeft hierbij bijvoorbeeld naar 14% duurzame energieopwekking in 2020. In 2014 was dit nog 5,6% ten opzichte van de totale energiewinning. Dit resultaat betrof een stijging van 0,8 procent t.o.v. 2013. Hier zit dus een stijgende lijn in het duurzaam energiebeleid van Nederland, maar er is nog een lange weg te gaan.

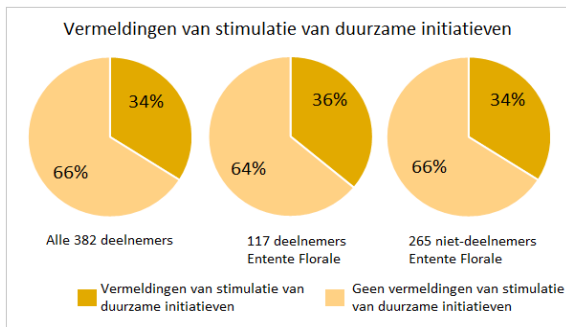
Het gebruik van het woord duurzaamheid is de laatste jaren verveelvoudigd. Tegenwoordig wordt duurzaamheid overal voor gebruikt om aan te geven dat mensen op een goede en duurzame manier bezig zijn. Hierbij kan gedacht worden aan duurzame gezondheidszorg, duurzame arbeidsmarkt en een duurzame economie. Maar duurzaamheid staat vooral nog voor een duurzaam milieu, iets wat gekoesterd moet worden voor de volgende generatie. De ontwikkelingen binnen deze tak van duurzaamheid volgen elkaar in een snel tempo op, er zijn steeds weer nieuwe uitvindingen te gebruiken om het huis, bedrijvenpand of overheidsgebouw te verduurzamen.

Naast deze ontwikkelingen worden eigen initiatieven vanuit de samenleving steeds belangrijker. De overheid gaat van een regelende rol naar een adviserende rol. Hierdoor komen steeds meer initiatieven op het vlak van duurzaamheid vanuit de samenleving. Mensen willen bijvoorbeeld het huis verduurzamen door zonnepanelen, willen helpen bij het ondersteunen van lokale voedselproductie en inzetten op LED verlichting in de openbare ruimte. Wat hierbij van groot belang is, wordt beschreven door de gemeente Zuidplas in het groene kader.

Het monitoren van de duurzame vooruitgang (Gemeente Zuidplas).

Het is een positieve ontwikkeling dat er steeds meer initiatieven komen en dat de gemeente inzet op duurzaamheid. Maar het is ook van groot belang dat deze verduurzaming gemonitord wordt, zodat onderzocht wordt of de gemeente daadwerkelijk duurzamer wordt.

De samenleving kan de duurzame initiatieven vaak niet alleen ontplooiën. Daar hebben ze hulp voor nodig van de overheid. In het onderzoek is bekeken of gemeenten openstaan voor zulke initiatieven en deze stimuleren, faciliteren en ondersteunen. De resultaten hiervan zijn opgenomen in Figuur 16. Hierbij is gekeken of het stimuleren, faciliteren en ondersteunen van duurzame initiatieven is vermeld in de collegedocumenten.

Binnen de resultaten uit de tabel zijn geen grote verschillen waar te nemen tussen de deelnemers en de niet-deelnemers van de groencompetitie. In het geval van de deelnemers benoemen 36% van de gemeenten het stimuleren van duurzame initiatieven in de documenten. Dit t.o.v. 34% bij de niet-deelnemende gemeenten. Dit onderlinge verschil van 2% is te klein om daar in relatie met de groencompetitie harde uitspraken over te doen.

Figuur 16: percentages van collegedocumenten welke het stimuleren van duurzame initiatieven wel/niet vermelden.

3.5. Samenvatting resultaten Quicksan in relatie tot de Nationale Groencompetitie

Na het uitvoeren van de Quicksan is gebleken dat er nog veel werk te verzetten valt binnen het groenbeleid in de gemeenten. Ondanks dat natuur, groen en biodiversiteit belangrijke thema's zijn binnen een gemeente, is het opvallend hoeveel gemeenten deze termen niet benoemen in de collegedocumenten. Nu gebleken is uit de Rijksnatuurvisie dat de natuur en de samenleving meer verbonden moeten worden, zal er in de toekomst meer aandacht aan gegeven moeten worden.

In de Quicksan worden, naast natuur, groen en biodiversiteit, verschillende andere 'groene' onderwerpen behandeld. In elf van de twaalf onderzochte onderwerpen scoren de gemeenten die deel hebben genomen aan Nationale Groencompetitie van Entente Florale procentueel een hoger percentage dan de gemeenten die hier niet aan hebben deelgenomen. Dit verschil in aantal vermeldingen voor alle 12 onderwerpen is op basis van een gepaarde T-toets statistisch significant ($p < 0.01$). Dit gegeven betekent dat de deelname aan de Nationale Groencompetitie van Entente Florale een positieve invloed heeft op de mate waarin groene thema's in de collegedocumenten worden vermeld.

4. Het verdiepende onderzoek

In het eerste deel van dit rapport is de Quicksan uitvoerig besproken. In dit hoofdstuk wordt de verdieping beschreven. Het verschil tussen deze twee deelrapporten zit in de gebruikte methode en het onderzochte aantal gemeenten. In de Quicksan is voor alle 382 gemeenten naar de collegedocumenten gekeken en deze zijn gescand op de onderwerpen. In de verdieping worden enkel voor veertig random gekozen gemeenten de natuur- en groenbeleidsplannen bekeken. Hierbij wordt dus dieper ingegaan op het opgestelde en reed sin uitvoering zijnde beleid per random gekozen gemeenten. Er is voor deze twee methoden gekozen omdat het qua tijdsplanning niet mogelijk was om voor alle 382 gemeenten de beleidsplannen te verkrijgen en verdiepend door te nemen.

4.1. Inleiding

In de verdieping is ervoor gekozen om veertig gemeenten verder te gaan onderzoeken. Binnen deze veertig gemeenten is een 20/20 verdeling aangebracht, met daarin deelnemende en niet deelnemende gemeenten aan de groencompetitie van Entente Florale. Voor iedere gemeente is bekeken over welke natuur- en groenplannen/beleid zij beschikken en in het kort wat daarin vermeld wordt. Hierbij zijn enkel de algemene beleidsplannen meegenomen, beleidsplannen voor bepaalde deelgebieden zijn niet opgenomen in het onderzoek. In een later stadium is gekeken of er verschillen zijn waar te nemen tussen gemeenten die hebben meegeedaan aan de groencompetitie en gemeenten die dit niet hebben gedaan. In Tabel 5 zijn de veertig gemeenten weergegeven die zijn opgenomen in de verdieping. Hierbij is vermeld tot welke groep zij behoren, hoeveel inwoners zij hebben de eventuele prijs die behaald is in de groencompetitie. In het volgende hoofdstuk materialen en methoden wordt uitgelegd hoe de gemeenten geselecteerd zijn.

Tabel 5: de veertig geselecteerde gemeenten die onderzocht worden in de verdieping (CBS, 2015).

	Deelname	Gemeente (Provincie)	Deelgenomen kern/stad	Km2	Inwoners	Inwoners per km2	Behaalde prijs
1.	Deelnemer Cat. kleine steden/dorpen	Borger-Odoorn (DR)	Borger	275 km2	25.502	93	Brons
2.	Deelnemer Cat. kleine steden/dorpen	Boxmeer (NB)	Overloon	112 km2	28.342	253	Zilver
3.	Deelnemer Cat. kleine steden/dorpen	Deurne (NB)	Helenaveen	117 km2	31.765	271	Goud
4.	Deelnemer Cat. kleine steden/dorpen	Eersel (NB)	Eersel	83 km2	18.347	221	Zilver
5.	Deelnemer Cat. kleine steden/dorpen	Gorinchem (ZH)	Gorinchem	19 km2	35.338	1860	/
6.	Deelnemer Cat. kleine steden/dorpen	Hilvarenbeek (NB)	Hilvarenbeek	95 km2	15.042	158	/
7.	Deelnemer Cat. kleine steden/dorpen	Sluis (ZL)	Sluis	280 km2	23.747	85	Goud
8.	Deelnemer Cat. kleine steden/dorpen	Waterland (NH)	Broek in waterland	52 km2	17.143	330	Brons
9.	Deelnemer Cat. kleine steden/dorpen	Westerveld (DR)	Dwingeloo	278 km2	19.085	69	Goud
10.	Deelnemer Cat. kleine steden/dorpen	Woudenberg (UT)	Woudenberg	36 km2	12.487	347	Brons
11.	Deelnemer Cat. steden	Amstelveen (NH)	Amstelveen	41 km2	87.162	2126	Zilver
12.	Deelnemer Cat. steden	Arnhem (GD)	Arnhem	98 km2	152.293	1554	Goud

	Deelname	Gemeente	Deelgenomen kern/stad	Km2	Inwoners	Inwoners per kilometer	Behaalde prijs
13.	Deelnemer Cat. steden	Dordrecht (ZH)	Dordrecht	79 km2	118.899	1505	/
14.	Deelnemer Cat. steden	Dronten (FL)	Dronten	333km2	40.363	121	Brons
15.	Deelnemer Cat. steden	Meppel (DR)	Meppel	55 km2	32.799	596	Zilver
16.	Deelnemer Cat. steden	Nijkerk (GD)	Nijkerk	70 km2	40.870	584	/
17.	Deelnemer Cat. steden	Nijmegen (GD)	Nijmegen	53 km2	170.681	3220	Brons
18.	Deelnemer Cat. steden	Rijswijk (ZH)	Rijswijk	14 km2	48.216	3444	Zilver
19.	Deelnemer Cat. steden	Steenwijkerland (OV)	Steenwijk	290 km2	43.219	149	/
20.	Deelnemer Cat. steden	Uden(NB)	Uden	67 km2	41.089	613	Goud
21.	Controlegroep	Bedum (GR)	/	45 km2	10.441	232	/
22.	Controlegroep	Beverwijk (NH)	/	19 km2	40.182	2115	/
23.	Controlegroep	Brielle (ZH)	/	28 km2	16.467	588	/
24.	Controlegroep	Bronckhorst (GD)	/	283 km2	36.726	130	/
25.	Controlegroep	Epe (GD)	/	156 km2	32.214	207	/
26.	Controlegroep	Gennep (LB)	/	48 km2	17.280	360	/
27.	Controlegroep	Heerlen (LB)	/	45 km2	87.500	1944	/
28.	Controlegroep	Hollands Kroon (NH)	/	357 km2	47.546	133	/
29.	Controlegroep	Krimpen aan den IJssel (ZH)	/	7,50 km2	28.970	3863	/
30.	Controlegroep	Laarbeek (NB)	/	55 km2	21.913	398	/
31.	Controlegroep	Leiden (ZH)	/	22 km2	121.562	5526	/
32.	Controlegroep	Maasdriel (GD)	/	66 km2	24.185	366	/
33.	Controlegroep	Tholen (ZL)	/	147 km2	25.440	173	/
34.	Controlegroep	Utrecht (UT)	/	94 km2	334.176	3555	/
35.	Controlegroep	Veldhoven (NB)	/	32 km2	44.166	1380	/
36.	Controlegroep	Westvoorne (ZH)	/	53 km2	14.083	266	/
37.	Controlegroep	Woensdrecht (ZL)	/	92 km2	21.644	235	/
38.	Controlegroep	Zeewolde (FL)	/	275 km2	21.894	79	/
39.	Controlegroep	Zoetermeer (ZH)	/	34 km2	124.025	3648	/
40.	Controlegroep	Zuidplas (ZH)	/	60 km2	40.771	680	/

4.2. Materiaal en methode

Materiaal

Beleidsdocumenten: Bij de verdiepingsslag is gebruik gemaakt van beleidsdocumenten op het gebied van natuur- en groenbeleid. Hierbij ging het om algemene beleidsdocumenten, indien de gemeenten beschikten over documenten voor deelgebieden zijn deze niet meegenomen. Hier is voor gekozen om een beeld te krijgen van het algemene beleid van de gemeente. Voorbeelden van deze algemene beleidsplannen zijn: groenstructuurplan, bomenbeleidsplan, groenvisie, groenbeheerplan.

Verkrijgen documenten: Om de algemene beleidsdocumenten te verkrijgen is gebruik gemaakt van e-mail contact en telefonisch contact met de gemeenten. Mocht de gemeenten geen tijd/ behoefte hebben aan het onderzoek, zijn de documenten opgezocht via de gemeentelijke websites.

Methode

Selecteren gemeenten: Als eerste is een selectie gemaakt welke gemeenten meegenomen kunnen worden binnen de verdieping. Dit gebeurt met een random generator. Bij de deelnemers aan de groencompetitie is ervoor gekozen om enkel de gemeenten mee te nemen die na 2005 hebben deelgenomen aan de

groencompetitie. Hier is voor gekozen omdat binnen het onderzoek de invloed van de groencompetitie onderzocht wordt, als de deelname te lang geleden plaatsvond kan de invloed mogelijk verdwenen zijn door de wisselende besturen en gedachten. Om deze reden is ervoor gekozen om alleen gebruik te maken van de gemeenten die de laatste 10 jaar hebben meegedaan. Het risico blijft bestaan dat de invloed verdwenen is, maar zo wordt de kans wel verkleind. Vervolgens zijn er 20 gemeenten – wederom random – gekozen als controle-gemeenten, hierbij is wel enigszins rekening gehouden met de grootte van de gemeenten en het inwonersaantal.

Verkrijgen documenten: Om de benodigde beleidsdocumenten te verkrijgen zijn de gekozen gemeenten eerst per mail benaderd. Via de VNG en Entente Florale werden contactpersonen aangeleverd van de gemeenten, indien de organisaties hier niet over beschikten is een mail gestuurd naar het algemene mailadres van de desbetreffende gemeente. In de mail is uitgelegd wat het onderzoek inhoudt, wie de partners zijn en wat het op moet leveren. Indien gemeenten/ contactpersonen hier na drie weken niet op reageerden, is de eerste belronde uitgevoerd. Hierbij is bij de gemeenten navraag gedaan naar de mail en de bereidheid om mee te doen aan het onderzoek. In sommige gevallen werd hierbij een nieuw mailadres verkregen, waar de mail opnieuw naar toe is gestuurd. Bij enkele gemeenten heeft nog een tweede belronde plaatsgevonden.

Indien na herhaaldelijk contact geen reactie werd gegeven of de gemeente aangaf niet deel te willen nemen aan het onderzoek, is geprobeerd de benodigde documenten via de gemeentesite te verkrijgen. Hier is voor gekozen omdat het voor de random selectie belangrijk was dat de geselecteerde gemeenten werden meegenomen in het onderzoek. Het was niet mogelijk om voor elke afwijzing een andere gemeente te kiezen, dit in verband met de tijd en de betrouwbaarheid van het onderzoek.

Verwerken documenten: De verkregen en gevonden documenten zijn scannend doorgekeken. Van deze documenten is geprobeerd, in een paar zinnen, kort het doel en de inhoud te beschrijven. Door middel van deze korte samenvattingen van alle documenten is een algehele samenvatting geschreven van het algemeen natuur- en groenbeleid van iedere geselecteerde gemeente. Bij ieder document wordt, indien aanwezig, de datum en de eventuele gevonden looptijd vermeld.

Check van de samenvatting: Nadat de samenvattingen zijn opgesteld, zijn deze verstuurd naar de contactpersonen van de geselecteerde gemeenten. In de begeleidende mail is beschreven wat er onderzocht is en nogmaals wat de bedoeling ervan is. Hierbij is de vraag gesteld of de desbetreffende contactpersoon de samenvatting even wil doorlezen en wil checken of al het algemene groenbeleid erin vermeld staat. Dit is gedaan om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten. In de mail is vermeld dat de gemeente hier vrij in is om te weigeren, door bijvoorbeeld tijdgebrek. Op deze manier werd de gemeenten nogmaals de mogelijkheid geboden om ervoor te zorgen dat al het natuur- en groenbeleid werd opgenomen in het onderzoek. Eventuele opmerkingen zijn verwerkt in de samenvattingen.

Vergelijken resultaten: In de laatste fase is de informatie uit de samenvattingen op bepaalde onderwerpen vergeleken voor de deelnemers en de niet-deelnemers. Dit heeft uiteindelijk de resultaten opgeleverd zoals beschreven in het vervolg van het verslag.

4.3. Deelnemers aan de groencompetitie

Als eerste is gekeken naar 20 random gekozen gemeenten die hebben deelgenomen aan de Nationale Groencompetitie van Entente Florale. Hierbij is de verdeling van de deelnemers van Entente Florale overgenomen in het onderzoek. Dit betekent dat er tien gemeenten zijn gekozen die behoren tot de categorie kleine steden/dorpen en tien gemeenten die behoren tot de categorie steden.

4.3.1. Categorie kleine steden/dorpen

4.3.1.1. Borger-Odoorn

Structuurvisie "Verbinding geeft perspectief" (2009): De structuurvisie bevat op hoofdlijnen de ruimtelijke ontwikkelingen en het te voeren ruimtelijk beleid voor de komende 10-20 jaar. Binnen dit document worden de onderwerpen landschap, openbaar groen en natuur besproken, hiervoor zijn hoofdlijnen voor het ruimtelijk beleid gegeven. Een voorbeeld hiervan wordt gegeven in het groene kader (Gemeente Borger-Odoorn, 2009).

Groenbeleidsvisie "Onze Groene Ruimte" (2005): De groenbeleidsvisie "Onze Groene Ruimte" is opgesteld om invulling te geven aan het gewenste toekomstbeeld van de groene ruimte in de gemeente. Het groenbeleid wordt op hoofdlijnen verwoord, het beleid van hogere overheden wordt weergegeven en beleidsdoelstellingen worden benoemd. Op basis van dit document wordt per kern een concreet groenplan uitgewerkt (Groenestein en Borst, 2005).

Groenbeleidsvisie "Groen moet je doen" (2006): De groenbeleidsvisie "Groen moet je doen" is een vervolgstap vanuit de groenbeleidsvisie "Onze Groene Ruimte". In "Groen moet je doen" wordt per hoofdthema in hoofdlijnen aangegeven wat moet gebeuren. De hoofdthema's zijn: brinken, bomen, dorpsgroen, waterpartijen, bermen, landschap en bijzondere elementen. Per thema worden de doelstelling, het beheer en de eventuele knelpunten aangegeven. Hierbij wordt gemeld dat de gemeente inwoners vroegtijdig informeert bij renovatie of herinrichtingsplannen (Gemeente Borger-Odoorn, 2006).

Bermbeheerplan (2005): De gemeente Borger-Odoorn beschikt over een groot areaal bermen (260 ha). Het vastgestelde beleid voor deze bermen is opgenomen in het bermbeheerplan. In dit plan zijn de huidige situatie, de doelstellingen en het toekomstige beheer uitgewerkt. Indien mogelijk worden de bermen ecologische beheerd in het buitengebied (Hurkmans, 2005).

Analyse bomenbestand (2005): De gemeente heeft een extern bedrijf gevraagd om het bomenbestand te analyseren en de conclusies uit te werken tot een rapport. Dit rapport moet niet gezien worden als bomenbeheerplan, maar hierin worden aandachtspunten gegeven die nader uitgewerkt kunnen worden in een bomenbeheerplan (Groenestein en Borst, 2005).

Bosbeheerplan (2009-2018): Dit beheerplan is opgesteld nadat de gemeente de ambitie had uitgesproken om deel te willen nemen aan FSC-certificering. In het plan is een visie gegeven op het bosbeheer, in het vervolg zal dit uitgewerkt worden naar concrete maatregelen. Per object wordt de huidige situatie beschreven en het uit te voeren beheer om het eindbeeld van de visie te bereiken. In het plan worden maatregelen gegeven die een grotere biodiversiteit tot gevolg hebben (Bosgroep Noord-Oost Nederland, 2009).

Structuurvisie: De gemeente Borger-Odoorn wil inzetten op het verbinden van ecologisch waardevolle gebieden, dit vergroot de ecologische samenhang binnen de gemeente.

Kadernota "Duurzame ontwikkeling" (2011-2014): Binnen de kadernota wordt in het kort het duurzaam groenbeheer besproken. Biodiversiteit is een belangrijke pijler onder dit groenbeheer en de gemeente zet zich

in om de biodiversiteit te vergroten en meer onder de aandacht te brengen bij burgers (Gemeente Borger-Odoorn, 2011).

Aankoop groenstroken (gemeentesite): De gemeente heeft beleid opgesteld voor het aankopen van groenstroken en restgronden door burgers. Binnen dit beleid zijn voorwaarden opgesteld waaraan de groenstroken en eventuele kopers moeten voldoen (Gemeente Borger-Odoorn, sd).

Beleidsregels bomenverordening (2012) (gemeentesite): De bomenverordening geeft invulling aan de toetsingscriteria voor het verlenen dan wel weigeren van een kapvergunning (Gemeente Borger-Odoorn, 2012).

4.3.1.2. Boxmeer

Structuurvisie "Boxmeer 2030" (2013): In de structuurvisie wordt kort per thema aangegeven wat het toekomstbeeld is binnen de gemeente. Dit is ook gebeurd voor het openbaar groen, het landschap en de natuur. De huidige waarden hiervan moeten minimaal behouden blijven en binnen het gewenste groenbeleid wordt ook een toename van de biodiversiteit genoemd. Een maatregel die daar aan bij moet dragen is opgenomen in het groene kader. De gemeente beschikt daarnaast over Natura2000 gebieden (Gemeente Boxmeer, 2013).

Bosbeleids- en beheerplan (2014-2024): Het bosbeleids- en beheerplan beschrijft de gemeentelijke visie op het gebied van bos- en natuurgebieden. Het kan gezien worden als leidraad voor de vastgestelde periode, waarbij de visie kan worden vertaald naar concrete beheersmaatregelen. De verschillende plangebieden worden in het document beschreven en daaraan wordt de visie gekoppeld (Staro b.v., 2013).

Flora en Faunawet gedragscode "Bestendig beheer en onderhoud groenvoorzieningen" (2014): De gedragscode is algemeen geschreven en is niet speciaal toegespitst op de gemeente. Ondanks dit gegeven maakt de gemeente er wel gebruik van. De gedragscode moet gebruikt worden bij de uitvoering van beheer- en onderhoudswerkzaamheden binnen de groenvoorziening, indien sprake is van groei-, rust- of verblijfplaatsen van beschermde soorten. In de gedragscode staat beschreven hoe gehandeld kan worden indien er beschermde soorten voorkomen, op deze manier wordt de minste schade toegebracht (Borst & Sprong, 2014).

Milieu-uitvoeringsprogramma (2008): In het milieu-uitvoeringsprogramma wordt aangegeven welke milieumaatregelen genomen gaan worden in 2008. De reden dat dit plan, ondanks het jaartal, is meegenomen binnen het onderzoek komt voort uit het feit dat in het plan gesproken wordt over de volgende groenplannen: landschapsontwikkelingsplan, groenvisie, groenbeleidsplan, groenbeheerplan en een bomenplan. Deze plannen zijn niet gevonden op het internet, maar het feit dat ze genoemd worden geeft aan dat de gemeente wel beschikt over deze plannen (Gemeente Boxmeer, 2008).

Beleid voor de aanschaf van groen- en reststroken (gemeentesite): Als gevolg van de vele aanvragen heeft de gemeente Boxmeer beleid opgesteld voor de aanschaf van groen- en reststroken. Hierin zijn de mogelijkheden en voorwaarden van verhuur en verkoop opgenomen (Gemeente Boxmeer).

Structuurvisie: De gemeente Boxmeer wil de huidige natuurgebieden behouden en inzetten op de onderlinge verbinding tussen deze natuurgebieden.

4.3.1.3. Deurne

Structuurvisie Plus (2005-2015): De structuurvisie is ingedeeld in verschillende thema's, groen en natuur is hier één van. De huidige situatie en het vastgestelde beleid voor de komende jaren worden in het document beschreven. In het beleid wordt extra aandacht besteed aan de bedreigde faunasoorten in de gemeente (Wissing b.v., 2005).

Groenstructuurplan “Buitengebied en kernen” (2009): Het groenstructuurplan is opgesteld met als doel: het veiligstellen en ontwikkelen van specifieke en gewenste kwaliteiten van de groene openbare ruimte en het buitengebied. In het plan zijn hoofdlijnen gegeven voor een langetermijnvisie van 10 tot 20 jaar, waarin de visie richting geeft en kaders schept. Per thema en gebied is daarnaast aangegeven wat deze visie nastreeft en hoe dit bereikt kan worden. Dit geldt onder andere voor de aanwezige Natura2000 gebieden in de gemeente (Gemeente Deurne, 2009).

Kadernota bomenbeleid “Bomen in de gemeente Deurne” (2008): De gemeente Deurne beschikt over een kenmerkend en gevarieerd bomenbestand. De kadernota bomenbeleid moet dienen als document ter bescherming van het bomenbestand, het geeft de kaders aan waarbinnen gewerkt kan worden. Om het bomenbeleid verder te ontwikkelen is een bijzondere bomenlijst opgesteld, waarvoor extra regelgeving is gecreëerd met betrekking tot het kappen van deze bomen. Deze bomenlijst is uitgewerkt in het document “De groene parels van Deurne” (Gemeente Deurne, 2008).

Handboek groen (2011): Het handboek groen is een uitwerking van de plannen die zijn geschetst in het groenstructuurplan en de kadernota bomenbeleid. Het handboek moet dienen als toetsingskader om een duurzame en vitale groenstructuur te realiseren en in stand te houden. Daarnaast kan het gebruikt worden als hulpmiddel bij het maken van ontwerpen en het opzetten van bouwprojecten. Er worden gerichte beschermingsmaatregelen gegeven bij werkzaamheden en er wordt beschreven hoe omgegaan moet worden met bomen bij overlast (Gemeente Deurne, 2011).

Beheernotitie bossen (2014): De beheernotitie bossen is opgesteld met het doel om het bos vitaal en gezond in stand te houden. Dit doet de notitie door het opstellen van structureel en duurzaam (financieel) beheer en onderhoud van bossen. Hierbij is burgerparticipatie een belangrijk onderdeel binnen de gemeente Deurne (groene kader). De gemeente biedt een basisniveau aan en de gebruikers kunnen dit niveau verhogen door te participeren in het beheer (Gemeente Deurne, 2014).

Gemeentelijk bermbeheer buiten bebouwde kom (2013)(gemeentesite): De gemeente Deurne heeft beleidsregels opgesteld met betrekking tot het bermbeheer buiten de bebouwde kom. Hierin worden per situatie beheersmaatregelen gegeven. Het uitgangspunt is dat deze bermen, waar mogelijk, ecologisch beheerd worden (Gemeente Deurne, 2013).

Beleid ten aanzien van verkoop snippergroenstroken (gemeentesite): De gemeente heeft beleid opgesteld voor het verkopen van snippergroen aan omwonende. In dit beleid zijn voorwaarden opgenomen waaraan een stuk grond en de eventuele koper moeten voldoen (Gemeente Deurne, sd).

Beheernotitie bossen: De gemeente Deurne beschikt over burgers met een groot verantwoordelijkheidsgevoel. De gemeente wil deze burgers stimuleren tot het nemen van initiatieven m.b.t. het beheer en onderhoud van het bos.

4.3.1.4. Eersel

Structuurvisie (2012): De structuurvisie is opgesteld om een duidelijke en eentonige ruimtelijke visie uit te stralen als gemeente. In de structuurvisie worden kaders gegeven voor het toekomstige ruimtelijk beleid. Dit gebeurt ook op het gebied van bos, natuur en landschap (groene kader), in de structuurvisie genoemd als “de groene koers” (Gemeente Eersel, 2012).

Bomenbeleidsplan (2013): Het bomenbeleidsplan dient als kader voor ontwerp, inrichting, onderhoud en beheer van gemeentelijke boombeplantingen en monumentale bomen. Er worden duidelijke richtlijnen gegeven en daarnaast wordt gestreefd naar (meer) biodiversiteit. De gemeente heeft ook een lijst opgesteld met monumentale bomen, voor deze bomen gelden extra regels met betrekking tot kapvergunningen (Claassens, 2013).

Bosnota (2011-2020): De bosnota beschrijft de huidige situatie in de gemeente, daarna wordt een toekomstvisie gegeven waar de gemeente naar toe wil werken. Deze visie wordt daarna uitgewerkt aan de hand van enkele voorbeeldprojecten en als afsluiting wordt een begroting gegeven voor het toekomstige beheer (Van Nierop, 2011).

Werkplan “Bossen en natuurterreinen” (2015): In het werkplan “Bossen en natuurterreinen” zijn de maatregelen uit de bosnota verder uitgewerkt, daarnaast zijn maatregelen in het plan verwerkt die zijn aangedragen vanuit de gemeenteraad. Er wordt in het plan beschreven welk beheer per thema wordt toegepast gedurende de periode 2015-2016 (Van Nierop, 2015).

Landschapsontwikkelingsplan (2007): Het landschapsontwikkelingsplan is voortgevloeid uit de structuurvisie. In de structuurvisie zijn doelen en een visie opgesteld voor het landschap. Dit is verder uitgewerkt in het landschapsontwikkelingsplan. Het doel met dit plan is om de ruimtelijke kwaliteit van het buitengebied te verbeteren (Van Nierop, 2007).

Natuurwaardenkaart (2013): De natuurwaardenkaart geeft de huidige natuurwaarden in en om de gemeente Eersel weer. Via deze kaart kan bekeken worden of beschermde soorten of gebieden voorkomen in het beheer- en/of plangebied van de werkzaamheden (Gemeente Eersel, 2013).

Integrale leidraad “Ruimtelijke ontwikkelingen, beheer groenvoorzieningen & bosbeheer” (2012): De integrale leidraad is specifiek opgesteld voor de gemeente Eersel. In de leidraad is de gewenste manier van handelen, aan de hand van de Flora- en faunawet, vastgelegd. Het document kan gebruikt worden bij het beheren van groenvoorzieningen, ruimtelijke ontwikkelingen en bosbeheer. Dit document moet ervoor zorgen dat geen schade wordt toegebracht aan de aanwezige flora en fauna bij werkzaamheden (BTL advies, 2012).

Nota rood met groen (2009): De nota rood met groen is de uitwerking van de beleidsregel: “ieder nieuw stedelijk ruimtebeslag, waarvoor de beleidsregel natuurcompensatie niet geldt, moet gepaard gaan met een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit elders in het buitengebied”. Binnen deze nota wordt aangegeven hoe deze beleidsregel vorm gegeven kan worden en op welke manieren de biodiversiteit en ruimtelijke kwaliteit verbeterd kunnen worden (van Nierop & Claassens, 2009).

Koop/huur/pacht snippergroen (gemeentesite): De gemeente heeft beleid opgesteld voor het verkopen, verhuren en/of verpachten van snippergroen binnen de gemeente. Hierin is opgenomen aan welke voorwaarden snippergroen en de eventuele koper moeten voldoen (Gemeente Eersel, sd).

Structuurvisie: De ambitie in de bos- en natuurgebieden is gericht op het behoud, het herstel en de ontwikkeling van de natuur- en landschapswaarden (waaronder aardkundige waarden) van het bos en de bosgroeiplaatsen en de daarbinnen aanwezige biotopen (bosvogels, amfibieën en reptielen) en landschapselementen (poelen, waterlopen).

4.3.1.5. Gorinchem

Structuurvisie (2009-2015): In de structuurvisie is de gewenste ruimtelijke ontwikkeling van de gemeente Gorinchem opgenomen. Onderdeel van deze ruimtelijke ontwikkeling zijn de ontwikkelingen in het groen en het milieu, deze thema's zijn dan ook verwerkt in de visie. Voor deze thema's wordt op hoofdlijnen het te voeren beleid gegeven (Gemeente Gorinchem, 2009).

Visie en beleidsplan "Openbare ruimte" (2014): De gemeente Gorinchem beschikt over een groot areaal openbare ruimte: groen, water, wegen, enzovoort. De grote mate van veranderingen binnen de gemeente hebben invloed op de aanwezige openbare ruimte. Om de openbare ruimte hierbij te beschermen is het visie en beleidsplan opgesteld. In dit plan wordt de verantwoordelijkheid van de gemeente voor de openbare ruimte vastgelegd en worden ambities uitgesproken met betrekking tot de inrichting en het beheer. Hierbij wil de gemeente burgers betrekken in het inrichten en beheren van de eigen openbare ruimte, waaronder het openbaar groen (groene kader) (Gemeente Gorinchem, 2014).

Bomenbeleid (gemeentesite): Bomen zijn van groot belang voor de gemeente Gorinchem, maar door de toenemende ruimtedruk staat het bomenbestand van de gemeente onder druk. Om het bestand te beschermen en in de toekomst mogelijk uit te breiden is er bomenbeleid ontwikkeld. In dit beleid is het kapbeleid vereenvoudigd maar komt ook het belang van de bomen sterker naar voren. Een onderdeel van dit beleid is de lijst met monumentale bomen, deze bomen genieten extra bescherming (Gemeente Gorinchem, sd).

Beleid ten aanzien van Adoptiegroen (gemeentesite): De gemeente heeft beleid opgesteld met betrekking tot adoptiegroen. Hiermee probeert de gemeente de burgers te stimuleren tot het vergroenen van de eigen straat/wijk. Aan dit adoptiegroen zijn enkele voorwaarden gesteld waar de burgers en het adoptiegroen aan moeten voldoen (Gemeente Gorinchem, sd).

N.B. Door de gemeente is aangegeven dat ze, ten tijde van het onderzoek, bezig zijn met het opstellen van een groenbeheerplan. Dit plan was echter nog niet op tijd af om in het onderzoek te worden meegenomen.

Visie en beleidsplan "Openbare ruimte" (2014): Een opkomende trend in de gemeente Gorinchem is het door burgers zelf aanbrengen en onderhouden van kleinschalig siergroen. Deze trend wil de gemeente verder stimuleren, het draagt bij aan de kwaliteit van de openbare ruimte.

4.3.1.6. Hilvarenbeek

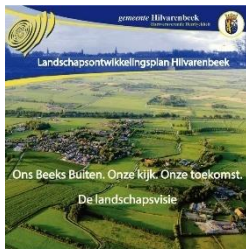
Structuurvisie (2010): In de structuurvisie van de gemeente wordt aandacht besteed aan het landschap in de gemeente. Voor dit thema worden de huidige situatie, nieuwe ontwikkelingen en eventuele bedreigingen besproken. Hierin worden de aanwezige natuur en het openbaar groen ook kort meegenomen (BRO, 2010).

Toekomstagenda (2012): De toekomstagenda is een uitwerking van de in de structuurvisie gestelde uitgangspunten per thema. De gemeente heeft in de agenda opgenomen hoe zij de komende jaren haar taken uit wil voeren. Hierin zijn enkele beleidspunten opgenomen met betrekking tot het openbaar groen en het landschap (Gemeente Hilvarenbeek, 2012).

Bestemmingsplan Buitengebied (2013) : Het bestemmingsplan voor het buitengebied is opgesteld om tot een helder en actueel beleid te komen ten aanzien van het buitengebied. Het plan kan dienen als toetsingskader voor beheer en ruimtelijke ontwikkelingen in het buitengebied. In het plan wordt het beleid omschreven, een gebiedsanalyse gedaan van de gemeente en bestemmingsregelingen gegeven aan de functies. Daarnaast wordt het aanwezige Natura2000 gebied besproken (BügelHajema, 2013).

Groenplan Hilvarenbeek (2013): In het groenplan is de toekomstvisie voor het groen in de gemeente Hilvarenbeek beschreven. Binnen deze visie wordt aangegeven waar de gemeente de komende jaren de

prioriteiten legt. In het document wordt aangegeven waar het openbaar groen aanwezig is, hoe dit beheerd moet worden en aan welke kwaliteit dit moet voldoen. In het plan zijn maatregelen opgenomen ter bevordering van de biodiversiteit. Daarnaast wil de gemeente meer inzetten op burgerparticipatie (BTL Advies, 2013).

Landschapsontwikkelingsplan (2014): Het landschapsontwikkelingsplan komt voort uit de structuurvisie en het bestemmingsplan buitengebied. De gegeven kaders vanuit deze plannen zijn in het landschapsontwikkelingsplan verder uitgewerkt en daarin worden kansen benoemd om de kwaliteit van het buitengebied te versterken. Regelmatig benoemt de gemeente in dit plan de wens voor een hoge biodiversiteit (groene kader) (van den Boom, Jansen, & Schuurmans, 2014).

Duurzaam Hilvarenbeek (2014-2015): In het document duurzaam Hilvarenbeek worden de vijf kernwaarden: kwaliteit, samenwerking, gemeenschapszin, verantwoordelijkheid en kleinschaligheid vertaald naar beleidsplannen en projecten. Dit gebeurt in het document o.a. voor het vergroten van de biodiversiteit en duurzaam groenbeheer. De gemeente ondersteunt initiatieven om de biodiversiteit te vergroten. (Gemeente Hilvarenbeek, 2013).

Beleid ingebruikname openbaar groen (gemeentesite): De gemeente krijgt regelmatig aanvragen tot het in gebruik nemen van openbaar groen, om deze reden heeft de gemeente beleid opgesteld. In dit beleid zijn voorwaarden verwerkt waaraan een stuk groen en de eventuele gebruiker moeten voldoen (Gemeente Hilvarenbeek, sd).

Beleid bomen kappen (gemeentesite): De gemeente heeft beleid opgesteld met betrekking tot het kappen van bomen. Bijna altijd is een omgevingsvergunning noodzakelijk, op de gemeentesite zijn voorwaarde opgesteld waarbij dit niet noodzakelijk is (Gemeente Hilvarenbeek, sd).

Landschapsontwikkelingsplan: De gemeente Hilvarenbeek streeft naar een netwerk van ecologische verbindingzones, dit netwerk moet dan gaan bijdragen aan een gezonde biodiversiteit.

4.3.1.7. Sluis

Structuurvisie "Goed Leven" (2011): In de structuurvisie uit 2011 wordt kort gesproken over het thema landbouw en landschap. Hierbinnen wordt de huidige situatie geschetst, wat men wil bereiken en hoe men dit wil bereiken. Met betrekking tot het landschap wordt het beleid vooral gericht op het behouden van de huidige situatie. De structuurvisie geeft hierbij de richting aan, het toekomstige beleid kan hieraan opgehangen worden (RBOI, 2011).

Groenbeheerplan (2013-2016): Dit beheerplan heeft als doel het behouden van een aantrekkelijke openbare ruimte met aandacht voor cultuurhistorie, recreatie en landschap. In het groenbeheerplan zijn praktische handvatten gegeven voor het inrichten en beheren van de openbare ruimte, specifiek gericht op het openbaar groen. De gemeente geeft in het document aan burgerparticipatie in het groen te stimuleren en de biodiversiteit te willen vergroten (BTL Advies, 2012).

Integrale beheercatalogus (2012): In de beheercatalogus wordt het beeld van de openbare ruimte gevisualiseerd. Binnen deze catalogus zijn drie kwaliteitsniveaus gecreëerd, waarop ingezet kan worden binnen de openbare ruimte van de gemeente Sluis. Voor elk thema van de openbare ruimte zijn sfeerbeelden bij deze kwaliteitsniveaus gezet, ook voor het openbaar groen (BTL Advies, 2012).

Visie duurzaam Sluis (2013-2019): Binnen de opgestelde visie voor een duurzaam Sluis is een hoofdstuk opgenomen over biodiversiteit. Binnen dit hoofdstuk zijn doelstellingen en activiteiten opgenomen die de gemeente wil ondernemen om de biodiversiteit te vergroten (groene kader). In het document wordt ook vermeld dat de gemeente beschikt over Natura2000 gebieden (Gemeente Sluis, 2013).

Notitie verkoop snippergroen (2009): De gemeente heeft beleidsregels opgesteld voor het verkopen of in gebruik geven van gemeentegrond aan particulieren. In het document wordt snippergroen getypeerd en worden voorwaarden gegeven waaraan snippergroen en de eventuele koper moeten voldoen (Gemeente Sluis, 2009).

4.3.1.8. Waterland

Visie Duurzaam Sluis: De gemeente Sluis wil o.a. inzetten op het bewust maken van burgers over het belang van biodiversiteit voor de maatschappij.

Bestemmingsplan buitengebied (2013): Binnen het bestemmingsplan voor het buitengebied is een hoofdstuk ecologie meegenomen. In dit hoofdstuk is het beleid voor de gebieds- en soortenbescherming beschreven. Hierbinnen wordt extra benadrukt dat bij elk ruimtelijk plan aandacht moet zijn voor de bescherming van natuurwaarden, gebiedsbescherming en soortenbescherming (Gemeente Waterland, 2013).

Groenvisie (2007): De gemeente wil graag het groene en landelijke karakter behouden en in de toekomst verder ontwikkelen, om deze reden is de groenvisie ontwikkeld. Binnen deze visie wordt eerst algemeen groenbeleid gegeven en daarna wordt per kern op het groenbeleid ingegaan. In het algemene gedeelte wordt beschreven hoe de gemeente moet omgaan met het bomenbestand, de zorgplicht en snippergroen (Buro Adrichem, 2007).

Bomenverordening Waterland (2010) (gemeentesite): In de bomenverordening is het beleid opgenomen ten aanzien van het bomenbestand van de gemeente Waterland. In deze verordening worden onder andere het kapverbod en de waardevolle bomenlijst besproken (Gemeente Waterland, 2010).

Beleid ten aanzien van verkoop snippergroen (gemeentesite): Binnen de gemeente Waterland is het mogelijk om aangrenzend snippergroen aan te schaffen. Deze aanschaf kan enkel doorgaan als dit voor iedereen voordeel oplevert (Gemeente Waterland, sd).

Groenvisie: De gemeente wil meer aandacht geven aan natuurwaarden, welke zich bevinden aan de randen van de bebouwingkernen. Deze dragen bij aan een leefbare omgeving.

4.3.1.9. Westerveld

Structuurvisie (2013): De structuurvisie geeft de ambities van de gemeente weer voor de toekomst. Het kan gezien worden als afwegingskader en inspiratiebron voor toekomstig ruimtelijk beleid. In de structuurvisie is een hoofdstuk opgenomen over natuur en landschap, de gemeente is zich bewust van het feit dat dit een belangrijke pijler is. Het is de bedoeling dat de natuur behouden en versterkt wordt binnen de gemeentegrenzen (Gemeente Westerveld, sd).

Landschapsontwikkelingsplan (2012): Het landschapsontwikkelingsplan is opgesteld met de bedoeling dat het vooral beleidskaders geeft, waarbij het beleid nog verder wordt uitgewerkt in uitvoeringsplannen per gebied. Verder beschrijft het plan de gewenste ontwikkeling van het landschap, dit gebeurt aan de hand van verschillende voorbeeldprojecten. Binnen het plan wordt veelvuldig ingezet op burgerparticipatie in het landschap (groene kader) (Arcadis, 2012).

Kwaliteitsplan openbare ruimte (2008): In het kwaliteitsplan wordt uitgelegd op welke manier de gemeente de openbare ruimte beheert en wat hier onder valt (o.a. groen). Er wordt eerst gekeken hoe de huidige situatie er uitziet en daarna wordt gekeken welke kwaliteit aan een bepaald element uit de openbare ruimte gehangen wordt. De gemeente wil de bewoners de mogelijkheid geven te participeren in de openbare ruimte (Vis, Snuverink Ook Lansink, & de Vries, 2008).

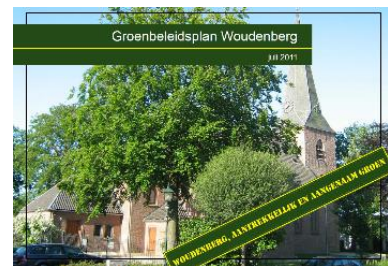
Natuur- en milieucommunicatiebeleid (2002) (gemeentesite): De gemeente heeft communicatie over natuur en milieu hoog in het vaandel staan. Met deze reden is beleid opgesteld op welke manieren hier over gecommuniceerd moet worden. Eén van de doelen welke de gemeente hiermee wil bereiken is het vergroten van draagvlak voor natuur en milieu onder de samenleving (Gemeente Westerveld, 2002).

Landschapsontwikkelingsplan: De gemeente Westerveld heeft een uitvoeringsprogramma opgesteld voor het ontwikkelingsplan, hierbinnen wordt een proces voorgesteld waarin burgerparticipatie een belangrijke rol krijgt.

4.3.1.10. Woudenberg

Structuurvisie "Woudenberg 2030" (2013): In de structuurvisie zijn beleidskaders gegeven voor de toekomst, dit is noodzakelijk om ruimtelijke ontwikkelingen structureel te begeleiden. Het gaat hierbij om hoofdlijnen op het gebied van ruimtelijke inrichting. Hierbinnen zijn ook beleidskaders voor het landschap en openbaar groen meegenomen (Inbo, 2013).

Groenbeleidsplan (2011): In het groenbeleidsplan is het toekomstbeeld van de gemeente vastgelegd. Om dit toekomstbeeld te bereiken zijn randvoorwaarden en handvatten omschreven voor de inrichting en het beheer van het openbaar groen. Het plan beschrijft de huidige situatie en geeft maatregelen hoe het toekomstbeeld behaald kan worden. In het document wordt benoemd dat de gemeente de biodiversiteit wil vergroten (groene kader) en dat burgerparticipatie een belangrijk onderdeel is van het openbaar groen (BTL Advies, 2011).

Bomenbeleidsplan (2006): Dit bomenbeleidsplan is het eerste uit de geschiedenis van de gemeente, bomen zijn een belangrijk onderdeel van de openbare ruimte en verdienen op die manier een eigen beleidsplan. In het beleidsplan is een heldere regelgeving en handhaving opgenomen wat betreft het bomenbeleid. In het document zijn richtlijnen gegeven voor de ontwerpfasen en de beheerfasen, daarnaast wordt de regelgeving benoemd. Burgerparticipatie wordt als een belangrijk onderdeel gezien in het bomenbeheer (van Leeuwen, 2006).

Integraal beheer openbare ruimte (2013): Met het opstellen van dit integrale beheerplan zet de gemeente een volgende stap om het beheer van de openbare ruimte integraal op te pakken. Hiermee wordt bedoeld dat de gemeente het onderhoud van de verschillende delen van de openbare ruimte tegelijk op pakt. Alle onderdelen worden in één keer onderhouden en niet apart van elkaar. In het document zijn de ambities en doelen vastgelegd voor de verschillende thema's in de openbare ruimte zoals natuur. Binnen het plan is een hoofdstuk opgenomen over het ecologisch beheren van de openbare ruimte, indien mogelijk. Door het maken van deze keuzes wil de gemeente de biodiversiteit vergroten. Daarnaast staat de gemeente open voor participatie in het groen (eco consult, 2013).

Groenbeleidsplan: De gemeente heeft te maken met een achteruitgang in de biodiversiteit. Om deze achteruitgang te stoppen, wil de gemeenten het oude groene raamwerk herstellen. Op deze manier wordt de soorten de mogelijkheid geboden om terug te keren naar hun oude leefgebieden.

4.3.2. Categorie Steden

4.3.2.1. Amstelveen

Structuurvisie "Amstelveen 2025+" (2011): De structuurvisie is opgezet als lange termijnvisie voor verschillende thema's, met de ontwikkelingsrichtingen op hoofdlijnen. Voor deze thema's, waaronder landschap, worden de huidige situatie, de ontwikkelingen en de ambities besproken. In het document spreekt de gemeente de wens uit om het landschap te behouden en door te ontwikkelen (Gemeente Amstelveen, 2011).

Groenstructuurplan "Ruimte voor groen" (2008-2018): In het groenstructuurplan is de koers voor het beleid, de inrichting en het beheer van het openbaar groen vastgelegd. Het plan moet dienen als richtinggevend document bij alle ruimtelijke ontwikkelingen in relatie tot het groen. In het plan wordt de huidige situatie besproken, een visie en ambitie t.b.v. het openbaar groen uitgesproken en is een actieplan opgesteld. De gemeente vindt het belangrijk om burgers te betrekken bij de ontwikkeling van gemeentelijk (groen)beleid (Gemeente Amstelveen, 2008).

Bomenplan Amstelveen (2008): Door de herziening van het kapvergunningenbeleid is een nieuw bomenbeleid opgesteld. Het bomenplan moet ervoor zorgen dat het groene karakter van Amstelveen versterkt en ontwikkeld wordt. Om dit te kunnen waarborgen beschikt het plan over een toetsingskader om een goed gemeentelijk bomenbestand te waarborgen, voor dit bomenbestand is ook een lijst met waardevolle bomen opgesteld waar extra regels voor gelden. In het plan worden praktische richtlijnen gegeven voor ontwerp, beheer en regelgeving. Dit bomenplan is alleen geldend voor de bomen in de openbare ruimte (Gemeente Amstelveen, 2008).

Beeldkwaliteitsplan (2011): De gemeente heeft ervoor gekozen om een beeldkwaliteitsplan op te stellen zodat het beschikt over een meetbaar bestuurlijk gedragen beheerniveau van de openbare ruimte. In het plan wordt de relatie gelegd tussen de huidige beheersituatie en de maatregelen die nodig zijn om het gewenste beheerniveau te behalen (Gemeente Amstelveen, 2011).

Gedragscode Flora- en faunawet gemeente Amstelveen (2012): De gemeente beschrijft met deze gedragscode maatregelen, die genomen kunnen worden uit voorzorg om de gunstige staat van instandhouding van beschermde soorten te handhaven en waar mogelijk te versterken. Deze gedragscode is gebaseerd op de Flora- en faunawet en is op Amstelveen toegespitst. De gedragscode kan gebruikt worden bij beheer- en onderhoudsmaatregelen en ruimtelijke ontwikkeling in de gemeente Amstelveen. Het behouden/verhogen van de biodiversiteit is een belangrijk doel van dit document (Gemeente Amstelveen, 2012).

Visie natuur- en milieueducatie (2013-2018): De gemeente Amstelveen vindt het belangrijk dat de jeugd opgroeit met het besef van de waarde van natuur, milieu en biodiversiteit. Hiervoor willen ze juist in deze tijd natuur- en milieueducatie stimuleren (groene kader). De visie van deze vorm van educatie is in dit document opgesteld, binnen de educatie moet de samenwerking gezocht worden met andere partijen (Gemeente Amstelveen, 2013).

Verkoop groenstroken (gemeentesite): De gemeente Amstelveen heeft beleid opgesteld met betrekking tot het verkopen van groenstroken aan omwonenden. In het beleid zijn voorwaarden opgesteld waaraan zowel het stuk grond als de koper moeten voldoen (Gemeente Amstelveen, sd).

Visie natuur- en milieueducatie: Inzetten op educatie en activiteiten op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid kunnen direct bijdragen aan het realiseren van gemeentelijke duurzaamheidsdoelstellingen, bijvoorbeeld mensen betrekken bij het openbaar groen in de eigen wijk.

4.3.2.2. Arnhem

Structuurvisie "Arnhem 2020/Doorkijk 2040" (2011): De structuurvisie biedt de gemeente een strategisch kader voor de ruimtelijke ontwikkelingen op stedelijk niveau voor de lange termijn. Hierbinnen ligt het beleid niet vast, maar wordt een koers gegeven voor het toekomstige beleid. Binnen de structuurvisie is aandacht besteed aan natuur, landschap en openbaar groen (Gemeente Arnhem, 2012).

Groenplan (2004-2007/2015): De gemeente Arnhem beschikt over een grote hoeveelheid openbaar groen in de stad, hiervoor is het belangrijk dat er duidelijk beleid is opgesteld. In het groenplan is hiervoor een samenhangende visie geschreven die betrekking heeft op de ontwikkeling, inrichting en het beheer van het groen. Het groenplan beschrijft de huidige situatie, geeft streefbeelden voor de toekomst en instrumenten om die streefbeelden te behalen. In het plan komt naar voren dat de gemeente waarde hecht aan burger-participatie in het groen (groene kader) en aan het behouden van de biodiversiteit (Gemeente Arnhem, 2004).

Nota spelregels groencompensatie (2006): De gemeente Arnhem werkt met het principe groencompensatie. Oorspronkelijk zijn de regels hiervoor vastgelegd in het groenplan, maar na evaluatie in 2006 zijn deze veranderd en vastgelegd in de nota spelregels groencompensatie. In dit document wordt ook behandeld hoe de gemeente deze regels toepast (Gemeente Arnhem, 2006).

Beheervisie monumentale parken (2008-2018): De beheervisie monumentale parken is geschreven voor de parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem. Het doel van deze beheervisie is het in stand houden van de parken. Het document geeft hierbij kaders voor het behouden, herstellen en ontwikkelingen van de aanwezige waarden. Burgerparticipatie is hierbij een belangrijk onderdeel (Gemeente Arnhem, 2008).

Natuurkalender Arnhem (2006): De natuurkalender is opgesteld om beheer- en onderhoudswerkzaamheden en ruimtelijke ontwikkeling beter af te stemmen op de bestaande flora- en faunawaarden in de gemeente. In de kalender zijn grenzen opgesteld wanneer bepaald beheer wel en niet plaats kan vinden. Deze natuurkalender moet meewerken aan het verhogen van de biodiversiteit (Driessen & Paris, 2006).

Boombeheer (gemeentesite): De gemeente beheert het bomenbestand zo goed mogelijk, bij de uitvoering hiervan moet soms een boom gekapt worden. Er zijn beleidsregels opgesteld voordat zo'n boom gekapt mag worden. De bomen die gekapt gaan worden, worden op de boombeheerlijst gezet (Gemeente Arnhem, sd).

Uitgiftenbeleid snippergroen (gemeentesite): De gemeente heeft beleid opgesteld voor het aankopen van snippergroen door omwonende. Er zijn voorwaarden opgesteld waar het snippergroen maar ook de koper aan moeten voldoen voordat tot koop wordt overgegaan (Gemeente Arnhem).

Groenplan: De gemeente Arnhem ziet de inbreng van burgers bij het ontwerpen en onderhouden van de groene buitenruimte als belangrijk onderdeel van acceptatie. De gemeente wil deze participatiegroepen dan ook blijven ondersteunen.

4.3.2.3. Dordrecht

Structuurvisie "Dordrecht 2020" (2009): De structuurvisie van de gemeente Dordrecht moet gezien worden als planologisch kader voor de sociaal economische ontwikkeling van de stad. De structuurvisie omschrijft de ontwikkeling van de stad, hierbij wordt ingezet op een kwaliteitsslag binnen alle beleidsgebieden o.a. op natuur (Gemeente Dordrecht, 2009).

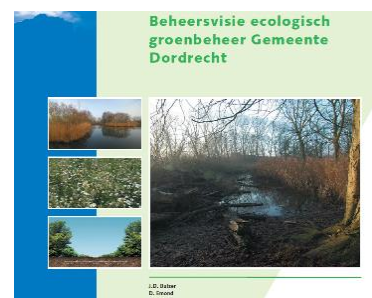
Dordrecht kleurrijk Groen (1996): De gemeente Dordrecht beschikt nog niet over een recent groenplan, daarom wordt er in hoofdlijnen nog steeds uitgegaan van het plan Dordrecht kleurrijk groen uit 1996. In dit plan is het gewenste beleid uitgeschreven, zowel op stedelijk niveau als op wijkniveau. Daarnaast wordt ook het huidige en gewenste beheer gegeven (Gemeente Dordrecht, 1996).

Boomstructuurplan (2007): Bomen zijn een belangrijk onderdeel van het stedelijke leefklimaat. Maar door de vernieuwing die in Dordrecht optreedt, staat het bomenbestand onder druk. Om dit bestand te beschermen is het bomenstructuurplan opgesteld. In het plan is een duidelijke visie gegeven op het gebied van realisatie, behoud en bescherming van de boomstructuur. Het bomenstructuurplan kan gebruikt worden bij stedenbouw en verkeerskundige vraagstukken waarbij bomen betrokken zijn. In 2016 wordt het boomstructuurplan geactualiseerd naar de huidige inzichten (Gemeente Dordrecht, 2007).

Stedelijke ecologische structuur (2008-2013): De gemeente Dordrecht erkent het belang van natuur in de stad. Om deze te behouden in de huidige tijd is het beleidsplan stedelijke ecologische structuur opgesteld. In dit plan wordt een visie gegeven op de aanwezige stedelijke natuur en wordt een aanzet gegeven voor de uitwerking van het beleidsplan. Dit moet verder uitgewerkt worden in andere plannen. Biodiversiteit is een belangrijk onderwerp in dit plan, het is de bedoeling dat het plan bijdraagt aan het behoud en vergroten van de biodiversiteit (Veen L., 2008).

Beheersvisie ecologisch groenbeheer (2009): Vanaf 1994 laat de gemeente Dordrecht gedeelten van het openbaar groen ecologisch beheren, hier is voor gekozen om o.a. de biodiversiteit te vergroten. Het document zorgt ervoor dat het ecologisch groenbeheer ook daadwerkelijk resultaat oplevert door het vaststellen van richtlijnen bij het te voeren ecologisch beheer. In de beheersvisie zijn de beoogde natuurdoeltypen beschreven en daar zijn weer maatregelen aan gekoppeld. Een doel van dit ecologische groenbeheer is dat de biodiversiteit in de stad toeneemt (Buizer & Emond, 2009).

Nota Parken "Parken in Dordrecht voor recreatie en natuur" (2005): Parken zijn een belangrijk onderdeel van de gemeente Dordrecht. In deze nota wordt de huidige situatie per park besproken en worden maatregelen gegeven hoe het park verbeterd kan worden. In deze nota wordt de toekomstige visie per park besproken, om deze visie uit te kunnen werken wordt voor ieder park een plan opgesteld (van der Vegt, 2005).

Veldgids Flora en Fauna (2012): De veldgids moet gezien worden als hulpmiddel voor iedereen die werkzaamheden moet uitvoeren in de openbaar ruimte en daarbij rekening wil/moet houden met de natuur. Deze veldgids komt voort uit de Flora- en faunawet en moet ervoor zorgen dat bij werkzaamheden geen negatieve effecten ontstaan. In de veldgids wordt per beheersmaatregel een omschrijving, aandachtspunten en een datum gegeven waarop het werk uitgevoerd kan worden (Willink, 2012).

Beleid verkoop snippergroen (gemeentesite): De gemeente heeft beleid opgesteld voor het kopen van een aanliggend stuk snippergroen. Hiervoor zijn enkele voorwaarden opgesteld waar het stuk groen en de koper aan moeten voldoen (Gemeente Dordrecht, sd).

Beheersvisie ecologisch groenbeheer: De gemeente is begonnen met dit ecologisch groenbeheer om de biodiversiteit in de gemeente te vergroten. Maar het heeft ook als doel om de belevingswaarde van de stadsnatuur te vergroten.

4.3.2.4. Dronten

Structuurvisie Dronten 2030 (2012): De structuurvisie van de gemeente Dronten beschrijft de huidige en gewenste waarden en kwaliteiten en kijkt daarbij verder naar 2030. Het is de bedoeling dat met deze structuurvisie een integrale visie ontstaat die de richting van verschillende belangen bepaald richting 2030. Binnen deze visie is aandacht voor de natuur binnen de gemeente, hierbij richt de visie zich vooral op het behouden en versterken van de huidige gebieden. Binnen de gemeentegrenzen liggen ook meerdere Natura2000 gebieden (Gemeente Dronten, 2012).

Groenbeleidsplan gemeente Dronten (2005-2015): Met het opstellen van een groenbeleidsplan, dat geldt voor het groen in alle kernen, wil de gemeente Dronten een eenduidige visie uitstralen. Het buitengebied is niet meegenomen in dit plan. Het plan biedt een kader voor het toekomstige beleid van gemeente op het gebied van groen. Per kern is het groenbeleid nog wel specifiek uitgewerkt in het plan (Groenestein en Borst, 2006).

Bomenbeleidsplan Dronten (2011-2020): Het bomenbestand in de gemeente is nog jong net als de gemeente zelf. Het behoud en de ontwikkeling van zo'n jong bomenbestand vergt een duurzaam bomenbeleid. Dit beleid is uitgewerkt in het bomenbeleidsplan, hierin worden toekomstgerichte beleidskeuzes uitgewerkt op het gebied van beheer, aanplant, communicatie met bewoners en hoe omgegaan moet worden met bomen bij werkzaamheden (de Natris & Hopmans, 2011).

Beleidsplan Dorpsbossen gemeente Dronten (2004): De dorpsbossen vormen een belangrijk onderdeel van het groen in de gemeente, er wordt veel gebruik van gemaakt. Hierdoor is het belangrijk dat er een duidelijk beleid is opgesteld om de bosruimte, het bos en het gebruik op elkaar af te stemmen. Dit is gebeurd in dit beleidsplan en thema's daarbij zijn o.a. natuurlijke bosontwikkeling en maatschappelijke verwachtingen (Baaij, 2004).

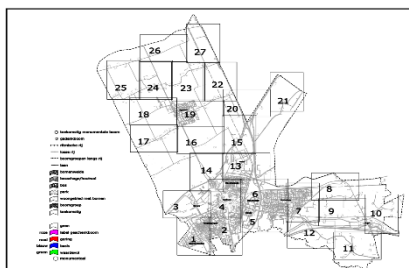
Integrale Leidraad gedragscodes Flora en faunawet (2012): In de leidraad is een specifieke werkwijze gegeven voor de gemeente Dronten gericht op groen-, bos-, natuurbeheer en ruimtelijke ontwikkelingen. Binnen deze werkwijze ligt de juiste manier van werken vastgelegd met betrekking tot de Flora en Faunawet, dit moet schade aan beschermde planten of dieren voorkomen/ beperken (BTL advies, 2012).

Structuurvisie: De gemeenten wil ingaan zetten op natuurcombinaties. In de structuurvisie wordt gesproken over natuur in combinatie met waterberging en recreatie. Hierbij wordt rekening gehouden met de ecologische waarden.

4.3.2.5. Meppel

Structuurvisie "Meppel 2030" (2013-2030): In de structuurvisie wordt kort vermeld wat de gemeente wil met de natuur en het groen in de gemeente. Er is beknopt uitgewerkt wat natuur voor het buitengebied betekend, welke groenstructuren er zijn en hoe deze structuren versterkt moeten worden in de periode tot 2030. Een belangrijk onderdeel van dit buitengebied is het Natura2000 gebied de Wieden-Weerribben (Gemeente Meppel, 2013).

Kadernotitie "Zo doen we groen" (2015-2030): In 2011 heeft de stad zilver gewonnen in de groencompetitie van Entente Florale. Deze groene invulling wil de gemeente voortzetten met de kadernotitie "Zo doen we groen". In de kadernotitie zijn vier oude beleidsplannen verwerkt: groenstructuurplan, landschapsbeleidsplan, waterplan en het bomenstructuurplan. De kadernotitie biedt houvast voor de inrichting en het beheer van de groene openbare ruimte. Daarnaast wordt erin aangegeven hoe de gemeente om wil gaan met de verantwoordelijkheid voor de biodiversiteit en het landschap. Ook wordt aangegeven dat de gemeente de mogelijkheden voor burgerparticipatie wil bekijken (groene kader). In de notitie wordt verder nadrukkelijk een koppeling gelegd tussen groen en andere beleidsdoelen zoals gezondheid, zorg, sociale samenhang en economie (Gemeente Meppel, 2015).

Groene kaart: De gemeente heeft verschillende regels voor het kappen van bomen binnen de gemeentegrenzen. Deze regels zijn verwerkt in een kaart waarin door middel van clusters is aangegeven waar er sprake is van een kapverbod. De monumentale bomen zijn verwerkt in een monumentale bomenkaart (Gemeente Meppel, sd).

Verkoop/verhuur openbaar groen (gemeentesite): Op de site is beleid opgesteld voor het verkopen of verhuren

Kadernotitie: De gemeente Meppel heeft ervaring met burgerparticipatie in het groen, dit wordt doorgezet in de komende jaren. De bewoners worden gestimuleerd om met initiatieven te komen, welke de gemeente dan zal faciliteren

van openbaar snippergroen. Binnen dit beleid zijn voorwaarden opgesteld waar groenstroken en eventuele kopers aan moeten voldoen (Gemeente Meppel, sd).

4.3.2.6. Nijkerk

Structuurvisie "Nijkerk/Hoevelaken 2030" (2011): In de structuurvisie zijn de ambities van de gemeente voor de toekomst uitgeschreven. In het document wordt de huidige situatie beschreven en daarna de gewenste toekomstige ontwikkelingen. Hierbinnen wordt ook het landschap uitvoerig besproken, het aanwezige Natura2000 gebied is hiervan een belangrijk onderdeel (Gemeente Nijkerk, 2011).

Handboek groenbeleid (2003): Het handboek groenbeleid beschrijft de visie voor het openbaar groen binnen de kernen van de gemeente voor de lange termijn. Vanuit het handboek kan gewerkt worden aan verdere concretisering. Binnen het handboek worden de verschillende beleidsthema's zoals groen, bomen en snippergroen benoemd. Daarna wordt per groenstructuur (hoofdstructuur/ wijkstructuur) besproken wat de huidige situatie is en wat er moet gebeuren. Binnen het handboek heeft de gemeente aandacht voor burgerparticipatie in het groen. Voor het bomenbeleid is een lijst opgesteld met daarop de waardevolle bomen van de gemeente, voor deze bomen is extra wetgeving opgesteld (Gemeente Nijkerk, 2003).

Streekeigen beplanting (2009): De gemeente Nijkerk is erg gesteld op het omliggende buitengebied met veel landschappelijke waarden. Deze waarden wil de gemeente graag behouden en met deze reden is de brochure streekeigen beplanting opgesteld. In deze brochure laat de gemeente zien wat de bewoners van het buitengebied kunnen doen voor het landschap waarin zij wonen. Denk hierbij aan de landschappelijke inpassing van gebouwen en beplanting (Buro Greet Bierema, 2009).

Handboek groenbeleid: In het handboek wordt aangegeven dat burgerparticipatie in het groen een trend is. Hierbij wordt als kanttekening vermeld dat het nog een paar jaar duurt voordat de trend is ingepast in de omgeving.

4.3.2.7. Nijmegen

Structuurvisie Nijmegen (2013): In de structuurvisie is beknopt genoemd wat er de komende jaren moet gebeuren op het gebied van groen, natuur en landschap. De aandacht richt zich op verdere vergroening van de stad, het benutten van economische potenties en het behouden van de aanwezige natuurwaarden. Dit geldt o.a. voor de omliggende Natura2000 gebieden (Gemeente Nijmegen, 2013).

Groenplan de groene draad (2007): Het groenplan biedt de gemeente de kans om actief te sturen binnen de ontwikkelingen van groen in en om de stad. Het geeft handvatten om groen een goede positie te geven binnen verschillende stedelijke ontwikkelingen. Het plan geeft op beknopte wijze een beeld van de doelstellingen, ambities en voordelen van groen o.a. in combinatie met gezondheid, sociale cohesie en biodiversiteit. Per stadsdeel gaat de gemeente nog verder in op de mogelijkheden voor groen per stadsdeel. Daarnaast zet de gemeente in het plan in op bewonersparticipatie binnen het groenbeheer (Gemeente Nijmegen, 2007).

Handboek stadsbomen (2009): Door de grote veranderingen in het stedelijk dynamiek is er behoefte aan duidelijke regels voor de instandhouding van het bomenbestand. Door deze ontwikkeling is het handboek stadsbomen ontwikkeld, voor 2009 beschikte Nijmegen nog niet over specifiek bomenbeleid. Het handboek bevat een inventarisatie van de huidige situatie en geeft uitgangspunten op het gebied van beleid voor de bescherming, aanplant, het beheer of kappen van bomen. Het is de bedoeling dat burgers, ondernemers en medewerkers hier gebruik van maken, want alle bomen binnen de gemeentegrenzen vallen onder dit beleid met uitzondering van bosopstanden, plantsoen en bomen in natuurgebieden (Gemeente Nijmegen, 2009).

Natuurkalender en natuurwaardekaart (2005): De natuurkalender en natuurwaardekaart zijn twee belangrijke onderdelen van het natuurbeleid van de gemeente Nijmegen. Gezamenlijk kunnen ze dienst doen als procedure voor verschillende projecten waarbij men te maken heeft met natuurwaarde. Op de natuurwaardekaart is te zien waar beschermde soorten voorkomen of waar deze verwacht kunnen worden. Binnen de natuurkalender is uitgewerkt hoe omgegaan moet worden gedurende het hele jaar met deze beschermende soorten en habitats (Koopman, Reitsma, & Anema, 2005).

Beleidsnota openbare ruimte (2013-2023): In de beleidsnota wordt vermeld hoe de gemeente de openbare ruimte de komende jaren wil gaan onderhouden. Onder de openbare ruimte verstaat de gemeente grijze (bestrating), groene (openbaar groen) en blauwe (water) openbare ruimte. In het document wordt besproken op welke manier de gemeente wil gaan beheren en dat burgerparticipatie en sociale arbeidsparticipatie hier belangrijke onderdelen van zijn. De gemeente wil verder ook de biodiversiteit vergroten (groene kader) (Gemeente Nijmegen, 2012).

Stadsbegroting (2016-2019): In de stadsbegroting wordt onder het kopje duurzaamheid kort gesproken over het te voeren groenbeleid. Er wordt besproken waar de gemeente zich deze periode opricht, bijvoorbeeld de 300 meter groennorm, daarnaast vermeldt het de koppeling groen en gezondheid (Gemeente Nijmegen, 2012).

Duurzaamheid in uitvoering (2013-2017): In het plan "Duurzaamheid in uitvoering" wordt gesproken over een duurzame ruimtelijke ontwikkeling van de stad Nijmegen. Hierin worden het openbaar groen, de omliggende natuur en verschillende projecten betrokken. Twee voorbeelden van deze projecten zijn de nota Stadslandbouw en "groen verbindt". In de nota Stadslandbouw heeft de gemeente uitgewerkt dat ze positief tegenover dit onderwerp staat en een faciliterende rol hierin wil spelen. Binnen het project "groen verbindt" wordt participatie binnen het groen aangemoedigd (Gemeente Nijmegen, 2013).

Kadernota verkoop openbare ruimte (2005): De gemeente heeft beleid opgesteld met betrekking tot het verkopen van openbare grond en groenstroken. In dit document zijn de voorwaarden vermeld waaraan het stuk groen en de koper moeten voldoen (Gemeente Nijmegen, 2005).

Beleidsnota openbare ruimte: De gemeente Nijmegen wil de biodiversiteit in de openbare ruimte vergroten door middel van een grotere assortimentenkeuze, bermbeheer en het voorkomen van verontreinigingen.

4.3.2.8. Rijswijk

Groenbeleidsplan (2010-2020): De gemeente Rijswijk heeft te maken met veel verschillende functies op een klein grondgebied. Omdat groen binnen de stad vaak op het 2de plan komt, is het groenbeleidsplan opgesteld. Dit groenbeleidsplan moet ervoor zorgen dat groen weer een plek krijgt in de stad. In het plan is een visie met groene ambities uitgewerkt, waarbij vooral niet vergeten wordt dat groen veel oplevert in plaats van dat het alleen maar geld kost. De bomenstructuur wordt ook behandeld in het document (Gemeente Rijswijk, 2010).

Groenbeleidsplan: In het document worden verschillende waarden gegeven aan het openbaar groen in de stad: economie, ecologie, leefbaarheid (gezondheid), milieu en klimaat.

4.3.2.9. Steenwijkerland

Beleidsnotitie bestemmingsplan buitengebied (2012): De gemeente Steenwijkerland beschikt over een groot grondgebied met een uitgebreid buitengebied. In het document is de richting aangegeven van het toekomstige gemeentelijk beleid. De beleidsnotitie geeft uitgangspunten en randvoorwaarden, hiermee is het kader bepaald waarbinnen in de toekomst keuzes gemaakt moeten worden. Binnen het buitengebied zijn natuur en landschap een belangrijk onderdeel, deze zijn ook meegenomen in het document (Gemeente Steenwijkerland, 2012).

Beleidsnota Groen (2007-2017): In de beleidsnota groen zijn de kaders voor het groenbeleid tot 2017 opgenomen. Het document beschrijft hoe de gekozen termen duurzaam, streekeigen en helder, doorwerken in het ontwerp, aanleg, beheer en onderhoud van groen. Verder wordt de visie voor en de omgang met het openbaar groen besproken. De gemeente zet in op burgerparticipatie, het wil burgers en bedrijven bij alle onderdelen van het openbaar groen betrekken (ontwerp, aanleg en beheer). De gemeente heeft de laatste jaren sterk ingezet op het natuurlijk spelen en spelen in het groen, dit is expliciet verwerkt in het speelbeleid (Gemeente Steenwijkerland, 2007).

Landschapsonwikkelingsplan (2005): Na de gemeentelijke fusie was behoefte aan een overkoepelend landschapsonwikkelingsplan. Hierin moest een eenduidige landschapsbeleid worden geformuleerd. Naast het beleid voor de komende jaren worden in het document ook concrete en uitvoerbare projecten benoemd. Het plan zal ook gaan dienen als toetsingskader voor het toekennen van subsidies. De gemeente beschikt over belangrijke landschapselementen, deze worden beschreven in de dienstenbundel landschapspakketten. Hier worden ook beheersmaatregelen per landschapselement gegeven (Arcadis, 2005).

Integrale visie "Openbare ruimte in conditie" (2007): De gemeente Steenwijkerland is trots op het gemeentelijk grondgebied. Om dit zo te houden is de integrale visie openbare ruimte in conditie opgesteld. In deze visie worden alle aspecten van de openbare ruimte beschreven en wordt er een bepaalde kwaliteit aan gegeven. De ambities die worden beschreven in het document moeten in de toekomst worden uitgevoerd. Om dit te realiseren moet er bij ontwikkelingen in de openbare ruimte rekening mee gehouden worden. De gemeente ziet mogelijkheden in participatie binnen de openbare ruimte (aXis strategie beleid management, 2007).

Meerjarenprogramma groen (2011-2014): In het meerjarenprogramma groen geeft de gemeente aan op welke manier zij wil werken aan de kwaliteitsverbetering van het openbaar groen. Binnen dit document wordt per groenelement besproken hoe deze onderhouden en beheerd moeten worden. De gemeente streeft bij dit onderhoud naar zoveel mogelijk participatie van bewoners (Gemeente Steenwijkerland, 2011).

Kwaliteitshandboek (2011): De openbare ruimte in de gemeente Steenwijkerland wordt gecheckt op kwaliteit door middel van het kwaliteitshandboek. Hierin staan de kwaliteitsniveaus beschreven van de verschillende onderdelen van de openbare ruimte (Gemeente Steenwijkerland, 2011).

Beheerbeleid bomen (2015) (gemeentesite): De gemeente heeft kort beleid opgesteld ten behoeven van het boomonderhoud. Op de site is beschreven hoe de gemeente het bomenbestand onderhoudt en beheert. Bijvoorbeeld dat elke boom iedere vijf jaar gecontroleerd moet worden (Gemeente Steenwijkerland, sd).

Uitgiftebeleid groenstroken (2001) (gemeentesite): De gemeente heeft beleid opgesteld met betrekking tot het uitgiftebeleid van overbodige groenstroken. In dit beleid zijn voorwaarde verwerkt waaraan het stuk groen en de toekomstige koper moeten voldoen voordat tot verkoop overgegaan kan worden (Gemeente Steenwijkerland, 2001).

Integrale visie openbare ruimte: De gemeente Steenwijkerland betreft de bewoners en eigenaren bij planontwikkeling, herstructurering of kleine ingrepen in de woonomgeving om samen tot een programma van eisen te komen.

4.3.2.10. Uden

Interim Structuurvisie Uden (2009-2015): De ruimte is schaars in de gemeente, dit is één van de redenen dat de structuurvisie is opgesteld. Hierbij streeft de gemeente naar kwaliteit voor kwantiteit. In de structuurvisie is het ruimtelijk beleid gekaderd tot 2015, er is voor deze korte periode gekozen omdat de gemeente voor een langdurige structuurvisie de samenwerking aan wil gaan met Veghel. Onder de thema's die behandeld worden valt ook natuur (Gemeente Uden, 2010).

Concept omgevingsvisie (2015): In de omgevingsvisie wordt weergegeven hoe de gemeente verwacht dat de gemeente eruit ziet over 20 jaar. Binnen de omgevingsvisie wordt kort besproken wat de gemeente wil met het omliggende buitengebied en de natuur. Hierbij wordt ook vermeld wat ze willen bereiken en hoe dit moet plaatsvinden (Gemeente Uden, 2015).

Bosbeheerplan (2004): Dit bosbeheerplan is tot stand gekomen door de verandering van de gemeente naar geïntegreerd bosbeheer. Hiermee wordt bedoeld dat er ruimte gegeven wordt aan de functies van het bos, het gaat niet uit van één functie bijvoorbeeld houtkap. De gemeente wilde overschakelen naar dit beheerconcept, hiervoor is de samenwerking gezocht met de gemeente Bernheze en Landerd. De beheervisie is ontwikkeld voor de drie gemeenten, daarom is die algemeen geschreven. Dit betekent dat er algemene beheersmaatregelen zijn gegeven, deze zijn niet toegespitst op een gebied (Silve, 2004).

Bomenbeleidsplan Uden (2003): Bomen zijn een belangrijk onderdeel van de gemeente Uden, om dit te behouden is een algemeen bomenbeleidsplan geschreven. Met dit beleidsplan is het de bedoeling dat er een eenduidig beleid komt voor het bomenbestand. In het document is een visie gegeven hoe het bomenbestand eruit moet zien en worden beleidsregels gegeven met betrekking tot het kappen van bomen (Westerink, 2003).

Landschapsbeleidsplan Boekel-Uden-Veghel (1999): Het landschap is grensoverschrijdend, om deze reden is ervoor gekozen het landschapsbeleidsplan te schrijven in samenwerking met Boekel en Veghel. In dit plan wordt de gezamenlijke visie gegeven zoals de gemeenten het landschap zien en wordt geschetst hoe deze visie uitgevoerd kan worden (Croonen adviseurs & BRO, 1999).

Nota openbare ruimte Uden (2015): De nota openbare ruimte geeft een visie en het beleid voor de lange termijn op het gebied van inrichting en beheer van de openbare ruimte. Deze openbare ruimte is van groot belang voor de gemeente m.b.t. een hoge leefbaarheid. De nota moet gezien worden als kaderstellend document bij het ontwerp, het beheer en de regelgeving. In het document zijn de ambities voor het stedelijk gebied en het buitengebied verwerkt (van Duuren & Muller, 2015).

Integraal duurzaamheidsbeleidsplan gemeente Uden en Veghel (2008): Het doel van dit plan is om de verduurzaming van beide gemeenten een impuls te geven. De reden dat het binnen dit hoofdstuk wordt besproken komt doordat er een hoofdstuk biodiversiteit in is opgenomen. In dit document wordt de huidige situatie gegeven en de maatregelen die de gemeenten willen uitvoeren om de biodiversiteit te verhogen (Royaal Haskoning, 2008).

Notitie reststroken 2011 (2011): Door het vele illegale gebruik van reststroken heeft de gemeente beleid opgesteld op dit gebied. De reststroken kunnen worden aangekocht indien de stroken en de toekomstige koper aan verschillende voorwaarden voldoen (Gemeente Uden, 2011).

Integraal duurzaamheidsplan: Het huidige en toekomstige beleid wordt aangesloten op de doelstelling: het behouden en waar mogelijk verbeteren van de biodiversiteit.

4.4. Controlegroep

4.4.1. Niet-deelnemers aan de groencompetitie

Vervolgens zijn twintig gemeenten bekeken die niet hebben deelgenomen aan de Nationale Groencompetitie van Entente Florale, hierbinnen zijn geen categorieën aangebracht. Wel is bij de selectie gekeken of de gemeenten qua inwoners redelijk overeenkwamen. Dit om grote onderlinge verschillen tussen de groepen te voorkomen.

4.4.1.1. Bedum

Bestemmingsplan buitengebied (2009): Het bestemmingsplan buitengebied vormt een kader voor de ruimtelijke ontwikkelingen in het landelijke gedeelte van de gemeente. Dit document zorgt ervoor dat het landelijke gebied zo goed mogelijk gebruikt en beschermd wordt. In het plan is onder andere een hoofdstuk natuur en ecologie opgenomen. Hiervoor wordt de huidige situatie en het beleid besproken. Binnen het beleid wordt ook de Natura2000 wetgeving besproken (BügelHajema, 2009).

Groenbeleidsplan (2009): Het groenbeleidsplan geeft de richting aan voor het toekomstig beleid van de gemeente op het gebied van openbaar groen. Het schetst de gewenste hoofdlijnen voor de komende 10-15 jaar. Er worden onderhoudsniveaus gegeven en er zijn richtlijnen opgesteld voor het ontwerpen en inrichten van de openbare ruimte in relatie met het groen. Het verkopen van snippergroen wordt ook genoemd in het document (Gemeente Bedum, 2009).

Groenbeheerplan (2013-2018): In het groenbeheerplan is de huidige staat en het onderhoud van de groenvoorziening geïnventariseerd. De gemeente is tot de conclusie gekomen dat het openbaar groen er redelijk goed uit ziet. Met enkele kleine maatregelen kan de kwaliteit verder verhoogd worden, deze maatregelen zijn verder uitgewerkt in deelplannen. De gemeente wil hierbij gebruik maken van burgerparticipatie en inzetten op biodiversiteit (groene kader). Voor het snippergroen en bomenbeleid in de gemeente zijn deelplannen opgesteld, deze waren niet te vinden op het internet. Maar de benoeming in dit document geeft aan dat de gemeente er wel over beschikt (Gemeente Bedum, 2013).

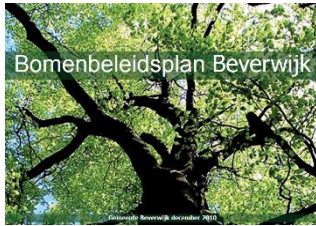
Groenbeheerplan: De gemeente wil inzetten op biodiversiteit. Vaak zijn eenvoudige en goedkope maatregelen voldoende om een grote(re) bijdrage te leveren aan de lokale biodiversiteit.

4.4.1.2. Beverwijk

Structuurvisie 2015+ "Verleiden tot Verblijven" (2009): In de structuurvisie 2015+ is een integraal ruimtelijk afwegingskader gegeven, dit moet samenhang brengen in de verschillende projecten en visies van de gemeente. In de visie worden meerdere natuurprojecten besproken die uitgevoerd moeten worden in de aankomende periode (Inbo & Must, 2009).

Groenstructuurplan (2005): Het groenstructuurplan moet ervoor zorgen dat Beverwijk niet verder versteend. In het plan is een visie geschreven in welke richting het openbaar groen moet worden ontwikkeld. Het richt zich niet perse op uitbreiding van het areaal, maar vooral op een kwalitatieve verbetering ervan. Om dit te bereiken wordt eerst de huidige situatie besproken in het plan (Hofman, 2005).

Bomenbeleidsplan (2010): De bomen vormen een belangrijk onderdeel van het openbaar groen in de gemeente. Het was belangrijk dat er voor dit groenonderdeel een integrale visie en beleid werd opgesteld. Dit is uiteindelijk gebeurd in het bomenbeleidsplan, dit plan is tien á vijftien jaar geldig. Uiteindelijk moet dit plan gaan bijdragen aan een duurzaam en hoogwaardig bomenbestand in de gemeente. Een hoogwaardig bomenbestand draagt weer bij aan een verbetering van de biodiversiteit (groene kader) (Gemeente Beverwijk, 2010).

Gebruikershandleiding "Toepassing van de gedragscode beheer groenvoorzieningen door gemeenten en groenbedrijven (2008): De gemeente maakt gebruik van de gebruikershandleiding toepassing gedragscode die o.a. is opgesteld in opdracht van Stadswerk Nederland. In deze gedragscode wordt uitgelegd hoe de Flora- en faunawet moet worden toegepast in een gemeentelijke organisatie. Hierbij gaat het om werkzaamheden binnen het beheer en onderhoud van groenvoorzieningen. Dit document moet de aanwezige flora en fauna in Beverwijk beschermen (Borst & Teunissen, 2008).

Natuurwaarden in Beverwijk (2013): Voordat de gemeente de gebruikershandleiding goed kan toepassen moest eerst een inventarisatie uitgevoerd worden, naar waar de natuurwaarden zich bevonden in de gemeente. Dit is uitgewerkt in het document Natuurwaarden in Beverwijk, in dit document zijn per soortgroep eventuele interessante soorten en hun verspreiding besproken. Door middel van dit document kan gekeken worden of de gebruikershandleiding moet worden toegepast (de Beer, 2013).

Bomenbeleidsplan: Bomen bieden een leefomgeving aan diverse insecten en vogels en leveren zo een essentiële bijdrage aan de biodiversiteit in de stad.

4.4.1.3. Brielle

Structuurvisie (2009-2020): De structuurvisie geeft een overzicht van de ruimtelijk relevante ontwikkelingen, doelstellingen en programmapunten voor de toekomstige ontwikkeling van Brielle. Het document moet gezien worden als kader waarbinnen het beleid voor de gewenste ruimtelijke ontwikkelingen en ruimtelijke structuur moet vallen tot 2020. Binnen het document wordt aandacht gegeven aan het onderwerp natuur en landschap (Sluijs & Schenau, 2009).

Groenbeleidsplan (2005): Binnen de gemeente was er de vraag naar een evenwichtige groenvisie met daarin de kwaliteit van de inrichting en verzorging van het openbaar groen als uitgangspunt. Door middel van het groenbeleidsplan kunnen beslissingen worden genomen met betrekking tot het openbaar groen. In het document wordt de huidige situatie en het toekomstige groenbeleid besproken, hierbij wordt ook het beleid voor het verkopen van openbaar groen vermeld. Daarnaast ziet de gemeente mogelijkheden binnen participatie in het groenbeheer, echter kost dit de gemeente ook extra geld (groene kader) (BTL Planburo, 2005).

Groenbeheerplan (2005): In het groenbeheerplan is de visie van het groenbeleidsplan concreet uitgewerkt. In het beheerplan zijn gegevens vergaard waardoor de uitvoering van het beheer kan plaatsvinden. Het beheerplan is verdeeld in drie gedeelten: Beeldnormen (kwaliteit), zonering (welke kwaliteit waar) en een Gispakket (kaarten). Deze drie gedeelten zijn op de gehele gemeente toegepast (BTL Planburo, 2005).

N.B. Ten tijde van het onderzoek beschikte de gemeente Brielle over gedateerd groenbeleid. Via telefonisch contact geeft de gemeente aan dat hier een mogelijke ambtelijke fusie aan ten grondslag ligt. Tot die tijd wil de gemeente het huidige beleid en beheer voortzetten.

Groenbeleidsplan: De gemeente Brielle ziet mogelijkheden voor burgerparticipatie in het groen, maar het organiseren en controleren van burgerparticipatie kost de gemeente extra geld. Er is voor gekozen om participatie afhankelijk te maken van de status van het betreffende groen.

4.4.1.4. Bronckhorst

Structuurvisie (2012): In de vastgestelde structuurvisie van de gemeente Bronckhorst wordt het omliggende landschap en de natuur behandeld. Er wordt vermeld waar de ecologische hoofdstructuur, de Natura2000 gebieden en de waardevolle landschappen zijn gelegen in de gemeente. Het beleid ten aanzien van deze natuurgebieden/ netwerken wordt hierin beknopt uitgeschreven (Gemeente Bronckhorst, 2012).

Bestemmingsplan landelijk gebied (2014) en stedelijk gebied (2014): Binnen de gemeente is ervoor gekozen om de tien verschillende hoofdplannen te verwerken in twee bestemmingsplannen: landelijk en stedelijk gebied. In de nota landelijk gebied wordt kort het beleid van verschillende thema's zoals natuur en landschap in het buitengebied benoemd. Dit beleid is vervolgens verder uitgewerkt in andere plannen zoals het groenstructuurplan. In het bestemmingsplan stedelijk gebied worden de ontwikkelingen binnen het verkopen van snippergroen behandeld (Gemeente Bronckhorst, 2014) (Gemeente Bronckhorst, 2014).

Groenstructuurplan (2008-2023): Het groenstructuurplan is, in samenwerking met burgers, in 2008 opgesteld en fungeert tot 2023 als toetsingskader met betrekking tot het behouden, verwerven en afstoten van groen. Het is de bedoeling dat het plan functioneert als toetsingskader voor ontwerpen, inrichtingsvoorstellen en beheerplannen. Daarnaast levert het randvoorwaarden op voor alle beleids- en beheerplannen bij deelproducten. Hiervoor is de gewenste groenqualiteit en -structuur per onderdeel en landschap beschreven. Het plan beslaat enkel het groen dat zich in de kernen bevindt, inclusief begraafplaatsen en sportcomplexen die gelegen zijn in de kernen of er aan grenzen. In het plan worden de voordelen van groen voor gezondheid benadrukt (groene kader) (Gemeente Bronckhorst, 2008).

Berm- en greppelbeheerplan (2010): Na de herindeling was er nog geen berm- en greppelbeheerplan voor de hele gemeente opgesteld. Met het berm- en greppelbeheerplan is het de bedoeling dat er een integrale visie ontstaat voor alle gemeentelijke bermen. In dit plan is het beheer voor alle verschillende beheergroepen opgenomen. Binnen het beleid is de keuze gemaakt voor een natuurlijker beheer van de bermen, gekeken naar beeldkwaliteit, natuurwaarden en financiën. Dit moet bijdragen aan het behouden van de aanwezige biodiversiteit in de regio (Gemeente Bronckhorst, 2010).

Beleidsnotitie Faunabeheer (2010): Deze beleidsnotitie is opgesteld in 2010 om antwoorden te kunnen geven op vragen: hoe omgegaan moet worden met in het wild levende dieren binnen de gemeentegrenzen. De nadruk binnen de notitie wordt gelegd op bescherming, beheer en schadebestrijding. In de notitie is het beleid uitgewerkt voor het faunabeheer in het buitengebied en voor de verschillende terreinen in de gemeente (sportterreinen, industrie en begraafplaatsen) (Duvekot Rentmeesters bv, 2010).

Bosbeheerplan (2009-2018): Het bosbeheerplan is opgesteld in 2009 en adviseert in de beheersmaatregelen voor de komende tien jaar. Naast beheersmaatregelen beschrijft het plan ook de langetermijnvisie voor het bosbeheer in de gemeente, de visie bestaat uit missie, doelen en streefbeelden. De korte termijnwerkzaamheden zijn verder uitgewerkt in een maatregelenplan (Bosgroep Midden Nederland, 2009).

Landschapsontwikkelingsplan (2009): Het landschapsontwikkelingsplan is opgesteld in samenwerking met de gemeenten Lochem en Zutphen en het beslaat dan ook het grondgebied van deze drie gemeenten. Ter voorbereiding op dit document is een landschapvisie gemaakt van elk landschapstype dat zich bevindt binnen de gemeentegrenzen. In het plan is een ontwikkelingsvisie en een uitvoeringsprogramma opgenomen. In de ontwikkelingsvisie wordt het wensbeeld van de toekomst gegeven en in het uitvoeringsprogramma zijn de projecten opgenomen die ervoor moeten zorgen dat het wensbeeld ontstaat (Duenk & ten Cate, 2009).

Groenstructuurplan: groen uitzicht kan zorgen voor een snellere revalidatie in het ziekenhuis, een groene omgeving kan zorgen voor minder medicijngebruik en sneller herstel van stress.

Uitgiftebeleid openbaar groen (2014): De gemeente heeft beleidsregels opgesteld voor de uitgifte van openbaar groen. Dit beleidsdocument behandelt het huidige beleid, het toekomstige beleid en de eisen waaraan een stuk snippergroen en een eventuele koper moeten voldoen (Gemeente Bronckhorst, 2014).

4.4.1.5. Epe

Toekomstvisie Epe 2030 (2013): In de toekomstvisie is de koers opgenomen die de gemeente de komende jaren wil gaan volgen, dit richt zich op tal van maatschappelijke opgaven. Het document geeft enkel een visie weer, geen concrete stappen. In deze maatschappelijke opgaven zijn ook natuur, landschap en openbaar groen opgenomen, de gemeente wil deze bijzondere waarden graag behouden (Gemeente Epe, 2013).

Groenstructuurplan (2010): Met het opstellen van het groenstructuurplan wil de gemeente een visie op hoofdlijnen vastleggen voor de inrichting en het onderhoud van de groene ruimte in de bebouwde kom. Deze visie is uitgewerkt voor de gehele gemeente en daarna nog uitgewerkt per kern. Het plan moet niet gezien worden als beheerplan, wel worden voorstellen gedaan met betrekking tot het beheer en onderhoud. De gemeente geeft aan dat ze de biodiversiteit in de kernen wil versterken en meer gebruik wil maken van burgerparticipatie in het groenbeheer (groene kader) (Buro Nieuwe Gracht, 2010).

Bomenbeleidsplan (2010): De bomen zijn van groot belang voor de groenstructuur en daarom hecht de gemeente grote waarde aan deze bomen. Om het bomenbestand goed te kunnen beschermen is het bomenbeleidsplan opgesteld waarin duidelijke regels zijn opgenomen met betrekking tot o.a. het kappen van bomen. Het plan kan gezien worden als toetsingskader bij ruimtelijke ontwikkelingen binnen de gemeente (Gemeente Epe, 2010).

Landschapsontwikkelingsplan (2009): Het landschap van de gemeente houdt zich niet aan de gemeentegrenzen, hierdoor hebben de gemeente Epe, Heerde en Voorst ervoor gekozen om een gezamenlijk landschapsontwikkelingsplan op te stellen. In dit plangebied bevindt zich onder andere een Natura2000 gebied. In het document is de landschappelijke context weergegeven voor de vele ruimtelijke ontwikkelingen. In het document wordt de visie op het landschap gegeven en wordt aangegeven hoe de gemeenten de visie willen gaan uitvoeren en financieren. Verder wordt het vergroten van de biodiversiteit meerdere keren genoemd (Los stadomland B.V., 2009).

Beeldkwaliteitsplan "openbare ruimte" (2013): Het beeldkwaliteitsplan openbare ruimte moet gezien worden als een handreiking om de kwaliteit van de openbare ruimte te beoordelen. Dit kan zowel door de gemeente als door aannemers gebruikt worden. Voor de verschillende onderdelen van het openbaar groen zijn kwaliteitsniveaus opgesteld met daarbij sfeerbeelden gegeven (Gemeente Epe, 2013).

Notitie Wildbeheer (2008): In de notitie wildbeheer zijn enkele regels opgesteld met betrekking tot het wildbeheer in de gemeente. Hierbij is het uitgangspunt dat de fauna een zo natuurlijk mogelijk leefgebied wordt geboden (Gemeente Epe, 2008).

Beleidsnotitie verkoop snippergroen (2011): De gemeente heeft beleid opgesteld met betrekking tot het verkopen van openbaar groen aan omwonende. In dit document wordt de term snippergroen besproken, voor- en nadelen genoemd en toetsingscriteria van zowel het stuk grond als de koper gegeven (Gemeente Epe, 2011).

Groenstructuurplan: De gemeente wil de groene ruimte in de dorpskernen verbeteren door meer buurtgerichte aanpak. De inbreng van bewoners (burgerparticipatie) is daarbij van groot belang.

4.4.1.6. Gennepe

Structuurvisie buitengebied (2012): De gemeente wil door middel van de structuurvisie buitengebied al het bestaande beleid zorgvuldig vastleggen in één document. Dit is het primaire doel, in mindere mate worden in dit document ook nieuwe beleidskeuzes gemaakt. Hier is voor gekozen omdat dit de eerste structuurvisie buitengebied is en er eerst een overzicht gecreëerd moest worden. In het document worden onder andere de EHS en enkele Natura2000 gebieden benoemd (Croonen Adviseurs, 2012).

Landschapsonwikkelingsplan (2009): De gemeenten Mook en Middelaar en Gennepe hebben besloten om een gezamenlijk landschapsonwikkelingsplan te schrijven. In dit plan wordt de visie van de gemeenten op het landschap, de huidige kwaliteit en de gewenste ontwikkelingen gegeven. Hierbinnen worden meerdere Natura2000 gebieden genoemd. Het plan kan gezien worden als hulpmiddel voor het garanderen en mogelijk verbeteren van de landschapskwaliteit (BTL Advies, 2009).

Milieubeleidsplan (2013-2016): De gemeente Gennepe wil graag verduurzamen, daarvoor is dit milieubeleidsplan opgesteld. In het plan worden de duurzame stappen vermeld die de gemeente wil nemen in de komende tijdsperiode. De gemeente hecht grote waarden aan de omliggende natuur, hiervoor is een hoofdstuk natuur en landschap opgenomen in het milieubeleidsplan. In dit hoofdstuk wordt extra benadrukt dat de gemeente zich richt op het behouden en vergroten van de biodiversiteit (groene kader) (Gemeente Gennepe, 2013).

Beleidsnotitie kapbeleid (2008): Bomen zijn van groot belang voor het landschap in de gemeente Gennepe, maar aan de bescherming hiervan moeten niet teveel regels kleven. Daarom heeft de gemeente de beleidsnotitie kapbeleid opgesteld. Hierin staat duidelijk welke regels er zijn met betrekking tot het kappen van bomen. Het is de bedoeling dat deze regels de waardevolle en beeldbepalende bomen beschermen (Gemeente Gennepe, 2008).

Milieubeleidsplan: Sleutelwoord in het natuur- en landschapsbeleid is biodiversiteit: de verscheidenheid aan planten en dieren in een gebied. Voor biodiversiteit geldt: hoe meer soorten, hoe beter.

4.4.1.7. Heerlen

Structuurvisie "Heerlen 2035" (2010): De structuurvisie "Heerlen 2035" beschrijft de integrale visie op het gebied van de ruimtelijke ontwikkelingen in de gemeente Heerlen. Aan de hand van deze visie kan het beleid voor de komende jaren worden uitgestippeld. Dit schept een duidelijk kader waarbinnen het beleid moet vallen. Hierbinnen wordt ook de groenstructuur van de stad kort besproken, het beleid moet zich richten op het versterken van deze structuur. In het document worden de mogelijkheden van stadslandbouw binnen de gemeente genoemd (groene kader) en wordt de aanwezigheid van Natura2000 gebieden benadrukt (Gemeente Heerlen, 2010).

Bomenverordening (2014)(gemeentesite): De bomen zijn een belangrijk onderdeel van de groenstructuur in de gemeente. Om dit bomenbestand te beschermen zijn beleidsregels opgesteld in de bomenverordening. Het document bevat o.a. regels op het gebied van het kappen van bomen en een vermelding van een monumentale bomenlijst (Gemeente Heerlen, 2014).

Beleid verkoop groenstroken (Gemeentesite): De gemeente heeft beleid opgesteld met betrekking tot het verkopen van snippergroen/restgroen. Binnen dit beleid zijn voorwaarden opgesteld waar zowel het stuk groen als de koper aan moeten voldoen (Gemeente Heerlen, sd).

Structuurvisie: De gemeente wil waar mogelijk ruimte bieden voor en meewerken aan diverse vormen en schaalniveaus van stadslandbouw, ook buiten de hiervoor bestemde experimenteergebieden.

4.4.1.8. Hollands Kroon

Strategische visie (2013): Met de strategische visie wilde de gemeente een goede start maken na de fusie in 2012. In dit document zijn de contouren van de toekomst van de gemeente weergegeven, het document kan dienen als richtinggevend document voor de komende acht jaar. De thema's natuur, landschap en groen zijn hierin opgenomen, binnen deze thema's gaat het beleid zich richten op het behoud van de aanwezige kwaliteiten (Gemeente Hollands Kroon, 2013).

Handboek inrichting openbare ruimte (2012): De gemeente heeft de bestaande wet- en regelgeving, het gemeentelijk beleid en praktijkervaringen gebruikt om dit handboek op te stellen. Het beschrijft de gewenste kwaliteit van de openbare ruimte en kan gebruikt worden bij de inrichting, vormgeving en beheer van de openbare ruimte. Voor de verschillende onderdelen van de openbare ruimte zijn de eisen geschreven, zo ook voor groen, bomen en ecologie (Gemeente Hollands Kroon, 2010).

Kwaliteitsplan Openbare Ruimte (2013-2018): In dit kwaliteitsplan is de gewenste kwaliteit per onderdeel (o.a. groen en bomen) van de openbare ruimte verder uitgewerkt. Er wordt vermeld welke kwaliteit elk gedeelte moet hebben, daarnaast wordt ook de huidige situatie besproken. Bij het onderhoud wil de gemeente meer in gaan zetten op burgerparticipatie (groene kader), zo kan het kwaliteitsniveau verhoogd worden. Om de kwaliteit van de openbare ruimte te controleren wordt gebruik gemaakt van de kwaliteitswaaier van de gemeente, hierin zijn criteria verwerkt waar een kwaliteitsniveau aan moet voldoen (Gemeente Hollands Kroon, 2013).

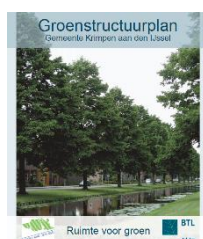
Beleid waardevolle houtopstanden: Het is in de gemeente Hollands Kroon verboden om zonder omgevingsvergunning van het bevoegd gezag houtopstanden te vellen die zijn vermeld op de lijst bijzonder bomen. Het document beschrijft de geldende wetgeving binnen de gemeente en de bomenlijst is bijgevoegd (Gemeente Hollands Kroon, 2012).

Beleid snippergroen: De gemeente beschikt over veel snippergroen binnen het grondgebied. Dit snippergroen is geïnventariseerd en de mensen die in aanmerking komen om zo'n stukje snippergroen te kopen worden schriftelijk benaderd (Gemeente Hollands Kroon, sd).

Kwaliteitsplan Openbare Ruimte: Een van de speerpunten van het beleid van Hollands Kroon is dat de gemeente meer gaat samenwerken met haar inwoners op diverse beleidsterreinen, waaronder het beheer van de openbare ruimte.

4.4.1.9. Krimpen aan den IJssel

Structuurvisie (2003): In de structuurvisie worden zeven verschillende thema's behandeld, voor deze thema's wordt een lange termijn visie gegeven. Deze visie wordt aan de hand van enkele grote projecten beschreven, waarna per thema beleid op hoofdlijnen is opgesteld. In enkele thema's wordt gesproken over natuur- en groenbeleid ten aanzien van het betreffende thema (Gemeente Krimpen aan den IJssel, 2003).

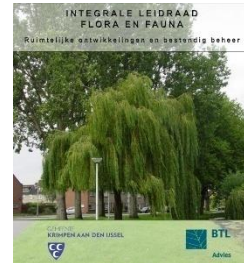

Groenstructuurplan (2009): Door middel van het groenstructuurplan wil de gemeente de groene uitstraling van Krimpen aan den IJssel behouden. In het plan zijn de huidige groene kwaliteiten vastgelegd, het is de bedoeling dat deze kwaliteiten minimaal behouden blijven. In het plan is een lange termijn visie opgesteld ten aanzien van de inrichting van het openbaar groen, daarbij zijn concrete acties genoemd. Biodiversiteit en burgerparticipatie worden in het document als belangrijke zaken getypeerd (BTL Advies, 2009).

Groenbeleid- en beheerplan (2009): In het groenbeleid- en beheerplan is de visie uit het structuurplan verder uitgewerkt. In dit beleid- en beheerplan zijn concrete richtlijnen en handvatten opgesteld voor het ontwikkelen, aanleggen en beheren van het openbaar groen. Doormiddel van dit plan, in samenwerking met het groenstructuurplan, moet het groene karakter van de gemeente behouden blijven. In het document wordt ingezet op burgerparticipatie in het groen (groene kader) en het verkopen van snippergroen. Voor het bomenbeleid is nog een extra lijst opgesteld met daarop alle waardevolle bomen in particulier bezit vermeld, voor deze bomen zijn extra regels opgesteld (BTL Advies, 2009).

Integrale leidraad gedragscodes Flora- en faunawet (2013): De integrale leidraad gedragscodes Flora- en faunawet is opgesteld met het doel om het gewenste handelen conform deze wet vast te leggen. Voor de verschillende onderdelen van de openbare ruimte zijn gedragsregels opgesteld waaraan voldaan moet worden indien men te maken heeft met bepaalde situaties. De leidraad kan gebruikt worden door iedereen die betrokken is bij het gemeentelijk groenbeheer en/ of ruimtelijke ontwikkelingen (BTL Advies, 2013).

Kwaliteitsplan beheer openbare ruimte (2014): In het kwaliteitsplan zijn verschillende delen van de openbare ruimte meegenomen waaronder groen. Voor deze onderdelen zijn vijf verschillende kwaliteitsniveaus opgesteld, waar het beheer op toegespitst wordt. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen het technische gedeelte en de verzorging van de openbare ruimte. Bij het beheer van de openbare ruimte is burgerparticipatie een belangrijke onderdeel (van den Kieboom, 2014).

Groenbeleid- en beheerplan: Wanneer op buurt of straatniveau ontwikkelingen plaatsvinden worden de direct omwonende gevraagd mee te denken en te reageren op de plannen.

N.B. De gemeente is van plan om in 2016 mee te doen aan de Nationale Groencompetitie van Entente Florale.

4.4.1.10. Laarbeek

Structuurvisie Laarbeek (2010-2020): In de structuurvisie van de gemeente Laarbeek is het ruimtelijk beleid op hoofdlijnen besproken tot 2020. Dit document dient als uitgangspunt voor de toekomstige politieke agenda, het bespreekt niet het volledige beleid. De uitgangspunten zijn ook beschreven voor het onderwerp natuur- en landschap. De gewenste toekomstige ontwikkelingen richten zich hierbij op het aanleggen van verbindingen. In het document wordt ook het vergroten van biodiversiteit benoemd (van Wetten & Brands, 2010).

Groenbeleid- en groenstructuurplan (2011): Het openbaar groen is een belangrijk onderdeel van de gemeente en het zorgt voor inkomsten door middel van recreatie. Om dit zo te houden is het groenbeleid- en groenstructuurplan opgesteld. Dit plan richt zich op het openbaar groen in de dorpskernen, het neemt het buitengebied niet mee. Het buitengebied wordt beschreven in het landschapontwikkelingsplan, tussen de twee plannen is een nauwe relatie. In het beleid- en structuurplan worden zowel de groenvisie als het groenbeleid beschreven. In het document wordt ingegaan op het belang van biodiversiteit (groene kader) en het vergroten van de burgerparticipatie in het groen (Gemeente Laarbeek, 2011).

Landschapontwikkelingsplan (2003): Door middel van dit landschapontwikkelingsplan wordt de visie verwoord op het gebied van natuur, cultuurhistorie en landschap. Hierin wordt ingezet op herstel, behoud en ontwikkeling van deze onderwerpen. In het document wordt de huidige situatie geschetst en worden uitgangspunten en randvoorwaarden benoemd waaraan toekomstig beleid moet voldoen (Gemeente Laarbeek, 2003).

Groenbeleid- en structuurplan: Het thema biodiversiteit is de afgelopen jaren hoog op de agenda komen staan. Steeds meer wordt de aandacht gevestigd op de aanwezigheid van verschillende planten en dieren.

Bomenbeleidsplan (2013): Het aanwezige bomenbestand zorgt mede voor de karakteristieke uitstraling van de gemeente. Om dit te behouden is het bomenbeleidsplan opgesteld, in dit plan worden alle bomen, zowel in de dorpen als daarbuiten, meegenomen. Dit plan heeft een grote relatie met het groenbeleid-/ structuurplan en het landschapsonwikkelingsplan. De opgestelde visie in deze plannen wordt in het bomenbeleidsplan vertaald naar beleid specifiek gericht op bomen (Brands, 2013).

Beleidsplan bermen en sloten (2010): De gemeente ziet bermen en sloten als een belangrijk onderdeel van de openbare ruimte, sloten voor de waterhuishouding en bermen voor verkeerskundige functies. Doordat de verschillende functies nog wel is botsen, was er behoefte aan duidelijk beleid op dit onderdeel. Dit beleid is opgenomen in het beleidsplan bermen en sloten. Daarnaast zijn ook financiële kaders gegeven voor het beheer van bermen en sloten. In het document wordt rekening gehouden met het versterken van de biodiversiteit (Brands, 2010).

Beleid verkoop/ verhuur groenstroken (gemeentesite): Door de grote vraag heeft de gemeente beleid opgesteld ten aanzien van het verhuren of verkopen van gemeentelijke groenstroken die grenzen aan omwonende. Hiervoor zijn voorwaarden opgesteld waaraan zowel de koper als de het stuk groen moeten voldoen (Gemeente Laarbeek, sd).

4.4.1.11. Leiden

Structuurvisie "Leiden 2025" (2010): In de structuurvisie is het ruimtelijk beleid op hoofdlijnen opgesteld, deze visie richt zich enkel op het ruimtelijke vlak. Toekomstige ruimtelijke plannen worden aan deze structuurvisie getoetst, waarbij gekeken wordt of het beleid overeenkomt met de visie. In de visie is meerdere malen de term openbaar groen gebruikt, hiervoor zijn ook beleidsrichtingen aangegeven (Gemeente Leiden, 2010).

Ecologisch beleidsplan (1997): Het ecologische beleidsplan is opgesteld om de natuur meer naar de stad te trekken, de kansen te benutten en eventuele bedreigingen zoveel mogelijk te beperken. In het plan worden kaders gegeven waarbinnen mogelijkheden zijn voor ecologische ontwikkelingen. Deze ecologische manier van denken moet bijdragen aan de bescherming en eventuele uitbreiding van de biodiversiteit (Gemeente Leiden, 1997).

Bomenverordening (2012): De gemeente Leiden beschikt over verschillende waardevolle houtopstanden, deze dienen optimaal beschermd te worden. Deze beschermde status wordt gegeven door de gemeente. De bomenverordening moet ervoor zorgen dat er voor burgers minder regels zijn met betrekking tot het kappen van bomen, maar ook dat de belangrijke houtopstanden beschermd worden. Hiervoor heeft de gemeente een groene kaart opgesteld met daarop alle beschermde houtopstanden vermeld, burgers kunnen hier checken of de betreffende boom beschermd is (Gemeente Leiden, 2012).

Duurzaamheidsagenda (2015): De gemeente wil graag verduurzamen, hiervoor beschikt het over een duurzaamheidsagenda. De reden dat deze agenda is meegenomen binnen dit hoofdstuk is dat biodiversiteit wordt behandeld in dit document. In het document is het bevorderen van biodiversiteit één van de zes kerntaken van de gemeente (groene kader). Het bevorderen van biodiversiteit wordt ook genoemd in de vooraankondiging van de toekomstige duurzaamheidsagenda (Gemeente Leiden, 2015).

Kadernota kwaliteit openbare ruimte (2012): Voorafgaand aan dit document ontbrak het de gemeente aan een beleidsdocument dat de kaders aangaf voor het ontwikkelen, inrichten en beheren van de openbare ruimte. In dit document worden deze kaders gegeven, o.a. op het gebied van groen en bomen (Gemeente Leiden, 2025).

Duurzaamheidsagenda: Biodiversiteit wordt meegewogen bij de keuze van boomsoort bij aanplant en herplant. Tevens wordt daarbij rekening gehouden met demogelijkheden tot terugdringen van bijensterfte door keuze voor nectar en stuifmeelrijke bomen en planten.

Handboek kwaliteit openbare ruimte (2013-2025): Het handboek openbare ruimte is het uitvoeringsinstrument van de kadernota kwaliteit openbare ruimte. Door het opvolgen van de gestelde richtlijnen in dit document, moet de openbare ruimte van Leiden kwalitatief verbeterd worden. Dit handboek richt zich onder meer op het openbaar groen (Gemeente Leiden, 2013).

Nota versterken en verbinden groen (2013): In de nota wordt invulling gegeven aan de visie op het groen vanuit de structuurvisie en uit de kadernota openbare ruimte. De belangrijkste inzet van dit document is het verbinden en beschermen van de groene en blauwe structuren. Hierbij wil de gemeente mede inzetten op externe partners zoals burgers en woningcorporaties bij het groenbeheer. Daarnaast hecht de gemeente veel waarde aan biodiversiteit en wil het de biodiversiteit behouden. Uit de nota vloeit het beeldkwaliteitsplan voort, dat de actuele groene hoofdstructuur in beeld brengt en naast de gewenste kwaliteit zet (Gemeente Leiden, 2013).

Beleid verkoop/verhuur groenstroken (gemeentesite): De gemeente heeft beleid opgesteld ten aanzien van het verkopen/ verhuren van groenstroken. Hier zijn enkele voorwaarden aan verbonden, zowel aan de grond als aan de toekomstige koper (Gemeente Leiden, sd).

4.4.1.12. Maasdriel

Structuurvisie en plan MER Maasdriel (2011): Het is de bedoeling dat de structuurvisie gemeentelijke kaders weergeeft voor het beheer en de ontwikkeling van het stedelijk en landelijk gebied. Het document moet gaan fungeren als beleid op hoofdlijnen. Dit document benoemt nadrukkelijk de groene kwaliteit van de gemeente en wat op dit gebied moet gebeuren. Daarnaast worden ook de Natura2000 gebieden en delen van de ecologische hoofdstructuur benoemd (Croonen Adviseurs, 2011).

Groenbeleidsplan (2011): Op de gemeentesite werd gesproken over een algemeen groenbeleidsplan. Deze is echter niet gevonden, wel zijn verschillende deelplannen gevonden. Deze worden apart van elkaar besproken.

Groenbeleidsplan: Zonering (2011): De gemeente Maasdriel heeft ervoor gekozen om met beeldkwaliteit van de openbare ruimte te werken. In dit document zijn de verschillende kwaliteitsniveaus uitgewerkt en wordt de toepassing uitgelegd (BTL Advies, 2011).

Groenbeleidsplan: Herinrichting (2011): Groen is onderhevig aan veranderingen, hierdoor moet er wel eens herinrichting van de openbare ruimte plaatsvinden. De regels voor deze herinrichting zijn opgenomen in het Groenbeleidsplan: Herinrichtingsdocument (BTL Advies, 2011).

Groenbeleidsplan: Chemische Middelen (2011): In de gemeente wordt nog beperkt gebruik gemaakt van chemische bestrijdingsmiddelen, maar dit wordt steeds verder teruggebracht. In het document worden alternatieven gegeven voor de openbare ruimte in de gemeente (BTL Advies, 2011).

Groenbeleidsplan: Bermbeheer (2011): De gemeente beschikt over een groot buitengebied en daarmee veel bermen. In dit document is aangegeven hoe deze bermen en de watergangen onderhouden moeten worden in de gemeente (BTL Advies, 2011).

Bomenstructuurplan (2009): De gemeente beschikt over een groot en divers bomenbestand in zowel het buitengebied als de dorpen. Door de hedendaagse ontwikkelingen staat dit bomenbestand onder druk. Om hierbij problemen te voorkomen is het bomenstructuurplan opgesteld, hierin wordt een basis gelegd voor het ontwikkelen en het behouden van een waardevolle en duurzame boomstructuur. Om dit te bereiken zijn in het document inrichtingsrichtlijnen gegeven en is de gewenste boomstructuur weergegeven (BTL Advies, 2009).

Beeldcatalogus beheer openbare ruimte (2012): In deze catalogus zijn per onderdeel van de openbare ruimte de verschillende kwaliteitsniveaus weergegeven. Dit is ook gebeurd voor het openbaar groen (bomen, gazons, bos) (BTL Advies, 2012).

Gedragscode flora- en faunawet (2013): Om het werken volgens de Flora- en faunawet makkelijker te maken heeft de gemeente in samenwerking met de gemeente Zaltbommel een gedragscode Flora- en faunawet laten opstellen. De gedragscode beschrijft de maatregelen die genomen moeten worden bij werkzaamheden waarbij beschermde soorten voorkomen (HAS KennisTransfer, 2013).

Notitie beleidsregels verkoop en verhuur overhoeken (snippergroen): De gemeente heeft beleid opgesteld voor het verkopen en verhuren van overhoeken. Dit zijn stukken grond die de oorspronkelijke functie hebben verloren en kunnen dienen als vergroting van het perceel van de omwonende. Een voorbeeld hiervan is snippergroen. Aan het verkopen en verhuren van deze gronden zijn voorwaarden gesteld, net als aan de eventuele koper (Gemeente Maasdriel, 2002).

4.4.1.13. Tholen

Groenvisie (2004): De groenvisie is opgesteld met de gedachte dat binnen de gemeente grote behoefte was aan een langetermijnvisie, waarin duidelijk richting werd gegeven aan de inrichting, het onderhoud en beheer van het openbaar groen. Het document moet gezien worden als strategisch beleidskader voor openbaar groen binnen de kernen. Het is een richtinggevende basis voor beleidsontwikkeling op lager niveau, dit plan is daarom ook verder uitgewerkt per kern. Binnen het document wordt ook het beleid besproken voor enkele thema's die gelden voor alle kernen zoals het verkopen van snippergroen. De afgelopen jaren heeft de gemeente een belangrijk accent gelegd op burgerparticipatie in het groen (adoptiegroen, bloembakken en zelfonderhoud). Ook rondom planvorming, bijvoorbeeld projecten van herinrichting (straten/pleinen), worden inwoners nadrukkelijk betrokken. (Planburo infra groen B.V., 2004) .

N.B. Ten tijde van het onderzoek is de gemeente bezig met het opstellen van een nieuw groenplan, het was nog niet mogelijk om deze op te nemen in het onderzoek. Vandaar dat gebruik wordt gemaakt van de gedateerde groenvisie uit 2004.

Beleid ten aanzien van bomen kappen (gemeentesite): De gemeente heeft beleid opgesteld ten aanzien van het kappen van bomen. Binnen de gemeente is het niet toegestaan om bomen zomaar te kappen, hier is een vergunning voor nodig. In het beleid staan de procedure en de voorwaarden vermeld (Gemeente Tholen, sd).

Beleid ten aanzien van het kopen van groenstroken (gemeentesite): De gemeente heeft beleid opgesteld ten aanzien van het verkopen van overbodig snippergroen. In dit beleid zijn voorwaarden opgesteld, waaraan zowel het stuk groen als de verkoper moeten voldoen (Gemeente Tholen, sd).

4.4.1.14. Utrecht

Structuurvisie (2015-2030): De gemeente Utrecht ziet de structuurvisie als document waarmee gewerkt wordt vanuit de huidige situatie naar de gewenste situatie. In dit document zijn expres plannen opgenomen die ambitieus zijn en waarvan de realisatie misschien pas in een later stadium aan de orde is. Maar het zijn deze plannen en de hoofdlijnen die de richting geven aan het ruimtelijk beleid. Hierin wordt het openbaar groen van de gemeente meegenomen (Gemeente Utrecht, 2004).

Groenstructuurplan (2007): De gemeente Utrecht beschikt over veel groen in de stad en de omliggende landschappen reiken tot in de bebouwde kom. De gemeente wil dit graag behouden en heeft daarom het groenstructuurplan opgesteld. Dit structuurplan heeft betrekking op het groen in en om de stad (circa 10 kilometer). In het document wordt de huidige situatie en de visie op het openbaar groen gegeven (Gemeente Utrecht, 2007).

Bomenbeleid Utrecht (2009): Bomen zijn van groot belang voor de inwoners van Utrecht. Ze dragen bij aan het idee van een leefbare stad, maken de stad aantrekkelijk en plezierig. Door de grote ruimtedruk in de stad moet de gemeente soms keuzes maken ten aanzien van het bomenbestand. Hierbij was behoefte aan een eenduidig beleid op dit gebied, met deze reden is het bomenbeleidsdocument opgesteld. Door middel van dit document wil de gemeente de bomen beschermen en een duurzame bomenstructuur ontwikkelen (Gemeente Utrecht, 2009).

Meerjaren groenprogramma (2015-2018): Dit meerjaren groenprogramma geeft uitvoering aan het in voorgaande plannen opgestelde beleid. Met dit document wil de gemeente tegemoet komen aan de vraag vanuit de samenleving om het areaal openbaar groen te verbeteren en te vergroten. In het document is een planning aangegeven wanneer projecten plaats gaan vinden. Een onderdeel van deze planning is stadslandbouw, de gemeente wil hier nogmaals op in gaan zetten. In het groene kader zijn enkele resultaten uit de vorige periode weergegeven (Gemeente Utrecht, 2015).

Meerjaren groenprogramma: In de periode 2011-2014 zijn 9 stadslandbouwprojecten gehonoreerd, ter waarde van 400.000 euro. Daarnaast is onderzoek uitgevoerd naar duurzame landbouw en o.a. een bijdrage geleverd aan het stedelijk netwerk stadslandbouw.

4.4.1.15. Veldhoven

Ruimtelijke structuurvisie (2009): Het is de bedoeling dat de ruimtelijke structuurvisie de basis vormt voor ruimtelijke ontwikkelingen in de toekomst. Dit document is op hoofdlijnen opgesteld, hierdoor beschikt het niet over beleid voor de gehele ruimtelijke indeling. Het document is uitgegaan van de huidige situatie, deze wil men graag behouden en versterken. In het document wordt verder aandacht besteed aan de toekomst van het buitengebied en de groene structuur (BügelHajema Adviseurs, 2009).

Groenbeleidsplan (2009-2019): Het groen speelt een belangrijk onderdeel bij de opbouw van de gemeente. Het versterkt de karakteristieke uitstraling en de relatie tussen Veldhoven en de omgeving. Het plan schetst eerst de bestaande situatie en groene kwaliteiten waar de gemeente over beschikt. Daarna is het beleid vastgelegd voor het openbaar groen, het doel wat hiermee bereikt moet worden betreft zich op het creëren van een duurzame groenstructuur. In het plan wordt ook gesproken over het vergroten van de biodiversiteit, verkopen van snippergroen en het bomenbeleid. Dit bomenbeleid wordt verder uitgewerkt in een bomenbeleidsplan, dit plan was ten tijde van het onderzoek nog niet beschikbaar (BTL Advies, 2009).

Milieubeleidsplan (2010-2014): In het milieubeleidsplan zijn de ambities van de gemeente Veldhoven opgenomen m.b.t. het milieu. Eén van de speerpunten van dit beleid is het behouden en versterken van de biodiversiteit. Hierbij wil de gemeente het belang van biodiversiteit onder de aandacht brengen van de bewoners (groene kader). De huidige situatie is in het document beschreven en de doelen voor de komende jaren worden gegeven (Gemeente Veldhoven, 2009).

Landschapsbeleidsplan (1998-2018): De gemeente beschikt over landschapsbeleidsplannen voor de verschillende gebieden in de gemeente. Hierbij gaat het om deelplannen, deze zijn niet meegenomen. Wel heeft de gemeente een algemene landschapsbeleidskaart. Op deze kaart is de visie per gebied weergegeven, hierbij kan gedacht worden aan verbindingzones, landschapontwikkelingszones en kerngebieden.

Milieubeleidsplan: Het is belangrijk dat inwoners in een gezonde leefomgeving leven en dat de afname van biodiversiteit wordt tegengegaan. Voorbeeldgedrag van de gemeente kan anderen het belang van duurzaam en milieuvriendelijk handelen doen inzien.

4.4.1.16. Westvoorne

(Ontwerp) Omgevingsvisie Westvoorne 2030 (2016): De omgevingsvisie Westvoorne is opgesteld met het doel te komen tot een integrale ontwikkelingsrichting voor de periode tot 2030. In dit plan zijn verschillende belangen vanuit het landschap, de kernen, recreatie, de agrarische sector en de gemeenschap opgenomen. In het document is voor deze onderwerpen de gewenste koers gegeven en zijn de uitgangspunten en ontwikkelingen benoemd. Bij dit document gaat het nog wel om het ontwerp, de definitieve versie was ten tijden van het onderzoek nog niet beschikbaar (Kuiper Compagnons, 2015).

Groenbeheerplan (2015-2019): Het groenbeheerplan is opgesteld om ervoor te zorgen dat het gewenste groene kwaliteitsbeeld van de gemeente bereikt wordt. Voor dit kwaliteitsbeeld zijn beheer- en onderhoudsmaatregelen opgesteld en verwerkt in het plan. Binnen het groenbeheer zijn kwaliteitsniveaus opgesteld en is beschreven hoe omgegaan moet worden met bepaalde situaties. Daarnaast worden projecten genoemd waaraan gewerkt gaat worden in de komende periode. In het document wordt het mogelijk inzetten van mensen vanuit de participatiewet vermeld (Gemeente Westvoorne, 2014).

Besluit verkopen gemeentelijk groen (2000): De gemeente heeft beleidsregels verbonden aan de verkoop van openbaar groen (snippergroen). In het document zijn de procedure, het beleid en de criteria opgenomen (Gemeente Westvoorne, 2000).

Groenbeheerplan: Met de invoering van de Participatiewet in 2015 zal in samenwerking met het team Openbare Orde, Welzijn & Onderwijs (OWO) de inzet van cliënten worden afgesproken. De gemeente denkt hierbij aan straatreiniging en eenvoudige groenwerkzaamheden.

4.4.1.17. Woensdrecht

Actualisatie structuurvisie Plus (2009): De gemeente beschikte al over een structuurvisie, maar door de veranderingen in de Wet ruimtelijke ordening was deze niet meer geldig. Om deze geldigheid te verkrijgen is de structuurvisie geactualiseerd in de actualisatie structuurvisie Plus. In dit document wordt het ruimtelijk gewenste beleid en de visie voor o.a. natuur en ecologie benoemd. Hierbinnen valt ook het aanwezige Natura2000 gebied (Meijer, 2009).

Bestemmingsplan actualisatie buitengebied (2014): Met het bestemmingsplan actualisatie buitengebied wordt het bestemmingsplan buitengebied geactualiseerd. In het gehele document wordt het gewenste ruimtelijk beleid voor het buitengebied beschreven. Hierbij behoren de natuurterreinen en het omliggende landschap. In de actualisatie zijn bestemmingsregels gegeven met betrekking tot o.a. bos (Rho, 2014).

Visie Buitengebied (2015): Het eerste concept bestemmingsplan buitengebied werd in 2011 opgesteld. Doordat het buitengebied constant in beweging is, is ervoor gekozen om in 2015 een visie buitengebied op te stellen. Het is de bedoeling dat met dit document sturing gegeven kan worden aan ruimtelijke ontwikkelingen in het buitengebied. In het document zijn ook de nieuwe beleidsregels vanuit de Rijksoverheid meegenomen. Verder is in het document aandacht voor natuur en landschap, ook wordt de aanwezigheid van het Natura2000 gebied benoemd (Rho, 2015).

Groenbeleidsplan (2011): De bedoeling van het groenbeleidsplan is om het gemeentelijke groenbeleid voor langere termijn met betrekking tot inrichting, gebruik en beheer van het groen vast te leggen. Door middel van dit beleidsplan wil de gemeente de huidige groenstructuur behouden en waar mogelijk versterken. In het document wordt de algemene groenvisie gegeven en daarna is het uitgewerkt per groenelement. Verder wordt nog per deelgebied de visie en aanwezige groenstructuren besproken (Gemeente Woensdrecht, 2011).

Boombeleidsplan (2007)(Gemeentesite): De gemeente Woensdrecht beschikt over een boombeleidsplan. In dit plan is uitgewerkt hoe de bomen worden beschermd en waar de extra beschermd bomen staan. Een onderdeel van dit plan is een waardevolle bomenlijst, deze lijst geeft aan welke bomen extra beschermd zijn. In principe wordt hiervoor geen kapvergunning uitgegeven (Gemeente Woensdrecht, sd).

4.4.1.18. Zeewolde

Structuurvisie (2012-2022): In de structuurvisie zijn de belangrijkste onderwerpen voor de gemeente opgenomen, hierbij horen natuur, groen en landschap. Voor deze onderwerpen wordt richting gegeven aan de periode tot 2022. In het document zijn hoofdlijnen opgenomen waarbinnen het toekomstig ruimtelijk beleid ingepast moet worden (Gemeente Zeewolde, 2012).

Boombeleidsplan (2006): De gemeente Zeewolde bestaat nog niet zo lang, het bomenbestand waarover de gemeente beschikt is dus nog niet oud. Dit jonge bomenbestand moet goed beheerd worden en hierbij moeten soms keuzes gemaakt worden t.b.v. het bomenbestand. Een duurzaam bomenbestand heeft behoefte aan een duidelijk bomenbeleid. Dit is opgenomen in het boombeleidsplan, hierin zijn randvoorwaarden opgesteld met betrekking tot het beheer. Dit boombeleidsplan richt zich op het boombeheer binnen de bebouwde kom (Schans, 2006).

Beheerplan Beplanting Buitengebied (2004): In het beheerplan beplanting buitengebied wordt het toekomstig beheer besproken van de beplanting langs de wegen in het buitengebied, hierbij gaat het enkel om de beplanting dat in het beheer is van de gemeente Zeewolde. In het document wordt het gewenste eindbeeld aangegeven en in mindere mate ook hoe dit eindbeeld bereikt kan worden (Schans, 2004).

Beeldkwaliteitsplan openbare ruimte (2012): In het beeldkwaliteitsplan is de ambitie van de gemeente Zeewolde opgenomen ten aanzien van de kwaliteit van het beheer van de openbare ruimte. In het plan zijn verschillende kwaliteitsniveaus opgesteld voor de openbare ruimte. In een later stadium wordt per element aangegeven welke kwaliteit gewenst is. Binnen het onderhoud van de openbare ruimte wil de gemeente inzetten op burgerparticipatie (groene kader) (Arcadis, 2012).

Beeldkwaliteitsplan openbare ruimte: Om de betrokkenheid van de burgers te vergroten kan er worden gekozen om kwaliteitsmetingen uit te laten voeren door leden van de diverse belangengroepen in de gemeente. Op deze manier blijven burgers betrokken en creëer je draagvlak voor het gekozen beleid en de uitvoering hiervan.

Schouwboek: In het schouwboek zijn de verschillende kwaliteitsniveaus aangegeven per element. Dit is gebeurd voor groen en verharding. Hierbij is de aandacht gericht op de technische staat van de elementen en de verzorging ervan (Arcadis).

N.B. De gemeente Zeewolde is van plan om in 2016 mee te doen aan de groencompetitie van Entente florale.

4.4.1.19. Zoetermeer

Stadsvisie 2030 (2008): De stadsvisie geeft de toekomstige plannen weer van de gemeente Zoetermeer. In dit document worden kaders gegeven waarbinnen het gemeentelijk beleid moet worden ingepast. Met dit document wil de gemeente de bestaande kwaliteiten behouden en versterken. In de visie is ook een hoofdstuk groen en milieu opgenomen, hierin worden toekomstige opgaven geschetst (Gemeente Zoetermeer, 2008).

De groenkaart "Door de bomen het bos weer zien"(2013): De groenkaart is een beleidsvisie die de groene ambitie van de gemeente Zoetermeer met daarin de beleidsregels voor het beheer van het openbaar groen weergeeft. Binnen deze visie wordt ingezet op een duurzame, samenhangende, recreatieve en ecologische groenstructuur van de gemeente, welke verbonden is met het regionetwerk. In de visie wordt voor elke beheergroep het beleid gegeven en dit wordt gekoppeld aan andere beleidspunten zoals biodiversiteit en het bomenbestand. In het document wordt beschreven dat de gemeente grote waarde hecht aan de participatie van buurtbewoners binnen het beheer van het buurtgroen en welke positieve invloeden groen heeft op de gezondheid (Gemeente Zoetermeer, 2013).

Bomenbeleidsnotitie "Naar een duurzaam bomenbeleid" (2011): De gemeente Zoetermeer wil beschikken over een duurzaam bomenbestand, om dit te bereiken is de bomenbeleidsnotitie opgesteld. In de notitie is vermeld op welke manier verantwoord moet worden omgegaan met het bomenbestand, het uitgangspunt hierbij is dat het groene karakter van de gemeente behouden blijft. Hierin wordt het beheer, het kapbeleid en het (her)plantbeleid van bomen besproken, daarnaast is een communicatieplan opgesteld richting de bewoners bij grote veranderingen in het bomenbestand (Gemeente Zoetermeer, 2011).

Biodiversiteitsvisie "Zoetermeer een stad vol leven"(2012): De biodiversiteitsvisie is een uitwerking van de visie om de biodiversiteit en de waardering ervan bij inwoners op hetzelfde niveau te houden en waar mogelijk uit te breiden. In de visie worden de maatregelen uitgeschreven waaraan de gemeente de komende jaren wil werken zoals ecologische verbindingzones. De gemeente staat open voor biodiversiteitsinitiatieven van partners en bewoners (groene kader) (Gemeente Zoetermeer, 2012).

Gedragscode Flora- en faunawet (2015): De gemeente Zoetermeer neemt verantwoordelijkheid voor het beschermen van de huidige biodiversiteit door middel van het opstellen van een gedragscode vanuit de Flora- en faunawet. Binnen deze code zijn duidelijke gedragsregels opgesteld die moeten worden opgevolgd bij werkzaamheden (beheer, onderhoud, ontwikkeling en inrichting), indien men te maken heeft met beschermde soorten en habitats. Door het volgen van deze gedragscode moeten schadelijke effecten voor beschermde soorten worden voorkomen (Gemeente Zoetermeer, 2015).

Uitgiftebeleid openbaar groen (2006): In 2006 is het beleid ten aanzien van het verkopen van snippergroen uitgewerkt. Binnen de gemeente Zoetermeer is er de mogelijkheid om snippergroen te kopen, huren of adopteren. In het beleidsdocument is uitgeschreven wat onder snippergroen wordt verstaan, welke stukken in aanmerking komen en wordt het beleid besproken (Gemeente Zoetermeer, 2006).

Biodiversiteitsvisie: Vanuit de waardering voor de biodiversiteit ontstaan kansen voor meer biodiversiteit. Voor meer biodiversiteit is verhoging van participatie en samenwerking nodig met inwoners, ondernemers, kunstenaars en architecten, woningbouwverenigingen, hoogheemraadschappen, scholen en natuurorganisaties.

4.4.1.20. Zuidplas

Structuurvisie "Ruimte voor dorps wonen in de Randstad (2012): In de structuurvisie wordt op hoofdlijnen het te volgen toekomstige beleid geschetst. In het document zijn ambities opgenomen en de maatregelen die nodig zijn om deze ambities te bereiken. De opgestelde visie richt zich op alle gebieds- en ruimtelijke opgaven die de gemeente wil realiseren. Een onderdeel van deze opgaven zijn de aanwezige natuur- en groengebieden in de gemeente (Gemeente Zuidplas, 2012).

Groenbeheerplan (2015-2030): De vraag vanuit de politiek en burgers voor een duidelijke visie en beleid op het gebied van openbaar groen werd steeds groter. Om aan deze vraag tegemoet te komen heeft de gemeente het groenbeheerplan opgesteld. Hierbinnen zijn kaders gesteld voor het openbaar groenbeheer en is een duidelijke visie gegeven per groenelement in de gemeente. Er wordt door de gemeente extra ingezet op inwoners- en ondernemersparticipatie binnen het groenbeheer (groene kader), waarbij ook arbeidsparticipatie een mogelijkheid is. Daarnaast wordt positieve gezondheidswaarde gegeven aan de aanwezigheid van groen (Gemeente Zuidplas, 2015).

Integraal beheer openbare ruimte: Met het opstellen van een integraal beheerplan staat de gemeente voor integraal beheer van de openbare ruimte. In dit beheerplan is het beheer voor groen, meubilair, reiniging, verharding en vegetatiebeheer uitgewerkt. Via het opstellen van dit plan is het de bedoeling dat de organisatie inzicht krijgt in de huidige en gewenste situatie van het beheer en onderhoud. In het plan is het toekomstbeeld, de huidige situatie en het financiële plaatje uitgewerkt (Cyber, 2015).

Beleidsnota snippergroen: Doordat de gemeente herhaaldelijk verzoeken ontving tot het verkopen van snippergroen is er een eenduidig beleid opgesteld voor dit onderwerp. De gemeente wil hiermee toesturen op verkoop van snippergroen en geen verhuur meer. In het document zijn de eisen opgenomen waaraan een perceel en de koper moeten voldoen, voordat de gemeente tot verkoop over gaat (Gemeente Zuidplas, 2011).

Groenbeheerplan: Als gemeente staan we naast de inwoners en ondernemers. We vinden het belangrijk om hen actief te betrekken bij ontwikkelingen in hun gemeente. Niet alleen als gelijkwaardige gesprekpartners maar ook om optimaal gebruik te maken van de aanwezige kennis en ervaringen.

4.5. Resultaten verdieping

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het verdiepende onderzoek behandeld. Deze resultaten zijn voortgekomen uit het vergelijken van de informatie van beide onderzoeksgroepen (20/20). Deze vergelijking is uitgevoerd voor vijf onderwerpen: 1. Aantal groene beleidsdocumenten 2. Vermeldingen biodiversiteit en burgerparticipatie 3. Recenteheid beleidsdocumenten 4. Verschillende beleidsdocumenten 5. Het groenbeleid conform de Likertschaal.

Voor het verkrijgen van de informatie zijn de gemeenten benaderd, enkele gemeenten hebben er hierbij voor gekozen om niet mee te werken aan het onderzoek. Het is mogelijk dat dit invloed heeft op het resultaat van de verdieping. Om deze reden worden voor enkele onderwerpen de onderstaande resultaten gegeven voor zowel de gehele onderzoeksgroep (de 20/20 verdeling) als voor de groep die heeft gereageerd op de gestelde vraag voor medewerking. Immers, als gemeenten meewerken aan het onderzoek, mag worden verondersteld dat alle van belang zijnde documenten over natuur- en groenbeleid voor het onderzoek ter beschikking worden gesteld. Dat maakt de resultaten voor die gemeenten betrouwbaarder.

4.5.1. Aantal groene beleidsplannen per gemeente

Het eerste onderwerp dat is onderzocht richt zich op de hoeveelheid groene beleidsplannen waarover iedere gemeente beschikt. Bij het bekijken van dit onderwerp is al het gevonden/ verkregen natuur- en groenbeleid meegenomen. Dit geldt ook voor de structuurvisies, waarin vaak maar kort wordt gesproken over het natuur- en groenbeleid. Het is mogelijk dat er groenplannen ontbreken in het onderzoek, om deze kans te verkleinen is er, naast de gehele onderzoeksgroep, gekeken naar de gemeenten die gereageerd hebben op de vraag tot medewerking aan het onderzoek. Dit om de betrouwbaarheid van de resultaten van het onderwerp te vergroten.

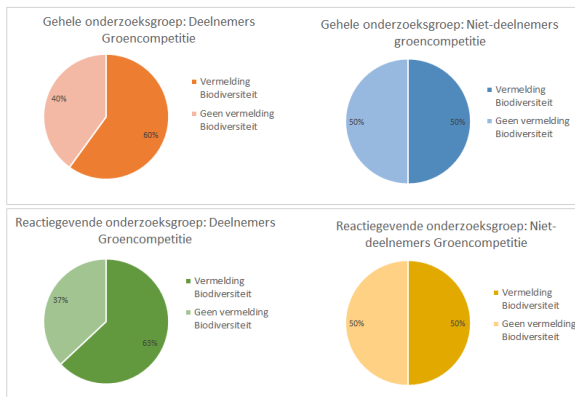
Tabel 6: de resultaten voor de groep gemeenten die gereageerd hebben op de vraag tot medewerking aan het onderzoek.

Deelnemers	Aantal plannen	Niet deelnemers	Aantal plannen
Amstelveen	7	Brielle	3
Arnhem	7	Bronckhorst	7
Borger-Odoorn	6	Gennep	4
Deurne	7	Krimpen	5
Dordrecht	8	Laarbeek	6
Dronten	5	Leiden	8
Gorinchem	4	Maasdriel	6
Hilvarenbeek	8	Tholen	3
Meppel	4	Utrecht	4
Nijkerk	3	Veldhoven	4
Nijmegen	8	Westvoorne	3
Sluis	5	Zeewolde	5
Steenwijkerland	8	Zoetermeer	6
Uden	8	Zuidplas	4
Waterland	4		
Woudenberg	4		
Gemiddeld	6		4,9

Als wordt gekeken naar de volledige onderzoeksgroep beschikken de gemeenten die hebben deelgenomen aan de Nationale Groencompetitie gemiddeld over 5,8 groene beleidsplannen per gemeente. Bij de niet-deelnemers zijn dit er 4,9 per gemeente. Voor de groep gemeenten die gereageerd hebben op het verzoek tot medewerking zijn de resultaten bijgevoegd in Tabel 6. In deze tabel is te zien dat bij deze groep de deelnemende gemeenten aan de Nationale Groencompetitie gemiddeld beschikken over 6 groene beleidsplannen per gemeente, de niet-deelnemende gemeente beschikken hier over 4,9 groene beleidsplannen per gemeente. Dit onderlinge verschil van één plan geeft aan dat de deelnemers aan de groencompetitie gemiddeld over meer beleidsplannen beschikken waarin groene beleidsdoelen voorkomen. Echter, omdat dit verschil slechts één plan bedraagt, zijn hier geen harde conclusies aan te verbinden in relatie tot de Nationale Groencompetitie.

4.5.2. Vermeldingen Biodiversiteit en Burgerparticipatie

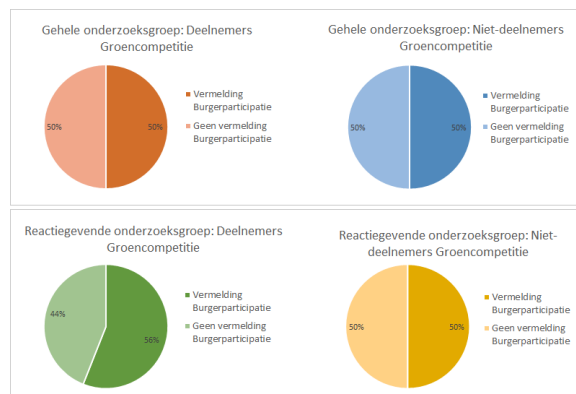
In een eerder stadium is in de Quicksan gekeken naar de verschillen in vermeldingen van biodiversiteit en burgerparticipatie. Uit deze vergelijking kwam naar voren dat deelnemers aan de Nationale Groencompetitie relatief vaker de termen biodiversiteit en burgerparticipatie vermelden. In de verdiepingsslag is daarna gekeken of deze resultaten ook hierin naar voren komen of dat deze anders zijn dan in de Quicksan.

Figuur 7: de resultaten voor beide onderzoeksgroepen m.b.t. wel/niet vermelden biodiversiteit.

Gekeken naar alle veertig onderzochte gemeenten wordt de term *biodiversiteit* in 55% van de gevallen vermeld. In de Quicksan werd duidelijk dat deelnemers aan de groencompetitie de term biodiversiteit gemiddeld een paar procent vaker vermelden dan de niet-deelnemers. Deze uitkomst is terug te zien bij de onderzochte gemeenten in de verdiepingsslag. Binnen de gehele onderzoeksgroep werd door 60% van de deelnemende gemeenten de term biodiversiteit vermeld, dit tegenover 50% bij niet-deelnemers. Gekeken naar de groep gemeenten die gereageerd hebben op de vraag tot medewerking, benoemde bij de deelnemers 63% de term biodiversiteit tegenover 50% bij de niet-deelnemers. De resultaten zijn weergegeven in 17.

Indien er naar de term *burgerparticipatie* naar alle veertig gemeenten gekeken wordt vermelden 50% van de gemeenten de term. In de Quicksan kwam naar voren dat de deelnemers aan de groencompetitie burgerparticipatie relatief vaker vermeldde dan de niet-deelnemers van de groencompetitie. Deze uitkomst is nauwelijks terug te zien in de vervolgstap, hier ontlopen beide groepen elkaar bijna niet. Binnen de gehele onderzochte groep gemeenten benoemden 50% van de deelnemende gemeenten de term burgerparticipatie, dit was gelijk aan de 50% van de niet-deelnemende gemeenten. Gekeken naar de groep gemeenten die gereageerd hebben op de vraag tot medewerking benoemde 56% van de deelnemende gemeenten aan de groencompetitie de term burgerparticipatie, dit tegenover 50% bij de niet-deelnemende gemeenten. De resultaten zijn weergegeven in Figuur 18.

Figuur 18: de resultaten voor beide onderzoeksgroepen m.b.t. wel/niet vermelden biodiversiteit.

Op het gebied van biodiversiteit bevestigen de gevonden resultaten de gegevens uit de Quicksan, voor burgerparticipatie is dit niet het geval.

4.5.3. Recentheid verkregen beleidsplannen

Het derde onderwerp dat onderzocht is richt zich op de actualiteit van de verkregen beleidsplannen. Hoe recent zijn de documenten. Hierbij is uitgegaan van de data waarop de documenten geschreven zijn, indien deze data aanwezig waren in de documenten. Er is op verschillende manieren naar de data gekeken: dit richt zich op de deelnemers en de niet-deelnemers, maar ook op de verschillende (onderlinge) categorieën.

Als eerste is gekeken naar de beschikbare jaartallen van alle plannen bij de deelnemers en niet-deelnemers aan de Nationale Groencompetitie. Hierbij lag de gemiddelde ingangsdatum bij de deelnemers op **2009,59** en bij de niet-deelnemers op **2010,12**. De verschillen binnen deze jaartallen zijn minimaal, hierbij zijn de documenten die gebruikt worden door de niet-deelnemers iets recentier.

In het onderzoek is ook gekeken naar de jaartallen per categorie. Hiervoor zijn de niet-deelnemers verdeeld in twee groepen: 10 kleinste gemeenten qua inwoners en de 10 grootste. Als eerst is gekeken naar de recentheid van de documenten voor de categorie kleine steden en dorpen vanuit de Groencompetitie. De kleine deelnemende gemeenten aan de Groencompetitie hebben documenten met een gemiddelde ingangsdatum van **2010,51**, de kleine niet-deelnemende gemeenten hebben documenten met een gemiddelde ingangsdatum van **2009,68**. Dit betekent dat de deelnemende kleine gemeenten gemiddeld beschikken over meer recentere documenten, maar dit onderlinge verschil is te klein om daar uitspraken over te doen in relatie tot de groencompetitie.

Voor de categorie steden en de tien grootste gemeenten uit de controlegroep is ook gekeken naar de recentheid van de beleidsdocumenten. Binnen deze vergelijking is een opvallend verschil waar te nemen. De deelnemende gemeenten beschikken hierbij over documenten met een gemiddelde ingangsdatum van **2008,74** en de niet-deelnemende gemeenten over een gemiddelde ingangsdatum van **2010,61**. Dit onderlinge verschil bedraagt 1,5 jaar, deze opvallende uitkomst geeft dus aan dat de documenten van de niet-deelnemende grote gemeenten recentier zijn.

Er zijn in dit onderzoek dus geen aanwijzingen gevonden dat in algemene zin de documenten van deelnemende gemeenten van recentier datum zijn – dit zou kunnen omdat ze allemaal NA 20015 hebben deelgenomen aan de competitie - dan van niet deelnemende gemeenten. Verschillen zijn klein en zijn tegengesteld afhankelijk van de grootte van de gemeenten.

4.5.4. Verschillende beleidsplannen

Als vierde onderwerp binnen de verdiepingsslag is gekeken naar de verschillende plannen per gemeente, naar de aard van de plannen. Hierbij was het de vraag of er verschil waar te nemen was tussen de deelnemers en de niet-deelnemers op het gebied van bepaalde plannen. Om hier achter te komen is voor de meest voorkomende plannen gekeken in hoeveel gemeenten deze werden aangetroffen, zie Tabel 7.

Tabel 7: een overzicht van de verschillende plannen voor de deelnemende en niet-deelnemende gemeenten.

Gemeente	Groenplan/ - visie/ structuurplan/ beheerplan	Flora- en Faunaplan	Landschaps-ontwikkelingsplan	Bomenplan	Snippergroenbeleid	Bermbeheerplan
Deelnemende gemeenten	16	7	6	10	15	2
Niet-deelnemende gemeenten	16	6	5	9	11	2

Beide categorieën beschikken over 20 deelnemers, in tabel 7 staat het aantal gemeenten dat beschikt over een bepaald plan. Onderling zijn er weinig verschillen op te merken tussen beide categorieën, het meest opvallende verschil is waar te nemen op het gebied van snippergroen. Hier scoren de deelnemende gemeenten relatief beter dan de niet-deelnemende gemeenten. Het is mogelijk dat dit een gevolg is van de deelname aan de Groencompetitie, voor de overige verschillen bij plannen is dit niet te zeggen. Hiervoor zijn de verschillen te klein.

4.6. Resultaten van het verdiepingsonderzoek in relatie tot de Nationale Groencompetitie

Nadat de gevonden resultaten van de verdieping vergeleken zijn, kan geconstateerd worden dat er binnen de onderzochte onderwerpen weinig verschillen gevonden zijn tussen deelnemers en niet-deelnemers aan de Nationale Groencompetitie. Door deze kleine onderlinge verschillen is het niet mogelijk om goede, statistisch onderbouwde uitspraken te doen over de invloed van deze Groencompetitie.

In de resultaten is wel weer meermaals naar voren gekomen dat, ondanks de kleine verschillen, de gemeenten die hebben deelgenomen aan de Nationale Groencompetitie vaak iets beter scoren dan de niet-deelnemers. Ze beschikken bijvoorbeeld over meer groenplannen. Dit kan duiden op een positieve invloed van de Groencompetitie, maar nogmaals, door de kleine onderlinge verschillen kunnen hier geen harde uitspraken over gedaan worden.

5. Discussie & Conclusie

Koppeling resultaten Quicksan - Rijksnatuurvisie

Een belangrijk onderdeel van de Rijksnatuurvisie is dat het natuurbeleid meer moet gaan steunen op de burgers, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Daarom is in dit onderzoek gekeken naar de relatie tussen burgerparticipatie en groen bij de Nederlandse gemeenten. In 47% van alle gemeenten wordt al gewerkt of wil men gaan werken met burgerparticipatie in het groenbeheer. Veel gemeenten lijken hiermee de burgers meer bij groen en natuur te willen betrekken, daar ligt een parallel met de Rijksnatuurvisie en kunnen overheden samen optrekken.

Ook de term biodiversiteit wordt veelvuldig genoemd in de Rijksnatuurvisie. De overheid streeft ernaar om de biodiversiteit in Nederland te versterken en waar mogelijk te vergroten. In het document werd genoemd dat hiervoor de steun van regionale overheden noodzakelijk is. In 16% van de gemeenten wordt het behouden en versterken van de biodiversiteit vermeld in de collegedocumenten. Dit is maar een klein gedeelte van Nederland waarbinnen specifiek aandacht besteed wordt aan biodiversiteit. Gekeken naar het beleid wat uitgezet is in de natuurvisie zal dit in de toekomst waarschijnlijk een belangrijker onderwerp worden binnen de Nederlandse gemeenten, althans in elk geval wat de landelijke overheid betreft.

In het kort werden ook de term stadslandbouw en de koppeling natuur en gezondheid genoemd in de Rijksnatuurvisie. Deze onderwerpen worden gezien als goede natuurcombinaties, hier wil de overheid de komende jaren op in gaan zetten. Bij deze onderwerpen is goed te zien dat de natuurvisie nog niet voorhanden was ten tijden van het schrijven van de collegedocumenten, de percentages hiervan zijn laag. Dit zal in de toekomst, waarschijnlijk, een grotere rol gaan spelen in het gemeentelijk beleid dan nu het geval is.

Decentralisatie natuur- en groenbeleid

In de Rijksnatuurvisie wordt genoemd dat de regionale overheden steeds meer verantwoordelijkheid krijgen m.b.t. het natuur- en groenbeleid. Maar deze overgang kan nog wel eens lastig worden voor de gemeenten. In het geval van natuur vermeldt 1/3 van de gemeenten de term niet in de collegedocumenten, voor stedelijk groen is dit 1/4 van de gemeenten. Het niet vermelden van deze termen geeft aan dat deze gemeenten hier niet of nauwelijks mee bezig zijn, althans, uit de collegedocumenten blijkt dat het voor de komende jaren geen belangrijk beleidsdomein is. Als de Rijksoverheid deze gemeenten ook meer verantwoordelijkheid wil geven, zal voorlichting gegeven moeten worden en zal er sprake moeten zijn van een overgangperiode waardoor de gemeenten hun aandacht op dit beleidsdomein kunnen richten. Vanuit de gemeenten zal gevraagd worden om duidelijkheid voor wat betreft beleidsdoelstellingen en – kaders, maar zal ook gevraagd worden om aanpalende middelen. Daarnaast zal de overheid een voorbeeld moeten geven hoe de gemeenten deze taak op kunnen pakken. In de Rijksnatuurvisie worden op dit moment enkele voorbeelden gegeven op welke manier het stedelijk gebied vergroend kan worden, voordat dit toepasbaar is voor de gemeenten zal dit eerst verder uitgewerkt moeten worden.

Verschillende documenten

Voor de Quicksan is gebruik gemaakt van de opgestelde collegedocumenten na de gemeenteraadsverkiezingen in 2014. Deze collegedocumenten verschillen voor iedere gemeenten erg op naam en inhoud. Dit zorgt er bijvoorbeeld voor dat gemeente X een document aanlevert van 50 kantjes en gemeente Y een document van 4. Dit verschil in grootte zorgt ervoor dat de ene gemeente meer informatie aan kan leveren dan de andere. In een document van 50 kantjes kan een college nu eenmaal meer informatie en ambities kwijt dan in een document van 4 kantjes. Toch is hiervoor gekozen omdat de gemeenten in deze documenten hun ambities voor de komende vier jaar geven, zij kiezen zelf in wat voor document en hoe uitgebreid zij dit doen.

Vergelijking met onderzoek Alterra

Alterra Wageningen UR heeft in 2014 onderzoek gedaan naar 18 steden en de vermeldingen van groen in de collegeprogramma's van deze steden. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat er onderling verschil is waar te nemen, maar dat groen in 17 gevallen minimaal 1 keer vermeld werd in de programma's. Groen werd hierbij vaak als algemeen belangrijk onderdeel van de openbare ruimte genoemd, dit gegeven is ook vaak teruggekomen in het huidige onderzoek. Het vermeldingspercentage van het Alterra onderzoek op het gebied van groen ligt hierbij hoger dan het percentage uit het huidige onderzoek. Dit is mogelijk te verklaren omdat in

dit onderzoek enkel 18 steden i.p.v. 382 gemeenten zijn onderzocht en in het huidige onderzoek verschillende termen zijn bekeken. In het onderzoek van Alterra zijn alle vermeldingen van groen gezamenlijk opgeteld, wat ook kan resulteren in een hoger vermeldingspercentage.

In de 18 collegeprogramma's werd groen het meest genoemd in combinatie met zelfbeheer (burgerparticipatie). Dit resultaat is ook duidelijk terug gekomen in het uitgevoerde onderzoek waarbij burgerparticipatie in 47% van de documenten wordt genoemd. De getrokken conclusies uit het onderzoek van Alterra komen dus grotendeels overeen met de gevonden resultaten uit dit onderzoek.

Koppeling resultaten verdieping met Rijksnatuurvisie

In de verdieping is enkel gekeken naar burgerparticipatie en biodiversiteit, twee termen waar de overheid op in wil zetten via de Rijksnatuurvisie. Bij de 20/20 verdeling werd door de deelnemers biodiversiteit in 60% van de gevallen vermeld en burgerparticipatie in 50%. Bij de niet-deelnemers was dit in beide gevallen 50%. Dit betekent dat in de beleidsdocumenten al meer wordt in gezet op deze termen dan in de collegedocumenten, maar dat ook hier nog ruimte is voor verbetering bij zowel de deelnemers als de niet-deelnemers.

Gekeken naar de Rijksnatuurvisie is het de bedoeling dat biodiversiteit en burgerparticipatie belangrijke onderdelen worden van het gemeentelijk groenbeleid. Hierbij is het de verwachting dat het aandeel van deze termen in het beleid gaat toenemen. Een goed voorbeeld hiervan is de biodiversiteitsvisie van Zoetermeer, deze visie is de enige gevonden visie op het gebied van biodiversiteit binnen de 20/20 verdeling. Deze gemeente geeft hier dus volop aandacht aan. De andere gemeenten die deze term hebben opgenomen in het beleid, doen dit via een vermelding in andere plannen.

Verdieping minder verschil dan Quicksan

In de Quicksan werd het duidelijk dat de gemeenten die deel hebben genomen aan de Nationale Groencompetitie gemiddeld beter scoorden dan de gemeenten die hier niet aan mee hebben gedaan. Dit duidelijke verschil kwam in mindere mate voor bij de verdieping. Dit verschil zou kunnen worden verklaard doordat in de verdieping vooral bestaande beleidsdocumenten zijn bekeken en in de Quicksan ambities voor de komende jaren. Wat die ambities betreft is voorstelbaar dat sommige gemeenten heel expliciet met groene thema's aan de slag willen en daar prioriteit aan gaan geven, daar waar andere gemeentes kennelijk andere prioriteiten hebben en daarover weer meer zeggen in de collegedocumenten en minder over groene thema's. De beleidsdocumenten die in de verdieping zijn onderzocht zijn mogelijk een reflectie van een bestaand, door vrijwel alle gemeenten wel onderschreven 'basisniveau' voor wat betreft groenbeheer, flora- en faunaplannen, landschapsontwikkelingen, etc. Dit blijkt bijvoorbeeld zo te zijn bij de groenplannen: voor de Nederlandse gemeenten is het verplicht om te beschikken over minimaal één groenplan/structuurplan voor het gehele grondgebied. Het is dan niet verwonderlijk dat bestudering van die documenten er niet veel verschillen zijn tussen deelnemende gemeenten en niet deelnemende gemeenten.

Niet reagerende gemeenten

In het verslag is al eerder vermeld dat sommige gemeenten niet gereageerd of afwijzend gereageerd hebben op de vraag tot medewerking aan het onderzoek. Dit kan van invloed zijn geweest op de resultaten. Indien gemeenten het groenbeleid niet of nauwelijks aanleveren en het is ook niet te vinden op internet, zal de gemeente slecht scoren. Dit is dan van invloed op het eindgemiddelde. Hierbij moet wel gezegd worden dat beide onderzoeksgroepen hier mee te maken hebben gehad.

Conclusie

Wat kan nu betreffende de hoofdvraag van het onderzoek de conclusie zijn? Aan het begin van het onderzoek is een hoofdvraag opgesteld, deze was leidend gedurende de Quicksan en de verdieping. Hierbij was de hoofdvraag: *Welke positie neemt het natuur- en groenbeleid in binnen de gemeenten, na de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart 2014?* Belangrijke deelvraag hierbij het in kaart brengen van het effect van het meedoen met de Nationale Groencompetitie.

- *Grote verschillen tussen gemeenten.* De onderlinge verschillen tussen de gemeenten zijn erg groot, vooral bij de Quicksan. In de Quicksan is gekeken naar de opgestelde ambities voor groene onderwerpen, hierbij spreken bepaalde gemeenten grote ambities uit – bijvoorbeeld waar het gaat om biodiversiteit of de relatie groen-gezondheid - maar zijn er ook gemeenten die de groene thema's geen enkele keer benoemen in de collegeprogramma's.
- *Duidelijk verschil bij Quicksan tussen deelnemende gemeenten en niet deelnemende gemeenten.* Over vrijwel alle groene onderwerpen wordt in de collegedocumenten voor de periode 2015-2018 van gemeenten die in de afgelopen 10 jaar hebben deelgenomen aan de Nationale Groencompetitie vaker iets vermeld dan bij gemeenten die niet hebben deelgenomen aan deze competitie. De competitie is bedoeld om gemeenten te stimuleren na te denken – en beleid en ambities te formuleren over groene onderwerpen. Kennelijk heeft dat er toe geleid dat deze gemeenten die onderwerpen ook in de komende collegeperiode nog steeds belangrijke beleidsdomeinen vinden waar ze 'iets mee willen'.
- *Quicksan vs. verdiepend onderzoek.* Zowel wat diversiteit betreft als wat betreft het effect van de Nationale Groencompetitie, zijn de resultaten tussen de Quicksan en de verdieping verschillend. De Quicksan laat grote verschillen zien en WEL een effect van de competitie, de verdieping laat minder grote verschillen zien en vrijwel GEEN effect van de competitie. In de Quicksan zijn ambities van de colleges geformuleerd, in de verdieping is veel meer gekeken naar vastgesteld beleid. Mogelijke verklaring is dat colleges die wel de groene thema's in hun collegedocumenten noemen, mogelijkheden zien zich de komende jaren op deze, maatschappelijk actuele, thema's te profileren, al dan niet voortbordurend op eerdere deelname aan de competitie. Je steekt immers mooi af ten opzichte van gemeenten in de omgeving bijvoorbeeld als die niets, en jij als gemeenten heel veel hebt met thema's als duurzaamheid, kwaliteit van de leefomgeving en burgerparticipatie? Een collegedocument is ook enigszins vrijblijvend en het realiseren van die ambities hangt sterk af van het politieke proces en – spel. De beleidsdocumenten zijn feitelijke uitgangspunten voor beleid op groene thema's zoals dat in het verleden is vastgesteld en die deels ook zijn opgesteld omdat ze verplicht zijn. Hoe je het groen in de gemeente onderhoudt, daar moet iedere gemeente wel een beleids- en uitvoeringkader voor hebben bijvoorbeeld. Dat maakt de ruimte voor verschillen met andere gemeenten minder groot.
- *Biodiversiteit en burgerparticipatie:* De termen biodiversiteit en burgerparticipatie zijn uitgebreid onderzocht in zowel de Quicksan als de verdieping, omdat beide nadrukkelijk genoemd worden in de Rijksnatuurvisie. Hieruit is voortgekomen dat deze termen nog verder moeten integreren in het gemeentelijk beleid voordat ze door iedere gemeente worden opgenomen. Uit de Quicksan kwam naar voren dat 47% van de gemeenten bezig is of zich bezig wil houden met burgerparticipatie in het groen en slechts 16% met biodiversiteit. Voor burgerparticipatie is dit een positieve score, zeker vergeleken met andere onderwerpen. Maar dit betekent ook dat 53% van de gemeenten zich hier nog niet mee bezig houden, dit blijkt in ieder geval nog niet uit de ambities in de collegedocumenten. De term biodiversiteit scoort met 16% vermeldingen erg laag.

Weliswaar liggen de gevonden percentages voor beide onderwerpen in de verdieping aanzienlijk hoger, ook hier geldt ook dat er in veel gemeenten nog helemaal niet gesproken wordt over burgerparticipatie en biodiversiteit in de beleidsdocumenten, dit terwijl het twee belangrijke onderdelen zijn van het hedendaagse natuur- en groenbeleid in Nederland. Om gemeenten mee te krijgen in het formuleren en uitvoeren van beleid op deze terreinen moet er nog veel gebeuren.

6. Bibliografie

Literatuurlijst

- Arcadis. (2005). *Landschapsontwikkelingsplan Steenwijkerland*. Gemeente Steenwijkerland.
- Arcadis. (2012). *Beeldkwaliteitsplan Openbare ruimte*. Gemeente Zeewolde.
- Arcadis. (2012). *Landschapsontwikkelingsplan Westerveld*. Gemeente Westerveld.
- Arcadis. (sd). *Schouwboek Integrale Beeldkwaliteit Gemeente Zeewolde*. Gemeente Zeewolde.
- AXis. (2007). *Openbare ruimte in conditie: Integrale Visie Openbare Ruimte Gemeente Steenwijkerland*. Gemeente Steenwijkerland.
- Borst, R & Sprong, R. (2014). *Flora- en faunawet gedragscode bestendig beheer en onderhoud groenvoorzieningen*. Ede
- Borst, R & Teunissen, M. (2008). *Gebruikershandleiding: Toepassing van de gedragscode beheer groenvoorzieningen door gemeenten en groenbedrijven*. Gouda.
- Bosgroep Midden Nederland. (2009). *Gemeente Bronckhorst Beheerplan Bossen 2009-2018*. Gemeente Bronckhorst.
- Bosgroep Noord-Oost Nederland. (2009). *Beheerplan voor het boseigendom van de gemeente Borger- Odoorn*. Gemeente Borger-Odoorn. Witharen.
- Brands, M. (2010). *Beleidsplan Bermen en sloten 2010 Gemeente Laarbeek*. Gemeente Laarbeek.
- Brands, M. (2013). *Bomenbeleidsplan Laarbeek 2013*. Gemeente Laarbeek.
- BRO. (2010). *Structuurvisie Hilvarenbeek*. Gemeente Hilvarenbeek.
- BTL Advies. (2013). *Integrale Leidraad gedragscodes Flora en Faunawet*. Gemeente Krimpen aan den IJssel Oisterwijk.
- BTL Advies. (2009) *Bomenstructuurplan*. Gemeente Maasdriel
- BTL Advies. (2009). *Bomenstructuurplan*. Gemeente Maasdriel
- BTL Advies. (2009). *Groenbeleid en -beheerplan*. Gemeente Krimpen aan den IJssel. Oisterwijk.
- BTL Advies. (2009). *Groenbeleidsplan*. Gemeente Veldhoven. Oisterwijk.
- BTL Advies. (2009). *Groenstructuurplan*. Gemeente Krimpen aan den IJssen. Oisterwijk.
- BTL Advies. (2009). *Landschapsontwikkelingsplan*. Gemeente Gennep.
- BTL Advies. (2011). *Beleidsthema: Bermbeheer*. Gemeente Maasdriel.
- BTL Advies. (2011). *Beleidsthema: Chemische Middelen*. Gemeente Maasdriel.
- BTL Advies. (2011). *Beleidsthema: herinrichting*. Gemeente Maasdriel.
- BTL Advies. (2011). *Beleidsthema: Zonering*. Gemeente Maasdriel.
- BTL Advies. (2011). *Groenbeleidsplan gemeente Woudenberg*. Gemeente Woudenberg.
- BTL Advies. (2012). *Beeldcatalogus beheer openbare ruimte. Gemeente Maasdriel*.
- BTL Advies. (2012). *Groenbeheerplan*. Gemeente Sluis.
- BTL Advies. (2012). *Integrale beheercatalogus*. Gemeente Sluis.
- BTL advies. (2012). *Integrale leidraad gedragscodes Flora en Faunawet*. Gemeente Dronten.
- BTL advies. (2012). *Integrale Leidraad ruimtelijke ontwikkeling, beheer groenvoorzieningen en bosbeheer*. Gemeente Eersel.
- BTL Advies. (2013). *Groenplan Hilvarenbeek*. Gemeente Hilvarenbeek.
- BTL Planburo. (2005). *Groenbeheerplan Brielle*. Gemeente Brielle.
- BTL Planburo. (2005). *Groenbeleidsplan Brielle*. Gemeente Brielle. Barendrecht.
- BügelHajema . (2009). *Bestemmingsplan buitengebied*. Gemeente Bedum.
- BügelHajema. (2013). *Bestemmingsplan Buitengebied gemeente Hilvarenbeek*. Gemeente Hilvarenbeek.
- BügelHajema Adviseurs. (2009). *Ruimtelijke structuurvisie Veldhoven*. Gemeente Veldhoven.
- Buizer, J., & Emond, D. (2009). *Beheersvisie ecologisch groenbeheer Gemeente Dordrecht*. Gemeente Dordrecht.
- Buro Adrichem. (2007). *Groenvisie 2016 gemeente Waterland*. Gemeente Waterland
- Buro Greet Bierema. (2009). *Streekeigen beplanting*. Gemeente Nijkerk.
- Buro Nieuwe Gracht. (2010). *Groenstructuurplan Epe*. Gemeente Epe.

- CinCera b.v. (2015). *Monumentale bomen Gemeente Eersel*. Gemeente Eersel.
- Claassens, M. (2013). *Bomenbeleidsplan*. Gemeente Eersel.
- Compendium voor de leefomgeving. (2013). *Biodiversiteitsverlies in Nederland, Europa en de wereld, 1700-2010*. Den Haag.
- Croonen adviseurs & BRO. (1999). *Landschapsbeleidsplan Boekel-Uden-Veghel*. Gemeente Uden.
- Croonen Adviseurs. (2011). *Structuurvisie en plan MER Maasdriel*. Gemeente Maasdriel.
- Croonen Adviseurs. (2012). *Structuurvisie buitengebied gemeente Gennep*. Gemeente Gennep.
- Cyber. (2015). *Integraal beheer openbare ruimte*. Gemeente Zuidplas.
- De Baaij, G. (2004). *Beleidsplan Dorpsbossen Gemeente Dronten: Ankers voor gemeenschappen*. Gemeente Dronten.
- De Beer, R. (2013). *Natuurwaarden in Beverwijk*. Gemeente Beverwijk.
- De Natris, M., & Hopmans, W. (2011). *Bomenbeleidsplan gemeente Dronten*. Gemeente Dronten.
- Driessen, R., & Paris, C. (2006). *Natuurkalender Arnhem*. Gemeente Arnhem.
- Duenk, F., & ten Cate, C. (2009). *Landschapsontwikkelingsvisie Bronckhorst-Lochem-Zutphen*. Gemeente Bronckhorst
- Duvekot Rentmeesters bv. (2010). *Beleidsnotitie faunabeheer betreffende gemeentelijke eigendommen*. Gemeente Bronckhorst. Bathmen.
- Eco consult. (2013). *Integraal beheer openbare ruimte*. Gemeente Woudenberg.
- Gemeente Amstelveen. (2008). *Bomenplan Amstelveen*. Gemeente Amstelveen.
- Gemeente Amstelveen. (2008). *Groenstructuurplan voor Amstelveen 2008-2018*. Gemeente Amstelveen.
- Gemeente Amstelveen. (2011). *Beeldkwaliteitsplan Amstelveen*. Gemeente Amstelveen.
- Gemeente Amstelveen. (2011). *Structuurvisie Amstelveen*. Gemeente Amstelveen.
- Gemeente Amstelveen. (2012). *Gedragscode Flora- en faunawet gemeente Amstelveen*. Gemeente Amstelveen.
- Gemeente Amstelveen. (2013). *Natuur- en milieueducatie*. Gemeente Amstelveen
- Gemeente Arnhem. (2004). *Groenplan Arnhem 2004-2007/2015*. Gemeente Arnhem.
- Gemeente Arnhem. (2006). *Spelregels groencompensatie*. Gemeente Arnhem.
- Gemeente Arnhem. (2008). *Een visie op het beheer van de parken Sonsbeek, Zijpendaal en gulden Bodem*. Gemeente Arnhem.
- Gemeente Arnhem. (2011). *Beheervisie dijken, oude lintegen en zegen*. Gemeente Arnhem
- Gemeente Arnhem. (2012). *Structuurvisie Arnhem 2020 | Doorkijk 2040*. Gemeente Arnhem.
- Gemeente Bedum. (2009). *Groenbeleidsplan Gemeente Bedum*. Gemeente Bedum.
- Gemeente Bedum. (2013). *Groenbeheerplan gemeente Bedum*. Gemeente Bedum.
- Gemeente Beverwijk. (2010). *Bomenbeleidsplan*. Gemeente Beverwijk.
- Gemeente Borger-Odoorn. (2006). *Groenbeleidsvisie: Groen moet je doen*. Gemeente Borger-Odoorn.
- Gemeente Borger-Odoorn. (2009). *Structuurvisie: Verbinding geeft perspectief*. Gemeente Borger-Odoorn.
- Gemeente Borger-Odoorn. (2011). *Kadernota duurzame ontwikkeling*. Gemeente Borger-Odoorn.
- Gemeente Boxmeer. (2008). *Milieu-uitvoeringsprogramma 2008*. Gemeente Boxmeer.
- Gemeente Boxmeer. (2013). *Structuurvisie Boxmeer 2030*. Gemeente Boxmeer.
- Gemeente Bronckhorst. (2008). *In groene harmonie: groenstructuurplan voor het openbaar groen*. Gemeente Bronckhorst.
- Gemeente Bronckhorst. (2010). *Berm- en greppelbeheerplan*. Gemeente Bronckhorst.
- Gemeente Bronckhorst. (2012). *Structuurvisie Bronckhorst*. Gemeente Bronckhorst.
- Gemeente Bronckhorst. (2014). *Bestemmingsplan Landelijk gebied Bronckhorst*. Gemeente Bronckhorst.
- Gemeente Bronckhorst. (2014). *Bestemmingsplan stedelijk gebied*. Gemeente Bronckhorst.
- Gemeente Deurne. (2008). *Kadernota Bomenbeleid*. Gemeente Deurne.
- Gemeente Deurne. (2009). *Groenstructuurplan Deurne*. Gemeente Deurne.
- Gemeente Deurne. (2011). *Handboek groen*. Gemeente Deurne.
- Gemeente Deurne. (2014). *Beheernotitie Bossen*. Gemeente Deurne.
- Gemeente Dordrecht. (1996). *Dordrecht Kleurrijk groen*. Gemeente Dordrecht.
- Gemeente Dordrecht. (2007). *Boomstructuurplan 2007*. Gemeente Dordrecht.
- Gemeente Dordrecht. (2009). *Structuurvisie Dordrecht 2020*. Gemeente Dordrecht.
- Gemeente Dronten. (2012). *Structuurvisie Dronten 2030*. Gemeente Dronten.

Gemeente Eersel. (2012). *Structuurvisie Gemeente Eersel*. Gemeente Eersel.

Gemeente Eersel. (2013). *natuurwaardenkaart + Toelichting*. Gemeente Eersel.

Gemeente Epe. (2008). *Notitie wildbeheer*. Gemeente Epe

Gemeente Epe. (2010). *Bomenbeleidsplan*. Gemeente Epe.

Gemeente Epe. (2011). *Beleidsnotitie verkoop snippergroen*. Gemeente Epe.

Gemeente Epe. (2011). *Beleidsnotitie verkoop snippergroen 2011*. Gemeente Epe.

Gemeente Epe. (2013). *Beeldkwaliteitsplan openbare ruimte gemeente Epe*. Gemeente Epe.

Gemeente Epe. (2013). *Toekomstvisie Epe 2030*. Gemeente Epe.

Gemeente Gennep. (2008). *Kapbeleid 2008 'Minder regels, meer bescherming'*. Gemeente Gennep.

Gemeente Gennep. (2013). *Milieubeleidsplan 2013-2016*. Gemeente Gennep.

Gemeente Gorinchem. (2009). *Structuurvisie 2015*. Gorinchem. Gemeente Gorinchem.

Gemeente Gorinchem. (2014). *Visie en beleidsplan Openbare Ruimte*. Gemeente Gorinchem.

Gemeente Heerlen. (2010). *Structuurvisie 2035*. Gemeente Heerlen.

Gemeente Hilvarenbeek. (2012). *Toekomstagenda*. Gemeente Hilvarenbeek.

Gemeente Hilvarenbeek. (2013). *Duurzaam Hilvarenbeek 2014-2015*. Gemeente Hilvarenbeek.

Gemeente Hollands Kroon. (2010). *Handboek Inrichting Openbare ruimte*. Gemeente Hollands Kroon

Gemeente Hollands Kroon. (2012). *Bomenlijst 2012: Lijst met beschermwaardige houtopstanden*. Gemeente Hollands Kroon

Gemeente Hollands Kroon. (2013). *Kwaliteitsplan Openbare ruimte*. Gemeente Hollands Kroon.

Gemeente Hollands Kroon. (2013). *Ruimte voor Rust en Dynamiek*. Gemeente Hollands Kroon.

Gemeente Krimpen aan den IJssel. (2003). *Ruimte voor ontwikkeling- Structuurvisie*. Gemeente Krimpen aan den IJssel

Gemeente Laarbeek. (2003). *Diversiteit als kernkwaliteit van Laarbeek*. Gemeente Laarbeek.

Gemeente Laarbeek. (2011). *Groenbeleids- en groenstructuurplan Laarbeek 2011*. Gemeente Laarbeek.

Gemeente Leek. (2014). *Samen werken aan een betrokken gemeente: Coalitieakkoord 2014-2018*. Gemeente Leek.

Gemeente Leiden . (1997). *Ecologisch beleidsplan gemeente Leiden*. Gemeente Leiden.

Gemeente Leiden. (2010). *Structuurvisie Leiden 2025*. Gemeente Leiden.

Gemeente Leiden. (2012). *Boomverordening 2012*. Gemeente Leiden.

Gemeente Leiden. (2013). *Handboek kwaliteit openbare ruimte*. Gemeente Leiden.

Gemeente Leiden. (2013). *Versterken en verbinden van groen in Leiden*. Gemeente Leiden.

Gemeente Leiden. (2015). *Duurzaamheidsagenda*. Gemeente Leiden.

Gemeente Leiden. (2025). *Kadernota kwaliteit openbare ruimte*. Gemeente Leiden.

Gemeente Maasdriel. (2002). *Notitie beleidsregels verkoop en verhuur van overhoeken*. Gemeente Maasdriel.

Gemeente Meppel. (2013). *Structuurvisie Duurzaam Verbinden*. Gemeente Meppel.

Gemeente Meppel. (2015). *Kadernotitie- Zo doen we groen*. Gemeente Meppel.

Gemeente Nijkerk. (2003). *Handboek groenbeleid*. Gemeente Nijkerk.

Gemeente Nijkerk. (2011). *Structuurvisie Nijkerk/Hoevelaken 2030*. Gemeente Nijkerk.

Gemeente Nijmegen. (2005). *Kadernota verkoop openbare ruimte*. Gemeente Nijmegen.

Gemeente Nijmegen. (2007). *De groene draad*. Gemeente Nijmegen.

Gemeente Nijmegen. (2009). *Handboek Stadsbomen*. Gemeente Nijmegen.

Gemeente Nijmegen. (2012). *Geef ze de (openbare) ruimte*. Gemeente Nijmegen.

Gemeente Nijmegen. (2013). *Duurzaamheid in Uitvoering*. Gemeente Nijmegen.

Gemeente Nijmegen. (2013). *Structuurvisie Nijmegen*. Gemeente Nijmegen.

Gemeente Rijswijk. (2010). *Groenbeleidsplan 2010-2020*. Gemeente Rijswijk.

Gemeente Sluis. (2009). *Notitie Snippergroen*. Gemeente Suis.

Gemeente Sluis. (2013). *Visie Duurzaam Sluis*. Gemeente Sluis.

Gemeente Steenwijkerland. (2007). *Beleidsnota groen*. Gemeente Steenwijkerland. Zuidlaren.

Gemeente Steenwijkerland. (2011). *Kwaliteitshandboek onderhoud openbare ruimte*. Gemeente Steenwijkerland. .

Gemeente Steenwijkerland. (2011). *Meerjarenprogramma Groen*. Gemeente Steenwijkerland.

Gemeente Uden. (2010). *Interim structuurvisie Uden*. Gemeente Uden.

Gemeente Uden. (2011). *Notitie reststroken*. Gemeente Uden.

Gemeente Uden. (2015). *Omgevingsvisie Uden 2015 Concept*. Gemeente Uden.

Gemeente Utrecht. (2004). *Structuurvisie Utrecht 2015-2030*. Gemeente Utrecht.

Gemeente Utrecht. (2007). *Groenstructuurplan stad en land verbonden*. Gemeente Utrecht.

- Gemeente Utrecht. (2009). *Bomenbeleid Utrecht*. Gemeente Utrecht.
- Gemeente Utrecht. (2015). *Meerjaren groenprogramma 2015-2018*. Gemeente Utrecht.
- Gemeente Veldhoven. (2009). *Op weg naar een duurzaam Veldhoven*. Gemeente Veldhoven.
- Gemeente Westvoorne. (2000). *Verkopen openbaar groen*. Gemeente Westvoorne.
- Gemeente Westvoorne. (2014). *Groenbeheerplan*. Gemeente Westvoorne.
- Gemeente Woensdrecht. (2011). *Groenbeleidsplan*. Gemeente Woensdrecht.
- Gemeente Zeewolde. (2012). *Structuurvisie 2022*. Gemeente Zeewolde.
- Gemeente Zoetermeer. (2006). *Uitgiftebeleid openbaar groen*. Gemeente Zoetermeer.
- Gemeente Zoetermeer. (2008). *Stadsvisie 2030*. Gemeente Zoetermeer.
- Gemeente Zoetermeer. (2011). *Naar een duurzaam bomenbeleid*. Gemeente Zoetermeer.
- Gemeente Zoetermeer. (2012). *Visie biodiversiteit: Zoetermeer, een stad vol leven*. Gemeente Zoetermeer.
- Gemeente Zoetermeer. (2013). *De groenkaart*. Gemeente Zoetermeer.
- Gemeente Zoetermeer. (2015). *Gedragscode van de gemeente Zoetermeer in het kader van de Flora- en faunawet*. Gemeente Zoetermeer.
- Gemeente Zuidplas. (2011). *Beleidsnota snippergroen*. Gemeente Zuidplas.
- Gemeente Zuidplas. (2012). *Structuurvisie 2030 Ruimte voor dorps wonen in de Randstad*. Gemeente Zuidplas.
- Gemeente Zuidplas. (2015). *Groenbeheerplan 2015-2030*. Gemeente Zuidplas.
- Gezondheidsraad & de raad voor ruimtelijk, milieu- en natuuronderzoek. (2004). *Natuur en gezondheid*. Den Haag.
- Groenestein en Borst. (2005). *Analyse Bomenbestand*. Gemeente Borger-Odoorn. Wageningen.
- Groenestein en Borst. (2005). *Groenbeleidsvisie: Onze Groene ruimte*. Gemeente Borger-Odoorn. Wageningen.
- Groenestein en Borst. (2006). *Groenbeleidsplan Gemeente Dronten*. Gemeente Dronten. Wageningen: Groenestein en Borst.
- HAS KennisTransfer. (2013). *Gedragscode Flora- en faunawet voor de gemeenten Maasdriel en Zaltbommel*. Gemeente Maasdriel. 's-Hertogenbosch.
- Hofman, R. (2005). *Groenstructuurplan*. Gemeente Beverwijk.
- Hurkmans, P. (2005). *Bermbeheerplan*. Gemeente Borger-Odoorn.
- Inbo & Must. (2009). *Verleiden tot Verblijven- Structuurvisie*. Gemeente Beverwijk.
- Inbo. (2013). *Structuurvisie Woudenberg 2030*. Gemeente Woudenberg.
- Jansen, P. (2008). Natuuronderwijs noodzakelijk. *Milieudefensie magazine*(Juli/ augustus).
- Koopman, A., Reitsma, J., & Anema, L. (2005). *Beschermde natuurwaardekaart Nijmegen- toelichting*. Gemeente Nijmegen.
- Kuiper Compagnons. (2015). *Omgevingsvisie Westvoorne 2030*. Gemeente Westvoorne.
- Los stadomland B.V. (2009). *Landschapsontwikkelingsplan Van Veluwe tot IJssel*. Gemeente Epe.
- Maas, J. (2008). *Vitamin G: Green Environments - Healthy environments*. Utrecht: NIVEL.
- Meijer, M. (2009). *Actualisatie structuurvisiePlus*. Gemeente Woensdrecht.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2014). *Handreiking Financiën en de drie decentralisaties*. Den Haag.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2014). *Trends en ontwikkelingen voor de gemeenten van de toekomst*. Utrecht.
- Planburo infra groen B.V. (2004). *Groenvisie*. Gemeente Tholen. Nieuwekerk aan den IJssel.
- RBOI. (2011). *Structuurvisie Goed leven*. Gemeente Sluis.
- Rho . (2015). *Visie buitengebied*. Gemeente Woensdrecht.
- Rho. (2014). *Actualisatie bestemmingsplan buitengebied*. Gemeente Woensdrecht.
- Rijksoverheid. (2014). *Rijksnatuurvisie 2014 "natuurlijk verder"*. Den Haag: Rijksoverheid.
- Royaal Haskoning. (2008). *Integraal duurzaamheidsplan gemeente Uden en Veghel*.

- Schans, B. (2004). *Beheerplan beplanting buitengebied*. Gemeente Zeewolde.
- Schans, B. (2006). *Boombeleidsplan*. Gemeente Zeewolde.
- Schouten, R. (2012). Arbeidsparticipatie en beheer van de openbare ruimte. *Stadswerk magazine*, 2012.
- Silve. (2004). *Geïntegreerd bosbeheer in het bosbezit van de gemeente Uden*. Gemeente UdenUden.
- Sluijs, J., & Schenau, Y. (2009). *Structuurvisie Brielle*. Gemeente Brielle.
- Spijker, J. (2014, December). *Databank gemeentelijk groenbeheer*. Wageningen.
- Staro b.v. (2013). *Bosbeleids- en beheerplan*. Gemeente Boxmeer. Gemert.
- TCPA. (2004). *Biodiversity by Design*. London.
- Van den Boom, G., Jansen, K., & Schuurmans, D. (2014). *Landschapontwikkelingsplan Hilvarenbeek*. Gemeente Hilvarenbeek.
- Van den Kieboom, M. (2014). *Kwaliteitsplan beheer openbare ruimte*. Gemeente Krimpen aan den IJssel.
- Van der Bie, R., Hermans, B., Pierik, C., Stroucken, L., & Wobma, E. (2012). *Smakelijk weten*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Van der Vegt, B. (2005). *Nota Parken*. Gemeente Dordrecht.
- Van Duuren, M., & Muller, A. (2015). *Nota openbare ruimte Uden "van gevel tot gevel"*. Gemeente Uden
- Van Leeuwen, E. (2006). *Bomenbeleidsplan*. Gemeente Woudenberg.
- Van Nierop. (2007). *Landschapontwikkelingsplan Gemeente Eersel*. Gemeente eersel.
- Van Nierop. (2011). *Bosnota 2011-2020*. Gemeente Eersel.
- Van Nierop. (2015). *Bossen en natuurterreinen Gemeente Eersel Werkplan*. Gemeente Eersel.
- Van Nierop, L., & Claassens, M. (2009). *Nota rood-met-groen*. Gemeente Eersel.
- Van Wetten, J., & Brands, M. (2010). *Strucuuvisie Laarbeek*. Gemeente Laarbeek
- Veen, E., Vijn, M., & Elings, M. (2012). *Multifunctionele landbouw in Nederland, meer dan boeren alleen*. Zutphen: Roodbont.
- Veen, L. (2008). *Beleidsplan stedelijke ecologische structuur Dordrecht*. Dordrecht: Gemeente Dordrecht.
- Veldwerk Nederland. (2006). *Natuur- en Milieueducatie toekomstgericht*. Apeldoorn: Veldwerk Nederland.
- Verhagen, S. (2008). *Participatie en maatschappelijke ontwikkeling*. Utrecht.
- Vijn, M., Schoutsen, M., & van Haaster-de Winter, M. (2013). *De marktpotentie van streekproducten in Nederland*. Wageningen: Universiteit van Wageningen.
- Vis, G., Snuverink Ook Lansink, J., & de Vries, S. (2008). *Kwaliteitsplan openbare ruimte Westerveld*. Westerveld.
- VNG. (2014). Groen Verbindt. *Groen verbindt*. VNG.
- VVD en PvdA. (2012). *Bruggen slaan: Regeerakkoord VVD- PvdA*. Den Haag.
- Wageningen UR. (sd). *Stadslandbouw*. Wageningen: Wageningen UR
- Westerink, J. (2003). *Bomenbeleidsplan Uden*. Gemeente Uden.
- Willink, G. (2012). *Veldgids flora en fauna*. Gemeente Dordrecht.
- Wissing b.v. (2005). *StructuurvisiePlus*. Gemeente Deurne. Barendrecht.

Internetlijst

- CBS. (2015, November 5). *home.kpn.nl*. Opgehaald van home.kpn.nl: <http://home.kpn.nl/pagklein/gemprov.html>
- Entente Florale. (sd). *vitalegroenestad.nl*. Opgehaald van vitalegroenestad.nl: <http://www.vitalegroenestad.nl/>
- Gemeente Amstelveen. (sd). *amstelveen.nl*. Opgehaald van amstelveen.nl: <http://www.amstelveen.nl/web/Ondernemen/Bouwen-in-Amstelveen/bouweninamstelveen/Groenstroken-verkoop.htm>
- Gemeente Arnhem. (sd). *arnhem.nl*. Opgehaald van arnhem.nl: https://www.arnhem.nl/Inwoners/wonen_en_milieu/Groenbeheer/boombeheerlijst
- Gemeente Arnhem. (sd). *arnhem.nl*. Opgehaald van arnhem.nl: https://www.arnhem.nl/Inwoners/wonen_en_milieu/Groenbeheer/snippergroen
- Gemeente Borger-Odoorn. (2012, Oktober 30). *borger-odoorn.nl*. Opgehaald van borger-odoorn.nl: <https://www.borger-odoorn.nl/bestuur-en-organisatie/beleidsstukken/beleidsnotas/bomenverordening-beleidsregels.html>

- Gemeente Borger-Odoorn.** (sd). *borger-odoorn.nl*. Opgeroepen op November 24, 2015, van borger-odoorn.nl: <https://www.borger-odoorn.nl/digitale-balie/producten-en-diensten/zoeken-op-thema/pdproduct/groenstroken-en-restgronden-aankopen-112/section.html>
- Gemeente Boxmeer.** (sd). *Boxmeer.nl*. Opgeroepen op November 24, 2015, van boxmeer.nl: http://www.boxmeer.nl/organisatie/regelgeving_41712/item/beleid-inzake-verhuur-en-verkoop-van-groen-en-reststroken_39701.html
- Gemeente Bronckhorst.** (2014). *decentrale.regelgeving.overheid.nl*. Opgeroepen op November 19, 2015, van decentrale.regelgeving.overheid.nl: http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/Historie/Bronckhorst/346082/346082_1.html
- Gemeente Deurne.** (2013). *deurne.nl*. Opgehaald van [deurne.nl](http://www.deurne.nl): http://www.deurne.nl/omgeving/maaieren-buitem-buiten-de-bebouwde-kom_41147/
- Gemeente Deurne.** (sd). *deurne.nl*. Opgehaald van [deurne.nl](http://www.deurne.nl): http://www.deurne.nl/ondernemersloket-en-publiekszaken/producten-en-diensten_216/product/groenstroken_892.html
- Gemeente Dordrecht.** (sd). *cms.dordrecht.nl*. Opgehaald van cms.dordrecht.nl: https://cms.dordrecht.nl/dordt/inwoners/digitaal-loket/overzicht-producten?waxtrapp=phxitiBshAKlPpBNGKPC&remote=/idad/!mozEgemAntwoord.productPagina%3F_F_PAGINA=817
- Gemeente Eersel.** (sd). *eersel.nl*. Opgehaald van [eersel.nl](http://www.eersel.nl): http://www.eersel.nl/zorgenvoorelkaar/producten-a-z_44463/product/grond-kopen-of-pachten_127.html
- Gemeente Gorinchem.** (sd). *gorinchem.nl*. Opgehaald van [gorinchem.nl](http://www.gorinchem.nl): http://www.gorinchem.nl/bestuur-organisatie/beleid-en-beleidsregels_42587/item/bomenbeleid_32128.html
- Gemeente Gorinchem.** (sd). *gorinchem.nl*. Opgehaald van [gorinchem.nl](http://www.gorinchem.nl): http://www.gorinchem.nl/inwoners/producten-en-diensten_43146/product/groen-in-de-stad-adoptiegroen_781.html
- Gemeente Heerlen.** (2014). *decentrale.regelgeving.overheid.nl*. Opgehaald van decentrale.regelgeving.overheid.nl: http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/Historie/Heerlen/325661/325661_1.html
- Gemeente Heerlen.** (sd). *heerlen.nl*. Opgehaald van [heerlen.nl](http://www.heerlen.nl): <http://www.heerlen.nl/Groenstroken-en-restgronden-aankopen.html?highlight=groen>
- Gemeente Hilvarenbeek.** (sd). *hilvarenbeek.nl*. Opgehaald van [hilvarenbeek.nl](http://www.hilvarenbeek.nl): http://www.hilvarenbeek.nl/voor-bewoners/onderwerpen-a-z_3113/product/openbaar-groen-in-gebruik-nemen_253.html
- Gemeente Hilvarenbeek.** (sd). *hilvarenbeek.nl*. Opgehaald van [hilvarenbeek.nl](http://www.hilvarenbeek.nl): http://www.hilvarenbeek.nl/voor-bewoners/onderwerpen-a-z_3113/product/bomenkappen_901.html
- Gemeente Hollands Kroon.** (sd). *hollandskroon.nl*. Opgeroepen op December 2, 2015, van [hollandskroon.nl](http://www.hollandskroon.nl): http://www.hollandskroon.nl/leven/nieuws-snippergroen_42935/
- Gemeente Laarbeek.** (sd). *laarbeek.nl*. Opgehaald van [laarbeek.nl](https://www.laarbeek.nl): <https://www.laarbeek.nl/dienstverlening/producten/groen-en-reststroken-kopen-of-huren>
- Gemeente Leiden.** (sd). *leiden.nl*. Opgehaald van [leiden.nl](http://www.leiden.nl): <http://gemeente.leiden.nl/loket/inhoud/product/groenstroken-en-restgronden-kopen-of-huren/>
- Gemeente Meppel.** (sd). *meppel.nl*. Opgehaald van [meppel.nl](https://www.meppel.nl): <https://www.meppel.nl/Inwoner/Afvalenreiniging/Groen/Openbaargroenreststrokenkopenofhuren>
- Gemeente Meppel.** (sd). *meppel.nl*. Opgehaald van [meppel.nl](https://www.meppel.nl): https://www.meppel.nl/Inwoner/Afvalenreiniging/Groen/Groene_kaart
- Gemeente Steenwijkerland.** (2001). *decentrale.regelgeving.overheid.nl*. Opgehaald van decentrale.regelgeving.overheid.nl: http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/Historie/Steenwijkerland/80473/80473_1.html

- Gemeente Steenwijkerland.** (2012, Mei 16). *decentrale.regelgeving.overheid.nl*. Opgehaald van [decentrale.regelgeving.overheid.nl: http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/Historie/Steenwijkerland/181982/181982_1.html](http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/Historie/Steenwijkerland/181982/181982_1.html)
- Gemeente Steenwijkerland.** (sd). *steenwijkerland.nl*. Opgehaald van [steenwijkerland.nl: http://www.steenwijkerland.nl/Inwoners/Leefomgeving/Wegen_groen_en_spelen/Boombeheer_in_gemeente_Steenwijkerland_2015](http://www.steenwijkerland.nl/Inwoners/Leefomgeving/Wegen_groen_en_spelen/Boombeheer_in_gemeente_Steenwijkerland_2015)
- Gemeente Tholen.** (sd). *tholen.nl*. Opgehaald van [tholen.nl: http://www.tholen.nl/inwoners/vergunningen/bomen-kappen-vergunning.htm](http://www.tholen.nl/inwoners/vergunningen/bomen-kappen-vergunning.htm)
- Gemeente Tholen.** (sd). *tholen.nl*. Opgehaald van [tholen.nl: http://www.tholen.nl/product/groenstroken-en-restgronden-aankopen.html](http://www.tholen.nl/product/groenstroken-en-restgronden-aankopen.html)
- Gemeente Waterland.** (2010). *decentrale.regelgeving.overheid.nl*. Opgehaald van [decentrale.regelgeving.overheid.nl: http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/Historie/Waterland/49258/49258_1.html](http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/Historie/Waterland/49258/49258_1.html)
- Gemeente Waterland.** (2013, April 11). *ruimtelijkeplannen.nl*. Opgehaald van [ruimtelijkeplannen.nl: http://www.ruimtelijkeplannen.nl/documents/NL.IMRO.0852.BPBGwaterland013-va02/t_NL.IMRO.0852.BPBGwaterland013-va02_6.3.html](http://www.ruimtelijkeplannen.nl/documents/NL.IMRO.0852.BPBGwaterland013-va02/t_NL.IMRO.0852.BPBGwaterland013-va02_6.3.html)
- Gemeente Waterland.** (sd). *waterland.nl*. Opgehaald van [waterland.nl: https://www.waterland.nl/digitaal-loket/producten-en-diensten/totaal-overzicht/pdproduct/groenstroken-en-restgronden-aankopen-464/section/](https://www.waterland.nl/digitaal-loket/producten-en-diensten/totaal-overzicht/pdproduct/groenstroken-en-restgronden-aankopen-464/section/)
- Gemeente Westerveld.** (2002, Januari 1). *gemeentewesterveld.nl*. Opgehaald van [gemeentewesterveld.nl: https://www.gemeentewesterveld.nl/Bestuur_en_organisatie/Regelingen_en_bekendmakingen/Gemeentelijke_regelgeving/Regelgeving_gemeente_Westerveld?cvdrretrieve=true&id=49588_1](https://www.gemeentewesterveld.nl/Bestuur_en_organisatie/Regelingen_en_bekendmakingen/Gemeentelijke_regelgeving/Regelgeving_gemeente_Westerveld?cvdrretrieve=true&id=49588_1)
- Gemeente Westerveld.** (sd). *broplan.nl*. Opgehaald van [broplan.nl: http://www.broplan.nl/planmodule/index.asp?rd=weststruct](http://www.broplan.nl/planmodule/index.asp?rd=weststruct)
- Natuurmonumenten.** (2010, September). *Nationaal Natuurnetwerk: De ecologische Hoofdstructuur*. Natuurmonumenten. Opgeroepen op November 16, 2015, van vlindernet.nl.
- Random.org.** (sd). *random.org*. Opgehaald van [random.org: https://www.random.org/](https://www.random.org/)
- Rijksoverheid.nl.** (sd). *Rijksoverheid.nl*. Opgeroepen op November 3, 2015, van [rijksoverheid.nl: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/werken-met-arbeidsbeperking/inhoud/sociale-werkvoorziening-vanaf-2015](https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/werken-met-arbeidsbeperking/inhoud/sociale-werkvoorziening-vanaf-2015)
- VNG.** (sd). *vng.nl*. Opgeroepen op November 16, 2015, van [vng.nl: https://vng.nl/onderwerpenindex/ruimte-en-wonen/landschap-en-natuur/nieuws/bestuurlijk-netwerk-natuur-van-start](https://vng.nl/onderwerpenindex/ruimte-en-wonen/landschap-en-natuur/nieuws/bestuurlijk-netwerk-natuur-van-start)

Citaat- en figurenlijst

- Czurak, D.** (2013, Augustus 16). *cityfarmer.info*. Opgehaald van [cityfarmer.info: http://www.cityfarmer.info/2013/08/25/urban-farming-start-up-grows-deeper-roots-in-grand-rapids-michigan/](http://www.cityfarmer.info/2013/08/25/urban-farming-start-up-grows-deeper-roots-in-grand-rapids-michigan/)
- Gemeente Dinkelland.** (sd). *dinkelland.nl*. Opgehaald van [dinkelland.nl: http://www.dinkelland.nl/actueel/nieuws/Ingang_Ootmarsum_voorzien_van_mooie_komborden/](http://www.dinkelland.nl/actueel/nieuws/Ingang_Ootmarsum_voorzien_van_mooie_komborden/)
- Entente Florale.** (sd). *vitalegroenestad.nl*. Opgehaald van [vitalegroenestad.nl: http://www.vitalegroenestad.nl/](http://www.vitalegroenestad.nl/)
- Rijksoverheid.nl.** (sd). *Rijksoverheid.nl*. Opgeroepen op November 3, 2015, van [rijksoverheid.nl: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/werken-met-arbeidsbeperking/inhoud/sociale-werkvoorziening-vanaf-2015](https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/werken-met-arbeidsbeperking/inhoud/sociale-werkvoorziening-vanaf-2015)

Bijlage 1

Nederlandse gemeenten anno 2015 (Rode gemeenten zijn niet meegenomen in het onderzoek)							
1. Aa en Hunze	26. Bedum	51. Borsele	76. Diemen	101. Ermelo	126. Haarlem	151. Heumen	176. Laarbeek
2. Aalburg	27. Beek	52. Boxmeer	77. Dinkelland	102. Etten-Leur	127. Haarlemmerliede en Spaarnwoude	152. Heusden	177. Landerd
3. Aalsmeer	28. Beemster	53. Boxtel	78. Doesburg	103. Ferwerderadiel	128. Haarlemmermeer	153. Hillegom	178. Landgraaf
4. Aalten	29. Beesel	54. Breda	79. Doetinchem	104. Franekeradeel	129. Halderberge	154. Hilvarenbeek	179. Landsmeer
5. Achtkarspelen	30. Bellingwedde	55. Brielle	80. Dongen	105. De Friese Meren	130. Hardenberg	155. Hilversum	180. Langedijk
6. Alblasserdam	31. Bergeijk	56. Bronckhorst	81. Dongeradeel	106. Geertruidenberg	131. Harderwijk	156. Hof van Twente	181. Lansingerland
7. Albrandswaard	32. Bergen (L.)	57. Brummen	82. Dordrecht	107. Geldermalsen	132. Hardinxveld-Giessendam	157. Hollands kroon	182. Laren
8. Alkmaar	33. Bergen (NH.)	58. Brunssum	83. Drechterland	108. Geldrop-Mierlo	133. Haren	158. Hoogeveen	183. Leek
9. Almelo	34. Bergen op Zoom	59. Bunnik	84. Drimmelen	109. Gemert-Bakel	134. Harlingen	159. Hoogezand-Sappemeer	184. Leerdam
10. Almere	35. Berkelland	60. Bunschoten	85. Dronten	110. Gennep	135. Hatterum	160. Hoorn	185. Leeuwarden
11. Alphen aan den Rijn	36. Bernheze	61. Buren	86. Druten	111. Giessenlanden	136. Heemskerk	161. Horst aan de Maas	186. Leeuwarderadeel
12. Alphen-Chaam	37. Best	62. Bussum	87. Duiven	112. Gilze en Rijen	137. Heemstede	162. Houten	187. Leiden
13. Ameland	38. Beuningen	63. Capelle aan den IJssel	88. Echt-Susteren	113. Goeree-Overflakkee	138. Heerde	163. Huizen	188. Leiderdorp
14. Amersfoort	39. Beverwijk	64. Castricum	89. Edam-Volendam	114. Goes	139. Heerenveen	164. Hulst	189. Leidschendam-Voorburg
15. Amstelveen	40. Het Bildt	65. Coevorden	90. Ede	115. Goirle	140. Heerhugowaard	165. IJsselstein	190. Lelystad
16. Amsterdam	41. De Bilt	66. Cranendonck	91. Eemnes	116. Gorinchem	141. Heerlen	166. Kaag en Braassem	191. Leudal
17. Apeldoorn	42. Binnenmaas	67. Cromstrijen	92. Eemsmond	117. Gouda	142. Heeze-Leende	167. Kampen	192. Leusden
18. Appingedam	43. Bladel	68. Cuijk	93. Eersel	118. Grave	143. Heiloo	168. Kapelle	193. Lingewaal
19. Arnhem	44. Blaricum	69. Culemborg	94. Eijsden-Margraten	119. 's-Gravenhage	144. Den Helder	169. Katwijk	194. Lingewaard
20. Assen	45. Bloemendaal	70. Dalfsen	95. Eindhoven	120. Groesbeek	145. Hellendoorn	170. Kerkrade	195. Lisse
21. Asten	46. Bodegraven-Reeuwijk	71. antumadiel	96. Elburg	121. Groningen	146. Hellevoetsluis	171. Koggenland	196. Littenseradiel
22. Baarle-Nassau	47. Boekel	72. Delft	97. Emmen	122. Grootegast	147. Helmond	172. Kollumerland en Nieuwkruisland	197. Lochem
23. Baarn	48. Ten Boer	73. Delfzijl	98. Enkhuizen	123. Gulpen-Wittem	148. Hendrik-Ido-Ambacht	173. Korendijk	198. Loon op Zand
24. Barendrecht	49. Borger-Odoorn	74. Deurne	99. Enschede	124. Haaksbergen	149. Hengelo	174. Krimpen aan den IJssel	199. Lopik
25. Barneveld	50. Borne	75. Deventer	100. Epe	125. Haaren	150. 's-Hertogenbosch	175. Krimpenerwaard	200. Loppersum

201. Losser	226. Neerijnen	251. Ooststellingwerf	276. Rijssen-Holtten	301. Soest	326. Uithoorn	351. Waalwijk	376. Woudrichem
202. Maasdriel	227. Nieuwegein	252. Oostzaan	277. Rijswijk	302. Someren	327. Urk	352. Waddinxveen	377. Zaanstad
203. Maasgouw	228. Nieuwkoop	253. Opmeer	278. Roerdalen	303. Son en Breugel	328. Utrecht	353. Wageningen	378. Zaltbommel
204. Maassluis	229. Nijkerk	254. Opsterland	279. Roermond	304. Stadskanaal	329. Utrechtse Heuvelrug	354. Wassenaar	379. Zandvoort
205. Maastricht	230. Nijmegen	255. Oss	280. De Ronde Venen	305. Staphorst	330. Vaals	355. Waterland	380. Zederik
206. De Marne	231. Nissewaard	256. Oud-Beijerland	281. Roosendaal	306. Stede Broec	331. Valkenburg aan de Geul	356. Weert	381. Zeevang
207. Marum	232. Noord-Beveland	257. Oude IJsselstreek	282. Rotterdam	307. Steenbergen	332. Valkenswaard	357. Weesp	382. Zeewolde
208. Medemblik	233. Noordenveld	258. Ouder-Amstel	283. Rozendaal	308. Steenwijkerland	333. Veendam	358. Werkendam	383. Zeist
209. Meerssen	234. Noordoostpolder	259. Oudewater	284. Rucphen	309. Stein	334. Veenendaal	359. West Maas en Waal	384. Zevenaar
210. Menameradiel	235. Noordwijk	260. Overbetuwe	285. Schagen	310. Stichtse Vecht	335. Veere	360. Westerveld	385. Zoetermeer
211. Menterwolde	236. Noordwijkerhout	261. Papendrecht	286. Scherpenzeel	311. Strijen	336. Veghel	361. Westervoort	386. Zoeterwoude
212. Meppel	237. Nuenen, Gerwen en Nederwetten	262. Peel en Maas	287. Schiedam	312. Súdwest-Fryslân	337. Veldhoven	362. Westland	387. Zuidhorn
213. Middelburg	238. Nunspeet	263. Pekela	288. Schiermonnikoog	313. Terneuzen	338. Velsen	363. Weststellingwerf	388. Zuidplas
214. Midden-Delfland	239. Nuth	264. Pijnacker-Nootdorp	289. Schijndel	314. Terschelling	339. Venlo	364. Westvoorne	389. Zundert
215. Midden-Drenthe	240. Oegstgeest	265. Purmerend	290. Schinnen	315. Texel	340. Venray	365. Wierden	390. Zutphen
216. Mill en Sint Hubert	241. Oirschot	266. Putten	291. Schouwen-Duiveland	316. Teylingen	341. Vianen	366. Wijchen	391. Zwartewaterland
217. Moerdijk	242. Oisterwijk	267. Raalte	292. Simpelveld	317. Tholen	342. Vlaardingen	367. Wijdmeren	392. Zwijndrecht
218. Molenwaard	243. Oldambt	268. Reimerswaal	293. Sint Anthonis	318. Tiel	343. Vlagtwedde	368. Wijk bij Duurstede	393. Zwolle
219. Montferland	244. Oldebroek	269. Renkum	294. Sint-Michiëlsgestel	319. Tilburg	344. Vlieland	369. Winsum	
220. Montfoort	245. Oldenzaal	270. Renswoude	295. Sint-Oedenrode	320. Tubbergen	345. Vlissingen	370. Winterswijk	
221. Mook en Middelaar	246. Olst-Wijhe	271. Reusel-De Mierden	296. Sittard-Geleen	321. Twenterand	346. Voerendaal	371. Woensdrecht	
222. Muiden	247. Ommen	272. Rheden	297. Sliedrecht	322. Tynaarlo	347. Voorschoten	372. Woerden	
223. Naarden	248. Onderbanken	273. Rhenen	298. Slochteren	323. Tytsjerksteradiel	348. Voorst	373. De Wolden	
224. Nederbetuwe	249. Oost Gelre	274. Ridderkerk	299. Sluis	324. Uden	349. Vught	374. Wormerland	
225. Nederweert	250. Oosterhout	275. Rijnwaarden	300. Smallingerland	325. Uitgeest	350. Waalre	375. Woudenberg	